Sosyalist Birlik 8

SOSYALİST DEMOKRASİ

KASIM 1989 2500 TL

Salman Rushdie

JAGUAR GÜLÜŞÜ

(Nikaragua Gezi Notları)

Kasım 1989/8

Sosyalist Birlik

AYLIK DERGİ

Sahibi
Atilla Aytemur

Yazıişleri Müdürü
Hürriyet Karadeniz

Yazı Kurulu
Yavuz Alogan, Atilla Aytemur, Zehra Başar, Halil Berktay, Oral Çalışlar, Necmi Demir, Hürrıyet Karadeniz, Feyyaz Kurşuncu, Nurgül Şahin

Yönetim Yeri
Başmusahip Sok. 12/2
Cağaloğlu/İST.
Tel: 519 27 61

Avrupa Temsilciliği
Mehmet Emin Yıldırım
Frederik Hendrik Str. 64/2
1052 Hx Amsterdam/HOLLANDA
Tel: (20) 88 10 26

Banka Hesap No
Hürriyet Karadeniz
1069304 İş Bankası Türb.e Şubesi
Cağalğlu İstanbul

Yazışma Adresi
P.K.: 1164 Sirkeci (34437)
İSTANBUL

Abone Koşulları
6 Aylık: 12.500 TL.
12 Aylık: 25.000 TL.

Yurtdışı Abone
60 DM

Basıldığı Yer
Uygun Basın ve Tıcaret Ltd. Ştı.

Dağıtım
GAMEDA

Dizgi ve Teknik Hizmetler
Papirüs Basım
Tel: 527 03 99

teşekkür ediyoruz

Kısa bir süre önceydi. Oturup utana sıkıla bir mektup yazmıştık içerdeki arkadaşlara.

Daha ilk sayımızla birlikte içerden gelen, geldikçe artan mektuplar, yazılar ve dergi istekleri belki de en sevinçli en duyarlı yanımızı oluşturdu. Bu, "mapusluk duyguluğu"ndan öte bir şeydi bizim için. (O da yok değildi gerçi!)

Türkiye'den sosyalizmin 70 yıllık deneyinin yarattığı sorunlara, milli meseleden feminizme, gençlikten yeşil perspektife kadar bir dizi konu, devrim ve birlik isteyen herkesle ortak bir programa yürüme sürecinin, paylaşmak ve derinleşmek istediğimiz tartışmalarıydı. İçerisi de dinamizmimizin, birikimimizin yarısı... Daha çok böyle bir şeydi, dergiyi içeriyle paylaşmanın anlamı.

Pekçok tartışma yazısı aldık arkadaşlardan (yayınlayamadıklarımız da oldu), pekçok mektup ve her sayı bir öncekinden fazla olan pekçok dergi isteği. Bu mütevazi derginin, sırf kendi olanaklarıyla karşılayamayacağı bir noktayı gelip aştıkça dergi istekleri, durup düşünmedik de değil hani. "Bu masrafı bir parça da olsa, paylaşalım arkadaşlarla" önerisi, başta tartışmalı (hatta kimimizce isteksiz) karşılansa da, sonunda yapmaya karar verdik; ve 6 sayı karşılığında 5 bin liraya abone olmalarını rica ettik arkadaşlardan. Bu kısa sürede peyderpey aldığımız yanıtlar, başlangıçtaki ikircikliliğimizi şimdiden sevince dönüştürdü bile. Kiminden posta pulları çıktı mektupların, kiminden para. Bunlar henüz elimize ulaşanlardı.

Aydın E Tipi Cezaevi'nden A.Rıza Gezici'ye, Bartın'dan Hasan Sever ve Hulusi Köprülü'ye, Bayrampaşa'dan Gürsel Şamiloğlu ve Süleyman Bulgu'ya, Ceyhan'dan Hasan Akbaba, Ekrem Ertürk ve Süleyman Çolak'a, Çanakkale'den Mehmet Soyatlar'a, Gaziantep'den Fazlı Yılmaz ve Kamer Konca'ya, Ahmet Ural ve Erdal Çınar'a; bize bu dayanışmayı veren/verecek olan bütün arkadaşlara çok çok teşekkür ediyoruz.

Sevgiyle, dostlukla...

Sosyalist Birlik

Yavuz Alogan

stalinist sistem çökerken -sovyetler birliği ve doğu avrupa-

"Tien Anmen Katliamı ve Çin'de Politik Kitle Hareketi" başlıklı yazının[1] bir yerinde, konunun genel çerçevesini belirlediğini düşündüğüm bir soru var: uzun yıllar toplumu cendere içinde tutan monolitik parti ve baskıcı devlet aygıtlarının, kendi mekanizmalarına dayanarak ve kendi kendilerini reforme ederek yukardan aşağı uygulamalarla toplumu özgürleştirmeleri ve sosyalist demokrasinin kalıcı kurumlarını ve kurallarını, yine yukardan aşağı yaratmaları mümkün müdür? Soru şu şekilde de sorulabilirdi: ayırt edici karakteristiği politikada monolitizm ve devlet terörü, ekonomide katı devlet tekelciliği olan Stalinizm kendisini reforme edebilecek toplumsal ve ideolojik potansiyele sahip midir veya reformasyon süreci içinde bu potansiyeli yaratabilir mi?

Bizim hipotezimiz, Sovyet reformcularının çabalarına rağmen, Stalinizm'in böyle bir potansiyele sahip olmadığını ve bunu yukardan aşağı uygulamalarla yaratamayacağını öngörüyor. Bu hipotez, tek ülkede sosyalizmin nihai zaferinin imkânsız olduğu, sosyalist devrimlerin ulusal düzeyde gerçekleştikleri, fakat sosyalizmin ancak uluslararası düzeyde tamamlanabileceği teorisine dayanıyor. Bu teori dünya devriminin teorisidir; dolayısıyla, Stalinist sistem çökerken Sovyetler Birliği'nde gelişen işçi mücadelesini ve ulusal hareketleri reformasyon sürecinin değil, dünya devriminin dinamikleri olarak görmektedir. Uluslararası alanda işçi mücadelesi, üçüncü dünya halklarının emperyalizme ve kendi sömürücü sınıflarına karşı verdikleri mücadeleler, Sovyetler

1. Yavuz Alogan, "Tien Anmen Katliamı ve Çin'de Politik Kitle Hareketi Üzerine", *Sosyalist Birlik*, sayı 5, Temmuz-Ağustos 1989.

Birliği'ndekiler de dahil olmak üzere bütün ulusal kurtuluş mücadeleleri dünya devriminin dinamiklerini oluşturmaktadırlar.

Sovyetler Birliği'nde Stalinist sistem ömrünü tamamlamış ve çöküş sürecine girmiştir. Sovyet reformcularının Stalinist sistemi iktisadi bakımdan daha rasyonel, toplumsal bakımdan daha demokratik hale getirme çabaları, devletin denetim mekanizmalarının gevşemesine, yıllardır derinleşerek süren krizin yüzeye çıkmasına yol açtı. Bu süreç, uzun vadede, denetimli piyasa mekanizmaları ve bununla çelişen bir devlet terörü ile sistemin bir süre daha korunmasına varabileceği gibi, dünya kapitalist sistemi ile tedrici olarak bütünleşme yönünde de gelişebilir. Her iki durumda da (Stalinizm'in geçici restorasyonu veya kapitalizm), atılacak bütün adımların, dipten gelen bir politik kitle hareketi ve milli mücadele dalgasına çarpacağı ve sürecin halk kitlelerinin bizzat kuracakları yapılarla tamamlanacağı görülüyor.

Bu yazı Sovyetler Birliği'ndeki reformlar ve bu reformların Doğu Avrupa ülkelerinde yarattığı komplikasyonlarla ilgili[2]. Dolayısıyla, tekrardan kaçınmak için, Çin'deki durumu bir yana bırakıyorum. Fakat, konunun geneli açısından geçerken belirtmeliyim ki, bu ülkede "Dört Modernleşme" ile başlayan kapitalist restorasyon sürecinin, Tien Anmen katliamından sonra partinin daha sol ve ortodoks bir söylem kullanmaya başlamasına; örneğin, Li Peng'in (ekonomik değil de) siyasi liberalizmin uydu bir Çin yaratacağını söylemesine rağmen, önümüzdeki aylarda ve yıllarda çeşitli dalgalanmalara uğrayarak devam edeceği açıktır. İflas eden bir tek-ülke sosyalizmi olarak Çin'in, uluslararası emperyalist-kapitalist sistem ile, özellikle de Pasifik'te yoğunlaşan ve Güney Kore, Tayvan, Malezya, Singapur ve Japonya'nın temsil ettiği yeni üretim ve tekno-

2. Bu yazı Halil Berktay ile polemik amacını taşımıyor. Bununla birlikte, *Sosyalist Birlik*'in bir önceki sayısında (sayı 7, Ekim 1989) yer alan, "Devletçi Sosyalizm Sona Ererken,II" başlıklı yazısının dipnotlarında bana yönelttiği eleştirileri bu yazının bir iki dipnotunda yanıtlayacağım. Halil Berktay sayesinde dipnotlarda polemik yapmak gibi bir alışkanlık kazandık. Öyle ki, bazen bir dipnot yazının kendisinden daha önemli olabiliyor. Bu alışkanlığı abese vardırmamak gerektiğini düşünüyor ve konuya giriyorum: Halil Berktay, bugüne kadar (yakın döneminde, yani *Saçak* dergisinin Nisan 1988 (51.) sayısında yayımlanan "Dünyanın Büyük Dönemeci" başlıklı yazısından itibaren); dünyada geniş bir sosyalizm alanının var olduğunu; Sovyetler Birliği'nin kapitalist değil sosyalist bir ülke olduğunu; Çin ve Sovyet reformlarının sosyalizmin krizini çözmekte olduğunu; millî kurtuluş savaşlarının sona erdiğini; Lenin'in emperyalizm teorisinin demode olduğunu, fikir alanında yenilik olarak, kuvvetle savundu. Varyantlarıyla birlikte bütün bu görüşlerin bazılarına katıldım, bazılarına katılmadım. Ancak, bir bütün olarak Halil Berktay'ın kurduğu paradigma resmî Maoizm'den çıkışın "doğum lekelerini" ağır biçimde taşıdığı ve esas olarak *Aydınlık* geleneğinin kendine özgü sorunsalı ile hesaplaştığı için bende büyük bir ilgi ve heyecan yaratmadı. Halil Berktay'ın bazı teorik keşifleri (Sovyetler Birliği, emperyalizm, Leninizm, Stalinizm vb. konularda) 1920'lerden bu yana dünya marksistleri tarafından enine boyuna tartışılmakta iken, bazıları (örneğin, "Kruşcevci karşıdevrim tezi"nin yanlışlığı, "teorik" ve "pratik" Stalin ayırımı vb.) devrimci marksistlerin bugünkü sorunlarına ve tartışma düzeylerine çok uzak düştü. Daha spesifik konularda (örneğin, Gorbaçov reformlarına karşı alınması gereken tavır, Türkiye'de solun birliği vb. gibi) bugüne kadar öne sürdüğü görüşlerin hiç birine katılmadım ve bunu kendisi de biliyor.

Halil Berktay'ın bugüne kadar (yakın döneminde) geliştirdiği görüşler çeşitli eleştirilere uğradı. Arkadaşımız, sözlü veya yazılı bir eleştiri ile karşılaştığı zaman, "Ben öyle söylemedim, sen de oradaydın" ile başlayan ve eleştiriye uğrayan ana fikri yan cümleciklerde kaybederek farklı sonuçlara varan bir yöntemle karşılık verir. Bu nedenle, yazısının birinci dipnotunda, "...aşağıdan yukarı kitle hareketleri başgösterdiği taktirde onların da yanında yer alacağımı hep belirttim, hem de defalarca, çeşitli toplantılarda Yavuz Alogan'ın varlığında," şeklinde bir ifade kullanmasını yadırgamadım. Gerçekten de böyle bir şey söylemiş olabilir. Halil Berktay ile temel farkımız dünya görüşlerimizden kaynaklanıyor. Halil Berktay, Maoist paradigmadan sıyrılırken, bu paradigma içinde edindiği "resmî ve muteber sosyalizm" anlayışını başka bir yöne (özellikle, Sovyet ve Çin reformculuğuna) projekte etti. Bu reformculuğu, bütün politik sonuçları ile birlikte aynen "Mao Zedung Düşüncesi ve Üç Dünya Teorisi"ni savunduğu gibi inanarak ve kuvvetle savunuyor. Bir dogmatizmin yerine bir diğerini geçirirken eleştirilere uğradıkça, kendini savunma çabası içinde, her şeyi söylüyor ve hiçbir şey söylemiyor.

"Tien Anmen katliamı..." başlıklı yazımda geçen, "bilgisizlik, tarih bilincinden yoksunluk ve subjektiflik" sözcüklerini kendisi için kullandığımı belirten Halil Berktay, bu yüzden bana bir "mersi" borçlu olduğunu yazıyor. Ben de buradan kendisine, "Günaydın," diyorum. Neden tarih bilincinden yoksun ve subjektif olduğu daha sonraki dipnotlardan anlaşılacak. "Bilgisizlik" sözüne gelince, son üç yıl içinde kendisinden çok şey öğrendim; bunların başında, öznel politik kaygılarla teori üretmemek; ortaya çıkan yeni olguları yetersiz bilgiler ve subjektif bir tutumla teorize edip, buna dayanarak ve "nasıl olsa inanırlar" mantığıyla politika yapmaya kalkışmamak geliyor. Aynı öğretiden bizzat Halil Berktay'ın da yararlandığını görüyorum. Nitekim, yazısının altıncı dipnotunda şöyle diyor: "Herkesin öngörüleri zaman zaman yanlış çıkar. Bilgi eksikliği, veri eksikliği, analiz hataları söz konusu olabilir. Örneğin ben, Çin'de reformcuların üstün geleceğini tahmin ettim, olayların seyrine bakarak; daha sonraki virajda yanlışladım." Dürüst bir tavır! "Tien Anmen Katliamı..." yazısında ben de zaten, üstü kapalı biçimde, bu analiz hatasını işaret etmek istemiştim.

loji odağı ile daha fazla bütünleşmek durumunda olduğu; bu bütünleşmenin bu ülkedeki işçi sınıfının ekonomik-sosyal kazanımlarını hızla geri alarak emek sömürüsünü arttıracağı; kıyı kentleri ile iç kesimler arasında eşitsiz gelişmeyi şiddetlendireceği ve Maoist söylemle kapitalizmi restore etmeye girişen ÇKP'ye karşı politik kitle hareketine hız vereceği görülüyor.

teknokratların perestroyka projesi

Sovyetler Birliği'nde ekonomik reform (perestroyka) ihtiyacı, Stalin döneminde (1927-28 kışında tarım ürünleri ile sanayi ürünleri fiyatları arasındaki oransızlığın aşırı ölçüde artması; kulakların besin maddesi sevkiyatını boykot etmeleri üzerine) başlatılan *ekstansif* (yaygın) büyümenin, Kruşçev döneminde yapılan reformlara (sovnarkozların sanayide yönetimi kısmen desantralize etmesi; tüketim malları üretiminde kısmî artışlar sağlanırken, sendikalara işçi çıkarma haklarının tanınması) ve yine Liberman reformlarına (ücret farklılıklarının ve işletme özerkliğinin arttırılması; maddi müşevvikler yolu ile teknokrat ayrıcalığının yeniden düzenlenmesi) rağmen tıkanmaya uğraması ve Brejnev döneminin sonuna doğru daha radikal reformların, *entansif* (yoğun) büyümenin, bir zorunluluk haline gelmesi ile ortaya çıktı.

Ekstansif büyüme, NEP döneminin sonunda, geçiş ekonomisinin sürdürülebilmesi, ülke içindeki kapitalist ögelerin uluslararası kapitalist ekonomi ile birleşmelerinin önlenebilmesi; başka deyişle, sosyalist "ilk birikim"in sağlanması için kaçınılmazdı. Sürecin sonunda Stalinist diktatörlüğün tasfiye ettiği Preobrajenski ile Troçki *ekstansif* büyümenin ilk savunucuları olmuşlardır[3].

Bu büyüme modelinin hedefi, Stalin'e göre tek ülkede sosyalizmi kurmak için, Troçki'ye göre dünya devrimi gelişene kadar işçi-köylü ittifakını korumak için, modern bir sanayi altyapısının kurulması idi. On-yirmi yıllık bir dönem olarak tasarlanan bu büyüme Stalin tarafından beş yıl içinde törer yoluyla; terörize edilmiş bir işgücüne dayanılarak ve yabancı işletmeler ile tekniklerin kopye edilip yeniden üretilmesiyle gerçekleştirildi. Kalitesiz malların geometrik bir artışla çoğaltıldığı bu sistem Brejnev döneminin sonuna kadar niteliksel değişime uğramadan sürdürüldü.

Fakat 1960'lardan itibaren toplumsal ihtiyaçların planlamanın belirlediği ekonomik düzeyleri aşmaya başladığı; çeşitli sektörler arasında eşgüdümün sağlanamadığı; işgücü rezervlerinin oransal olarak azaldığı; yeni kaynakların gerektiği; teknolojinin geliştirilemediği ve sisteme eklemlenemediği görüldü.

Aganbegyan 1966-1985 yılları arasında Sovyet ekonomisinin gelişiminin yavaşladığını; sanayi kesiminin yüzde 40'ında üretimin gerilediğini; sermaye oluşumundaki artışın 5 yılda yüzde 25 düştüğünü; bu durumda, *entansif* büyümeye geçilerek emek verimliliğinin yüzde 100 arttırılması gerektiğini belirtiyor[4]. *Entansif* büyüme teknolojinin geliştirilmesini, merkezi planlamanın tedrici olarak piyasa ekonomisi ile yer değiştirmesini gerektiriyor.

Perestroyka ihtiyacı ilk önce iktisatçılar tarafından ifade edildi ve Gorbaçov'un sekreterliğe getirilmesi ile birlikte yukardan aşağı doğru uygulanmaya çalışıldı. Brejnev döneminde tecrit edilen teknokratların, özellikle editörlüğünü Abel Aganbegyan ile Tatiana Zaslavskaya'nın yaptıkları Novosibirsk araştırma enstitüsünün yayın organı EKO'nun çevresinde toplanan uzmanların hazırladıkları ilk proje, merkezi planın sınırları içinde girişim özerkliğinin kabulünü, küçük iktisadî sektörlerin yasallaştırılmasını, bazı dallarda yabancı sermayenin de kullanılacağı karma girişimleri öngörüyordu.

Burada, glasnostsuz bir perestroykanın Kruşçev ve Liberman reformlarının daha radikal bir şeklinden ibaret olduğu belirtilmelidir. Novosibirsk grubunun projesi, Glasnost'a girişilmeden, bürokrasiye güvence sağlanarak yürürlüğe konulmuş olsaydı Stalinist sistemde bugün görülen dağılma belirtileri, daha büyük patlamalara yol açacak şekilde, ertelenmiş olacaktı. Igor Ligacev'in perestroykayı bir zorunluluk olarak görürken, bütün sonuçları ile

3. Bu dönemde, Troçki, Stalin ve Buharin'in konumları için bk., Yavuz Alogan, "Nikolay Buharin'in Üç Dönemi", *Saçak*, sayı 50, Mart 1988.

4. Bk. Abel Aganbegyan, "Sovyet Ekonomisinde Yeni Yönelişler", *Sosyalizmin Güncel Sorunları Dosyası*, Alan 1989, s.142.

birlikte glasnosta karşı direnmesi bu bakımdan anlamlıdır.

yukardan reformlar ve halkın kayıtsızlığı

Perestroyka projesi uzun vadeli öngörülere dayanıyordu. Başka deyişle, yirmi yıldır tedricen gelişen ekonomik tıkanma halk kitlelerinin günlük hayatında, bu kitlelerin reform ya da büyük bir değişiklik talep etmelerine yol açacak ölçüde şiddetle hissedilmedi.

A.Barnett, Sovyet halkının Brejnev döneminden bir tür uyuşukluk içinde, çıktığını yazıyor. Sovyet halkının durumu hiç bir zaman çok kötü olmamıştır; iş güvencesi vardır; uzun kuyruklarda beklemekle birlikte kimse aç değildir; kiralar ucuzdur ve eğitim parasızdır. Bununla birlikte, A.Barnett'e göre, "Aptalca koşulların -bunu ifade edecek başka bir söz yok- yarattığı moral bozukluğu, köklü bir sosyal içe kapanmayı ve küskünlüğü kaçınılmaz kıldı."[5] Halka yaygın olarak hâkim olan havayı, "korku, yaygın korkaklık ve utanç,"[6] sözcükleri ile betimleyen A.Barnett, Moskova'da insanların çok sık kullandıkları bir espriyi, Gorbaçov öncesi Sovyet ekonomisinin örgütlenme tarzının özeti olarak görüyor: "Onlar bize ücret ödermiş gibi yapıyorlar, biz de çalışıyormuş gibi yapıyoruz."[7]

Farklı grupların, özellikle 1970'li yılların ortasında artan protestoları, "işi yavaşlatma" gibi eylemleri, aydınların ve sol grupların *samizdat*'ları rejime alternatif üretebilecek politik bir kitle hareketine dönüşemedi. Bunu sadece devlet terörü ile açıklamak mümkün görünmüyor. Örneğin, Medvedev, Sakarov, Turçin gibi aydınların 1970'de reform ihtiyacını bir mektupla Brejnev ile Kosigin'e bildirmeleri ilginçtir ve reformların yukardan başlatılmasının aydınlar tarafından nasıl kaçınılmaz görüldüğünün bir göstergesini oluşturmaktadır. Bu mektupta tam bir glasnost önerisi yer almakta, "Güçlüklerin kökeni, Stalin döneminde yerleşiklik kazanan ve bugüne kadar da yeterince tasfiye edilmemiş olan anti-demokratik gelenekler ve kamu hayatının normlarıdır," denilmekteydi.[8]

5. Anthony Barnett, *Sovyetlerde Özgürlük*, İletişim 1988, s.118.
6. Barnett, age, s.128.
7. Barnett, age, s.119.
8. Barnett, age, s.105.

Ernest Mandel ise, Sovyet proletaryasının neden daha patlayıcı gösteriler yapmadığı sorusuna şu karşılığı veriyor: "İki esas sebep olduğunu düşünüyorum. Birincisi, alternatif bir modelin yokluğu... bir diğer deyişle aşırı ölçüde olması gereken ideolojik ve politik kuşkuculuktur... İkinci başlıca sebep Sovyet işçilerinin yaşam standardında ve çalışma koşullarında reddedilemez bir ilerlemenin sağlanmış olmasıdır."[9] Mandel, aynı yerde Stalinist dejenerasyonun Sovyet emekçilerinde derin bir düşkırıklığı yarattığını ve bu durumun, alternatif bir modelin yokluğunda, özel hayata çekilme, bireysel kazanımlara yönelme (eğitim yoluyla yükselme vb.) eğilimlerine yol açtığını belirtiyor.

Bütün bunlardan, reformlar başladığı sırada Sovyet emekçilerinin toplu hareket etme yeteneklerini önemli ölçüde kaybetmiş oldukları, olumlu veya olumsuz bütün değişiklikleri, yukardan, parti ve devletten beklemekte oldukları sonucuna varıyoruz. Dolayısıyla, aşağıdan, reformları zorlayan önemli bir etki söz konusu değildi. Bununla birlikte reformların sovyet emekçilerini hızla politize ettiği, elli yıllık çelişkileri su yüzüne çıkardığı bir gerçektir.

stalinist bürokrasi glasnost'a karşı

Novosibirsk grubunun ana hatlarını oluşturduğu perestroyka projesi 27. Kongre'de kabul gördü. Buraya kadar bütün toplum, Stalinist bürokrasi de dahil olmak üzere, ekonominin yeniden yapılandırılması konusunda tam bir görüş birliği içinde bulunuyordu. Ancak Gorbaçov'un Kongre'de, bütün yönetim kademelerinin, işletme yöneticilerinin ve sektör başkanlarının demokratik yöntemlerle seçilmesi önerisi durumu biraz değiştirdi. Mevkilerini, bütün avantajları ile birlikte kaybedeceğini anlayan bürokrasi direnişe geçti[10].

9. Ernest Mandel, *Revolutionary Marxism Today*, NLB 1979, s.140.
10. Zaman zaman Sovyetler Birliği'nde alınan kararlardan hareketle, üstelik "sosyalist demokrasi" terimini kullanarak, methiyeler düzüyoruz. Bu tavır, Kültür Devrimi sırasında ÇKP'nin resmen kabul ettiği "16 madde Kararı"ndan hareketle, bu devrim sırasında Paris Komünü ilkelerinin gerçekten uygulanmadığı'nı farz etmeye benziyor. Oysa kağıt üzerindeki programlar veya kararlar uygulamaya konuldukl arında toplumsal diyalektiğin süreçleri içinde tanınmaz hale

B.Kagarlitsky, demokratikleşme ile ilgili kararların akıbetini şöyle anlatıyor: "...yeni yasa 1 Ocak 1988'de yürürlüğe girdiyse de, hemen hiç bir yerde yönetim işçilerin karar alma sürecine katılmasına izin vermedi... Fabrikalarda kollektif emek kurulları oluşturuldu, fakat bir çok yerde bunların kuruluş yöntemini, görev ve yetkilerini yönetimin kendisi belirledi. Çoğu yerde yöneticiler yeni öz-yönetim organlarının başkanlıklarını aldılar ve onları yönetim araçlarının uzantısına döndürdüler."[11]

Sovyet bürokrasisinin direnişe geçmesi ile birlikte, reformcuların yüz yüze geldikleri en ciddi ve perestraykayı sabote edebilecek güce sahip muhalefet ortaya çıktı; reformlar konusunda varılan *consensus* bozulmaya, reformcular ile geleneksel Stalinist bürokrasi karşı karşıya gelmeye başladı.

sovyet bürokrasisi nedir?[12]

Sovyet bürokrasisi *sui generis* (emsalsiz)'dir. Bu bürokrasiyi Sovyet ekonomisinin 1920'lerden sonra içinden geçtiği aşamalar, özellikle de hızlı sanayileşme döneminin politikaları üretmiştir. Bolşevikler bir bürokrasi sorununun var olduğunun farkındaydılar. Örneğin, 1922'de toplanan 11. Parti Kongresi'nde alınan kararların birinde şöyle deniyordu: "Parti örgütleri, bu örgütlere hizmet etmesi gereken geniş bir aygıt tarafından sistematik olarak aşılmaya başlanmıştır. Dereceli olarak yayılan bu aygıt bizzat bürokratik bir örtü kazanmaya ve Parti güçlerinin aşırı bir bölümünü özümlemeye başladı."[13]

Bolşeviklerin mücadele ettikleri bu bürokrasi daha sonra Stalinist sistemin temel dayanağını oluşturdu; partiyi ve devleti, Bolşevizm'den, Ekim Devrimi'ni gerçekleştiren kadrolardan arındırarak, özümledi. Stalin döneminde parti ve devlet bürokratları sürekli tasfiyelere uğratılmakla, doruklardan aşağılara doğru itilmekle birlikte bürokrasi bir sistem olarak varlığını korumuş, devlet organlarına ve ekonominin bütün sektörlerine hâkim olmuştur.[14] Monolitik parti ve devlet aygıtı, işçi demokrasisinin kurumları (işçi yönetimi,

gelebiliyorlar. Aynı şey Sovyet reformları sırasında alınan kararlar için de geçerli. Bu bağlamda, sosyalist demokrasiyi resmiyet düzeyinde değil, tarihsel perspektiften ve kitle dinamiğini veri alarak görmek önem kazanıyor. Öte yandan, sosyalist demokrasinin, burjuva demokrasisinden veya her türlü "demokrasi" etiketli uygulamadan farkı, bu demokrasi türünün emekçi sınıfların mücadele içinde kendi inisiyatifleri ile yarattıkları kurumlara dayanmasıdır. Sosyalist demokrasinin kurumları ve kurulları mücadele içinden çıkarlar (ikili iktidar organları, sovyetler, konseyler vb. gibi) ve legal olmaktan ziyade meşrudurlar. Bu tür kurumları elli yıllık bürokrasilerin kanunlar ve kararnamelerle yukardan aşağı yaratmaları mümkün değildir. Bu bakış açısı çeşitli düzeylere indirgenebilir. Örneğin, Sosyalist Parti Programı'nın 10. maddesi farklı görüşler etrafında fraksiyonlaşmayı parti hukukunun bir gereği olarak benimsemişti. Fakat böyle bir fraksiyonlaşma başladığı anda programın kâğıt üzerinde laflardan ibaret olduğu anlaşılmıştır. Sosyalist Parti bir sınıf mücadelesi pratiğinden çıkarak veya taban inisiyatifi ile kurulmuş olsaydı durum farklı olacaktı. Merkezî bürokrasiler daima kendi çıkarlarına uygun düşücek ölçüde demokrasiden yanadırlar. Çıkarları ile çatıştığı anda demokrasiyi ezerler. Böylesine, sosyalist demokrasi denilmez.

11. Boris Kagarlisky, "Perestroyka: Değişimin Diyalektiği", *Sosyalizmin Güncel Sorunları Dosyası*, Alan 1989, s.87.

12. Sosyalist Parti içinde cereyan eden tartışmalar sırasında bu partinin yöneticileri "bürokrasi"yi "kırtasiyecilik" olarak tanımlamışlardır. Parti'nin henüz böyle bir "kırtasiyecilik" sorunu ile yüz yüze gelebilecek ölçüde gelişmediğini belirterek, bu "bürokrasi" suçlamasının altında başka şeylerin (partiyi bölme arzusu, devrimcilikten vazgeçme vb.) yattığını öne sürmüşlerdir. Stalinizm'den söz edildiği zaman da, "Hani nerede Stalin?" diye sormuşlardır. Sosyalist Parti, müzakereci, demokratik merkeziyetçi bir parti değil; sadece merkeziyetçi, emir-komuta ile işleyen bir parti: teknik bir örgütlenmedir. Kendi geleneği dışından gelen devrimcileri veya tek tek işçileri işlevselleştirebilecek değil, ancak özümleyerek kendine benzetebilecek bir yapısı vardır. Bu nedenle farklı devrimci güçlerle veya sınıf ile birleşebilmesi imkânsızdır. "Bürokrasi" derken bunu kast ediyorduk; işlerin kırtasiyeci yöntemler ile yürütülmesini değil.

13. Akt. Charles Bettelheim, *Class Struggles in the USSR*, MRP 1976, c.1, s.307.

14. Doğu Perinçek, "Düzleyici Stalin, Bekçi Brejnev" (*Saçak*, sayı 59, Ocak 1989) yazısında şöyle diyor: "Stalin döneminde, eşitsizlikler ve ayrıcalıklar istikrarlı olarak sınıf denebilecek bir kesimin elinde toplanmadı. Ayrıcalık sahipleri bütünleşemediler, bu çıkarlarını koruyacak bir devlet aygıtı oluşturamadılar." (s.18) Perinçek, bu durumu devlet terörü ile açıklıyor: "Her an ayrıcalıklarını kaybetme tehlikesi içinde yaşadılar, zaman zaman kitleler halinde ellerindeki olanaklardan oldular, biçildiler."(agy) Perinçek, devamla, "Sovyet bürokrasisinin Stalin zamanında devletin sahibi haline gelemediğini," yazıyor ve bürokrasinin, "1953-56 arasında devletin zor kuvvetinin kilit mevzilerini bir dizi operasyonla ele geçirirken, devleti ve fethetmekte" olduğunu belirtiyor.(agy)

Bu sözlerle Perinçek, Stalin'in sovyet bürokrasisinin ayrıcalıklı konumuna karşı mücadele ettiğini ve bürokrasinin Kruşcev dönemi ile birlikte devleti ele geçirdiğini ve Sovyetler Birliği'nde bu tarihten itibaren sınıf antagonizmalarının başladığını anlatıyor. Bu yazının, aynı ideolojik jargon kullanılmamakla birlikte Maoizm'in klasik Sovyetler Birliği analizini temel aldığı açıktır. Bu analizde aynı bir "bürokrasi" anlayışı yoktur. Buradaki "bürokrasi" sömürücü bir sınıf haline gelme, devleti bunun için kullanma ça-

sovyetler vb.) ortadan kaldırıldıktan sonra, bürokrasiye dayanmıştır.

Stalinist sistem bürokrasiye toplumsal artı-üründen daha fazla pay ayırmak durumundadır; bu da bürokrasinin ayrıcalıklı konumunu (daha çok ruble, özel mağazalar, daçalar, eğitim olanakları vb.) açıklar. Bu kesim, Stalinist modelin kopye edildiği bütün Doğu Bloku'nda da ortaya çıktı ve zamanla Milovan Djilas'ın deyimi ile "Yeni Sınıf", nomenklatura, adını aldı.

Sovyet bürokrasisini, işçi sınıfı ile bir sınıfa karşı sınıf durumu yaratan, marksist anlamda bir "sömürücü sınıf" olarak görebilir miyiz?[15]

Lenin, sınıf kavramını tanımlarken, "Sınıflar, tarihsel olarak belirlenmiş bir üretim sisteminde işgal ettikleri yerle ve üretim araçları ile karşılıklı... ilişkileri ile, emeğin toplumsal örgütlenmesi içindeki rolleriyle ve tasarruflarındaki toplumsal servetten paylarına düşen miktarın elde edilme tarzı ve önemi ile birbirinden ayrılan geniş insan gruplarıdır," der.[16]

Troçki de aşağı yukarı aynı tanımı kullanır: "Sınıflar, ekonominin toplumsal sistemi içindeki konumları ile ve özellikle üretim araçlarıyla olan ilişkileri ile nitelenir."[17] Fakat bir şey daha ekler: "Uygar toplumlarda mülkiyet ilişkileri yasalarla geçerli kılınır."[18] Buradan hareketle Troçki, Sovyetler Birliği'nde, toprağın ve diğer bütün üretim araçlarının yasal olarak kamulaştırıldığını, dış ticaretin devlet tekelinde olduğunu belirterek, Sovyet bürokrasinin mülk sahibi bir sınıf olarak görülemeyeceğini, yazar: bu bürokrasi, "hâkimiyet (sınıf egemenliği-YA.) ve komuta (ekonominin ve devletin yönetilmesi-YA.) konusunda hiçbir geleneğe sahip olmayan bir sınıfın (işçi sınıfının-YA.) üzerinde yükselmiştir."[19] Bürokrasiyi, marksizmin kapitalist toplumlardaki biçimiyle analiz ettiği sömürücü hâkim sınftan ayırmakla birlikte Troçki, yine aynı yerde, bu kesimin, "bürokrasiden biraz fazlaca bir şey olduğunu yadsıyamayız," der. "Kelimenin tam anlamıyla o, Sovyet toplumundaki tek ayrıcalıklı ve buyurucu tabakadır."

Bununla birlikte, Troçki, Sovyet bürokrasisinin uzun vadede işçi sınıfının toplumsal ka-

balarını ifade eder. Özetle, Stalin sınıflaşmaya karşı mücadele etmiş; Kruşcev ile birlikte sınıflaşma antagonistik bir karakter kazanmıştır. Mao Zedung'un, devrimden sonra da sınıf mücadelesi devam eder, teorisi bu anlayışın temelini oluşturmaktadır.

Aslında, Sovyetler Birliği'nde 1917 yılının ilk sekiz ayı içinde burjuvazi ve büyük toprak sahipleri sınıfı tasfiye edilmiştir. Bizim "bürokrasi" dediğimiz şey ise, ayrıcalık isteyen bireyler tarafından kurulmuş olmadığı gibi, sadece bu bireylerin toplumsal artı-üründen pay kapma çabalarının bir sonucu olarak da görülemez. Sovyet bürokrasisi, partinin 10. Kongresi'nde hiziplerin yasaklanması üzerine devlet mekanizmasını ele geçirmeye başlayan Stalin hizbinin çevresinde oluşmuştur. Çok somut olarak ifade etmek gerekirse, Sovyet bürokrasisi, 1922'de olağanüstü yetkilerle teçhiz edilen Genel Sekreterlik makamının çevresinde, *Orgbüro*, *Orgotdel* (iç örgütlenme ve istihbarat), *Uchraspred* (parti üyelerini fişler) gibi iç savaş artığı kuruluşların bütün politik mekanizmalara hâkim olmasıyla ortaya çıktı ve kendine özgü karakterini de bu yapılardan kazandı. Tarihçi E.H. Carr, bu örgütlerin, "partinin devlet üzerinde gerçekleştirdiği politik ve ekonomik kontrolun göze çarpmayan fakat güçlü bir mihrakı" haline geldiğini yazar ve devam eder: bunlar, "genel sekreter yönetimi altında, parti mekanızmasında olduğu gibi devlet içinde de, Stalin'in kişisel otoritesini sağlayan bir aygıt oluşturdu." (*The Bolshevik Revolution, 1917-1923*, c.1, s.235.)

Demek ki Stalin, bürokratların ayrıcalığına karşı mücadele etmemiş, elindeki yetki mekanizmaları ile oluşturduğu bürokrasiye dayanmıştır. Stalin bu mekanizmalara dayanarak eski Bolşevikler kuşağını "biçti"; devlet ve parti organlarını sürekli tasfiyelere tabi tutarak ve alt kademede bulunanları devamlı yükselterek, sistemi korudu. Stalin bir polis rejimi kurdu ve bütün polis rejimleri gibi karmaşık bir aygıt yarattı ve bunu kullanarak Ekim Devrimi'ni kurumları ve kadroları ile birlikte "düzledi". Sovyet bürokrasisi bir sistem olarak Stalin döneminde kazandığı nitel özellikleri (1953'te Beria ve ekibinin tasfiyesine rağmen) Kruşcev ve Brejnev döneminde de sürdürdü. Bu sistem, Gorbaçov reformları ile birlikte, yeni çatışma dinamiklerini serbest bırakacak şekilde çözülmeye başladı, politik hayatın gerilerine doğru itildi.

15. Halil Berktay, "Çünkü Yavuz Alogan, aslında -Sosyalist Parti muhafazakârlığına hayli benzer bir tarzda- sosyalist ülkelerin iflah olmayacak derecede antagonist sınıf çelişmeleriyle bölünmüş toplumlar olduğuna inanıyor," diye yazıyor. (agy, dipnot 1.) Aynı yazının bir başka yerinde, "Yavuz Alogan'ın parti kertesini hiç önemsemeyen sınıfa karşı sınıf yalınlığı"ndan söz ediyor. (agy, s.33) Kendisine, söylemediğini düşündüğü bir şey izafe edildiğinde çok üzülen Halil Berktay, başkalarına akıl almayacak görüşleri dikkatsizce izafe etmekten çekinmiyor. Yukardaki bu iki eleştiri noktasının muhatabı ben değilim. Halil Berktay, kendi eski görüşleri ile bunları bugün savunanlarla polemik yapıyor. "Tien Anmen Katliamı..." başlıklı yazıda ben, Çin'de, "Kitlelerin politik devrim mücadelesi doğrudan ÇKP'yi ve onun bürokratik aygıtlarını hedef almıştır," diye yazdım. (agy. s.8) Halil Berktay, herhalde bu satırları, Çin proletaryasının Çin burjuvazisine karşı toplumsal devrimi, olarak okuyor. Çünkü, kendisi, a) politik devrim ile toplumsal devrim arasındaki farkı göz ardı ediyor; b) "bürokrasi"nin niteliği hakkında tarihsel bir perspektife ve teorik bir fikre sahip bulunmuyor.
16. Lenin, *Collected Works*, PP 1977, c.36, s.65.
17. Troçki, *İhanete Uğrayan Devrim*, KÖZ 1980, s.200.
18. Troçki, agy.
19. Troçki, agy.

zanımlarını tehdit ettiğini belirtir: "Üretim araçları devlete aittir. Ama devlet, sözün gelişi, bürokrasiye 'aittir'. Şimdiki halde tümüyle yeni olan bu ilişkiler...katılaşacak, standartlaşacak ve meşrulaşacak olursa, uzun vadede proleter devrimin toplumsal kazanımlarının tümden tasfiyesine yol açacaklardır."[20] Ama Troçki, hemen, "şu anda bu olaydan söz etmek için en azından vakit erkendir," diyerek bir kayıt daha koyar.

Troçki, bu satırları 1937'de, yani sanayi atılımının tamamlandığı sırada yazmaktadır. Sovyet bürokrasisi Troçki'ye göre proleter devrimin kazanımlarını tehdit etmektedir; fakat özel mülkiyet biçimleri yaratmış değildir; kendisini inkar etmedikçe, yani kendisini yaratan sistemi yıkmadıkça böyle bir girişimde bulunması mümkün de değildir. Neden değildir? Çünkü, Troçki'ye göre Sovyet bürokrasisi, "kendi iktidarının ve gelirinin kaynağı olarak devlet mülkiyetini korumak zorundadır" ve "bürokrasinin, ayrıcalıklarından yararlanması, iktidarı kötüye kullanma biçimindedir."[21]

Bu sözler, teorik bağlamıyla birlikte alındığında, Sovyet bürokrasisinin reformculara direnmesinin nedenini de ortaya koyuyor. Perestroyka uzun vadede belki üretim araçları üzerinde özel mülkiyete sahip bir sınıfın, marksizmin kapitalist toplumu analiz ederken betimlediği anlamda bir sömürücü sınıfın ortaya çıkmasını sağlayacak; ama bu süreç, aynı zamanda, bürokrasinin kendi iktidarını ve ayrıcalıklı konumunu kaybetmesine de yol açacaktır. Bürokrasinin, sistemi koruyarak topyekûn bir sömürücü sınıf haline dönüşmesi mümkün olmadığına göre ve perestroyka sürecinin ilerki aşamalarında böyle bir bürokrasiye gerek kalmayacağı için (idarî yöntemlerden iktisadi yöntemlere; komuta ekonomisinden piyasa ekonomisine geçilecek) bürokrasinin Gorbaçov'a direnmesi ve kendi sisteminin yaratıcısı olan Stalin dönemine bağlılık duyması doğaldır. Bu durum, Ligacevlerin, Sovyet "muhafazakârları"nın veya Stalinistlerinin tavrını ve direnişini açıklıyor.

Troçki'ye göre, Sovyetler Birliği'nde bürokrasi sorununun temelinde Stalinist tek ülkede sosyalizm teorisi yatmaktadır: "Geri ve tecrit edilmiş bir işçi devletinin bürokratlaşması ve bürokrasinin tam yetkili, imtiyazlı bir kasta dönüşmesi tek ülkede sosyalizm teorisinin - sadece, teorik olarak değil, fakat bu kez pratik olarak da- en ikna edici reddiyesini oluşturur."[22]

1940 yılında Troçki, "Politik tahmin alternatif bir karakter taşıyor," der. "Ya bürokrasi dünya burjuvazisinin işçi devletindeki organı haline gelerek yeni (sosyalist-YA.) mülkiyet biçimlerini yıkacak ve ülkeyi yeniden kapitalizme sokacak; ya da işçi sınıfı bürokrasiyi ezecek ve sosyalizmin yolunu açacak..."[23]

Sovyet reformcuları Stalinist sistemi yukardan aşağı reforme etme çabası içinde bir ara alternatifi deniyorlar. Katılaşmış ve kurumlaşmış olan Stalinist bürokrasi ise kendi ayrıcalıklarını koruyarak reformlara karşı direniyor. Çöküş halindeki sistemin bütün çelişki ve dinamiklerinin açığa çıkmaya başlaması Troçki'nin yukardaki formülasyonunu güncelleştiriyor. Sovyetler Birliği'ndeki bütün güçler (reformcular, bürokrasi, emekçiler, milliyetler) bir hesaplaşma dönemine giriyorlar. Bu, bir sınıfa karşı sınıf durumu yaratmaz, sadece, süreç içinde hangi alternatifin ağırlık kazanabileceğini kestirmemizi sağlayan bir çerçeve sunar.

Bugüne kadar insanlık, kapitalizmin ve sosyalizmin dışında bir başka üretim ilişkisi tanımadı. Nazi Almanyası'ndan Kuzey Avrupa "sosyalizmi"ne kadar çeşitli kapitalizmler olduğu gibi; 1930'lara kadar süren Sovyet rejiminden Stalin diktatörlüğüne, oradan Çin'e ve Küba'ya kadar çeşitli sosyalizmler de oldu. Dünyanın bir bütün olarak kapitalizmden sosyalizme doğru bir geçiş çağını yaşamakta olduğu, bu sürecin gerilemeler ve atılımlarla süreceği açıktır.

Sovyet reformcuları gerekli gücü oluşturabilirlerse Stalinist bürokrasiyi tasfiye ederek, özel mülkiyet biçimlerini geliştirebilirler ve ülkelerini, Gorbacov'un deyişi ile, "tek bir organizma haline gelen dünya ekonomisi"ne[24] entegre edebilirler. Veya Stalinist bürokrasi ye-

20. Troçki, agy.
21. Troçki, age, s.201.
22. Troçki, "The USSR and the Problems of the Transitional Epch", I.Deutscher, *The Age of Permanent Revolution: A Trotsky Anthology* içinde, DELL 1964, s.279.
23. Troçki, age, s.280.
24. Gorbacov, 7 Aralık 1988 tarihinde Birleşmiş Milletler'de yapılan konuşma, fotokopi, s.2.

niden iktidar mekanizmalarına hâkim olarak glasnostsuz bir perestroyka uygulamaya girişebilir; bu durumda da Stalinist bürokrasi ya Troçki'nin deyimi ile "dünya burjuvazisinin işçi devletindeki organı" haline gelir; ya da Brejnev dönemi politikalarını uygulayarak ülkeyi yıkıma sürükler. Her üç durumda da, açık olarak görülen tek şey, Sovyet halkının eskisi gibi yaşamak istememe arzusudur. Öte yandan, Sovyet işçisi bürokratın yerini kapitalist patronun almasına; iş güvencesinin geri alınıp kendisinin bir meta olarak piyasaya sürülmesine de razı olmayacaktır. Bu durumda, Stalinist sistem çökerken tabandan yükselen politik kitle mücadelesinin bu ülkede belirleyici bir rol oynayacağı anlaşılmaktadır.[25]

reformlarda kilitlenme

1 Ocak 1988'de başlatılan uygulama, işletmelerin özerkliğini (yöneticilerin çalışanlar tarafından seçilmesi; işletmelerin gerekli ham maddeleri bizzat satın alması ve ürünün fiyatını piyasa koşullarına göre belirlemesi); fiyatların serbest bırakılmasını (temel gıda maddelerinde sübvansiyonun kaldırılması, fiyatın arz-talep yasasına göre belirlenmesi ve bu uygulamanın dört yıl içinde bütün diğer mal kalemlerine yayılması); ve merkezi planlamanın daraltılmasını öngörüyordu. Uygulama sırasında, işletme özerkliğinin kâr edemeyen firmaların iflasına ve buralarda çalışanların işsiz kalmalarına; fiyat serbestliğinin besin maddesi fiyatlarında ilk anda yüzde 50'ye varan artışlara; merkezi planlamanın daraltılmasının 9 milyon bürokratın işine son verilmesine yol açacağı saptanmıştır.

Şimdiki durumda sorun reformların uygulanamamasından, kilitlenmesinden kaynaklanmaktadır. Glasnost, toplumun bütün kesimlerinin kendilerini ifade edebilmelerini, siyasi mücadelelerin alenen sürmesini sağlarken, perestroyka programı uygulanamamaktadır.

Aganbegyan'a göre en tehlikeli sorun bütçe açıklarıdır. 1988'de ücret artışları üzerindeki denetim kaybedildiği için, "ücret artışları planlanandan iki kat daha fazlaydı," demektedir. "Bu, bütçe açıklarını yükseltti...Öncelikle ücret artışlarını kontrol altına almalıyız."[26]

Bütçe açıklarının ancak iki ya da üç yıl içinde kapatılabileceğine inanan Aganbegyan, fiyat reformunun bütçe açıklarının azaltılmasından sonraya ertelenmesi gerektiği görüşünde-

25. "Yavuz Alogan ile temel farkımız, kendisinin, yukardan aşağı ile aşağıdan yukarı arasında hiç bir diyalektik, hiç bir bağlantı öngörmemesinde yatıyor. Bana, hayalî bir 'yukardan aşağı yanlılığı' atfeden Alogan, kendi kurduğu metafiziğin diğer ucunda, saf bir 'aşağıdan yukarı'lığın savunucusudur." (agy, dipnot 1.) Halil Berktay, bu satırları yazarken yine acele ediyor. Ben, Stalinist sistemin çöküşüne karşı yukardan aşağı başlatılan reformların toplumsal dinamikleri harekete geçirdiğini ve aşağıdan yükselen hareketlerin reform uygulamaları ile etkileşim içinde Sovyet toplumunu değiştireceğini ve bu süreçte reformların belirlenmiş, tanımlanmış ve hedeflenmiş çerçevesinin aşılacağını söylüyorum. Halil Berktay ise, "Dünyanın Büyük Dönemeci" başlıklı yazısından itibaren, kendi metafiziğini kurarken, Sovyet reformlarını, "sosyalist olmaktan çıkmamış bir toplumun, yanlış, çarpık, sosyalizme aykırı, sosyalizmden uzaklaşan yönlerini düzelten reformlar" olarak görmüştür. (*Saçak*, sayı 51, Mayıs 1988, s.39) Metafizik işte budur. Sosyalizmin kurallarını Halil Berktay mı belirliyor? Bu yazıda, arkadaşımızın, sosyalizmden neyi anladığı; "yanlış", "çarpık", "aykırı", "uzaklaşan" gibi sözcüklerle neyi kast ettiği belli değildir. Sanki sosyalizm Stalinizm'e doğru sapmıştır da Gorbaçov onu düzeltmektedir. Hangi ölçülere göre? Ne bir sistem analizi var, ne de tarihsel bir perspektif; kavramlar ise subjektif! Halil Berktay aynı yazıda, "sosyalizmin çehresi yenileniyor, lekeleri siliniyor, prestiji yeniden yükselecek ve yükseliyor," (agy, s.45) diyerek devam etmektedir. Dahası, partinin ve devletin kendisi ile birlikte bütün toplumsal sistemi "sükûnet içinde" reforme edebileceğine inanıyor: "Sosyalistliğini yitirmemiş bir partinin ve toplumun kendi kendini daha sükûnet içinde de düzeltebileceği aklımıza gelmiyor." (agy, s.45)

Halil Berktay, Gorbaçov'un Stalinist sistemin iflasının bir ürünü olduğunu ve bu sistemin reformatörü olarak ortaya çıktığını anlayamıyor. Gorbaçov ve ekibinin Stalinizm'i eleştirmelerini ve marksist teoriye referansta bulunmalarını "Stalinizm dışı" ve "sosyalizm içi" olmalarının kanıtı sayıyor. Bu arada Stalinizm konusunda fazla ileri gitmiş (mesela Troçkist optiğe istemediği kadar yaklaşmış) olacağını düşünüyor olmalı ki, Mao Zedung'un "Sovyet İktisadının Eleştirisi"nde yazdıklarından hareketle "teorik" ve "pratik" Stalin şeklindeki metafizik kavramlaştırmayı bilgi dağarcığından çıkarıp ortaya seriyor (Stalin'in bu şekilde ikiye bölünmesi ayrı bir yazının konusu olabilir).

Halil Berktay'a kalırsa, Reformcular sosyalistliklerini "yitirmemiş" olduklarına, toplumu "düzelttiklerine" ve nasıl olsa halk kitleleri de daha fazla reform istediklerine göre, Sovyetler Birliği'nde işlerin "sükûnet" içinde yolunda gitmesi gerekiyor. Oysa Sovyet toplumunun tarihsel ve güncel diyalektiği işledikçe Halil Berktay'ın kurduğu metafizik geçersiz kalıyor: halk kitleleri ve milliyetler kendilerini Sovyet reformcularından farklı biçimde ifade ediyorlar; neden sömürüldüklerini, geri kaldıklarını, iktidarın neden sovyetlerde olmadığını soruyorlar. *Beijing Review*'u bırakıp *Moscow News*'u okuyarak Sovyet reformcuları gibi düşünmek mümkün olabiliyor; ama bu, marksist analiz yapmaya yetmiyor. Bu konularda TBKP'nin teorisyenleri bile ihtiyatlı bir dil kullanırlarken, Halil Berktay'ın hiç sınır tanımaması, tek kelimeyle gariptir.

26. Cumhuriyet, 8.4.1989

dir: "Bütçe açığını azalttıktan sonra, fiyat reformu da dahil daha kapsamlı önlemler alınabilir. Tarımsal üretimi kârlı hale getirmek için gıda maddelerine devlet desteğini kısmalıyız; bu da fiyat artışına ve tarımsal üretimin kârlı olmasına yol açacaktır. Et, ekmek gibi temel gıda maddelerinin fiyatları iki katına çıkacaktır."[27]

V.Raslavsky ise perestroykanın tıkanmasını bir başka açıdan yorumluyor: "Şimdiden iç siyasal mücadeleler nedeniyle reformların yavaşladığına ilişkin belirtiler görülüyor," diyor. "Eğer Gorbacov siyasasının başlangıçtaki yanlışlıkları adamlarının korkularıyla ve ideolojik sınırlarıyla, deneyim yokluğuyla ve reform stratejisinin zayıflığıyla açıklanabilirse, reformculuğun reform yapmadan sürdürülmesi de ancak reform karşıtlarının muhalefeti ile açıklanabilir."[28]

Reform programı yürürlüğe girdikten sonra, tüketim maddeleri kıtlığı ağırlaşmış, enflasyon ve bütçe açığı artmış ve halkın yaşam standardı düşmeye başlamıştır. Şu sırada, Gorbacov da dahil bütün Sovyet iktisatçıları perestroykanın kilitlendiği konusunda hemfikirdir. "Bütün ülke halkında, bütün emekçilerde bir huzursuzluk" gözlendiğini söyleyen Gorbacov şöyle diyor: "Bizim kadrolarımız komuta ekonomisi şartlarında çalışmaya alışmışlar ve şimdi ekonomik işletmecilik metodlarına dönüş başlayınca, bazılarının aklı bunu katiyen almıyor... İstemiyorlar, yapamıyorlar. Gerçek bir perestroykaya ulaşmamız için kuşakların değişmesi gerekiyor."[29] Yüzyılın sonuna kadar 12-15 milyon işçinin işten çıkarılacağını, son bir buçuk yıllık dönem içinde ekonomik durumun her geçen ay daha da kötüleştiğini, SSCB ekonomisinin şimdilik "olağanüstü hal" durumunda olduğunu söyleyen[30] Leonid Abalkin, "reform süreci hızlandırılmazsa, gelecek iki yıl içinde, ülkede, sosyal ve siyasal kargaşa, hatta kıtlığın başgösterebileceğini" belirtiyor.[31] Bütçe açıkları kapatılmadığı takdirde ülke ekonomisinin çöküntüye gideceğini söyleyen Nikolay Shmelev, "Eğer böyle bir ekonomik çöküntü yaşanırsa," diyor "bu, geniş çaplı karne sistemi uygulaması, rublenin değerinin büyük ölçüde düşmesi ve ekonomide tekrar kumanda sistemine dönüş anlamına gelir."[32] Viladimir Tikonov ise, sorunun temelinde mülkiyet ilişkilerinin yattığını öne sürüyor: "devlet-sanayi tekeli olgusunun temelden ele alınması gerekiyor... Toprak da dahil olmak üzere, bütün üretim araçları, şu anda istisnasız olarak devlet mülkiyeti altındadır... Üretim alanındaki müzmin sorunların temelinde yatan ana neden budur."[33] Ekonomist Pavel Buniç, "Başlangıçta halkın umutlarını canlandıran yarım önlemler şimdi hayal kırıklığı ve protestoların doğmasına neden oluyor," şeklinde konuşuyor.[34] Oleg Bogomolov, "Ekonomistler daha radikal önlemler alınmasını istiyorlar," diyor,[35] "krizden çıkış için elde somut önerilerin bulunmadığı yolunda kuşkular var."[36]

Bu arada Ekim Devrimi'nden bu yana ilk kez Sovyetler Birliği'ndeki mülkiyet ilişkilerinde değişikliğe gidiliyor. Bilindiği gibi, bu ülkede toprakta mülkiyet ilişkileri kollektif çiftlikler (kolhozlar) ve devlet çiftlikleri (sovhozlar) temelinde örgütlenmiş durumda. Gorbacov bu sistemin Sovyet halkını "doğru dürüst yemek yiyemez" hale getirdiğini belirterek şu çözüm yolunu öneriyor: "Esas nokta toprak ve öteki üretim araçlarının toprağı fiilen işleyenlere kiralanmasıdır."[37] Ayrıca, tarım ürünleri fiyatının esnek tutulmasını, arz-talep yasalarına göre serbestçe belirlenmesini öne-

27. Cumhuriyet, ags.
28. V.Raslavsky, "Perestroyka'nın Üç Yılı", *Sosyalizmin Güncel Sorunları Dosyası*, Alan 1989, s.131.
29. Cumhuriyet, 15.1.1988
30. Cumhuriyet, 1.7.1989
31. Cumhuriyet, 19.6.1989
32. Cumhuriyet, 13.6.1989
33. Cumhuriyet, 14.6.1989
34. akt. V.Raslavsky, agy, s.132.
35. Cumhuriyet, 19.6.1989
36. Halil Berktay ise iyimser bir hava içinde "bize" moral vermeye çalışıyor: "... ileri insanlığın benimsediği, Sosyalizmin de o ileri insanlığı kazanacaksa gözetmesi gereken gene, evrensel demokrasi normları açısından, sosyalizm dünyasında her şey de kötüye gitmiyor; olanca sarsıntı içinde, pekâlâ umut verici gelişmeler de görülüyor" ("Devlet Sosyalizmi Sona Ererken Netleşen Bir Saflaşma -1" *Sosyalist Birlik*, sayı 6, Eylül 1989)

Halil Berktay'a açıkça soruyorum: yukardaki paragrafta "ileri insanlık" ile kast ettiği kapitalist Batı kamuoyu mudur? Ve "evrensel demokrasi normları" ile kast ettiği "burjuva demokrasisi midir? Eğer böyleyse çok ciddî bir terminoloji sorunu ortaya çıkıyor; çünkü devrimci marksistler, emperyalist kapitalist dünya sisteminin ideoloji normlarını hiç bir zaman benimsememişlerdir. İleri insanlık emperyalizme ve kapitalizme, sömürüye baş kaldıran insanlıktır; sosyalist demokrasi ezilenlerin demokrasisidir.
37. Cumhuriyet, 17.3.1989

riyor. Ligacev ise bu önerileri, "Sovyet sistemini dağıtmak," şeklinde niteliyor. Şöyle diyor: "Bazıları, tarım kollektiflerinin iflasını ilan etmemizi, bunları kiracılara vermemizi istiyor ve böylece gıda maddelerinin sel gibi akacağına inanıyor. Ama biz Sovyet iktidarını bunun için kurmadık. İnsanlara ve çalışma kollektiflerine böyle acımasızca müdahale edilemez."[38] Burada Ligacev, Ekim Devrimi'nin kazanımlarını değil, tarım reformu yüzünden ayrıcalıklı konumunu kaybedecek binlerce kolhoz ve sovhoz bürokratını savunuyor. Gorbacov ise, tam da bunu ima ederek, "Parazitlik hüküm sürüyor ve ücretlerin harcanan emekle hiç bir ilgisi yok," diyor. "Bu işletmeleri kredilerle ve devlet bütçesinin desteğiyle ayakta tutma ve geri dönmeyeceği bilinen harcama hem mümkün değil hem de saçma."[39]

Sonuçta, Komünist Partisi Merkez Komitesi, Mart 1989 tarihinde toplanarak tarım reformu tasarısını onaylıyor. Buna göre, a) toprak çiftçiye ömür boyu kiralanacak ve bu hak kiracının mirasçısına geçecek; b) özel girişim teşvik edilecek ve ortak yatırımlar için yabancı sermaye celbedilecek; c) kolhozlar ücretli işçi çalıştırabilecekler. Bu da iki anlama geliyor: 1) Sovyetler Birliği'nde tarımda özel mülkiyete ve üretim faktörlerinin miras yoluyla devrine yönelik bir adım; 2) tarım sektöründe geniş bir işgücü pazarının oluşması; ücretli emek sömürüsünün yasallaştırılması. Reformcular Stalinist bürokrasiyi geriye doğru iterken, kapitalizm kapıları zorluyor.

gorbacov ve işçi sınıfı

Grevler karşısında aldığı tavır, Gorbacov'un işçi sınıfına dayanmadığını, konumu nedeniyle bunun mümkün olamayacağını, açık biçimde ortaya koyuyor. Sibirya'da Kuznetski bölgesinde başlayan grevler sırasında işçiler bir grev komitesi kurarak hükümetle pazarlığa oturuyorlar. *Sovyetskaya Rossiya* gazetesi, grevci işçilerin, "çok sayıda Komünist Parti üyesi, sendika temsilcisi ve parti sekreterinin de aralarında bulunduğu geniş bir halk kesimi" tarafından desteklendiğini yazıyor.[40]

38. Cumhuriyet, 16.3.1989
39. Cumhuriyet, 6.3.1989
40. Cumhuriyet, 17.9.1989

İki gün sonra grevler Ukrayna'da da yayılmaya başlıyor. Olay Yüksek Sovyet'te görüşülürken, Gorbacov, "Anlaşmazlıkları grev yoluyla çözmeye kalkışmak, görevlerimizi başarmamızı engeller," diyor.[41] Yüksek Sovyet'in bir başka üyesi ise aynı toplantıda şöyle konuşuyor: "Yalnızca işçi sınıfı grev yapmıyor. Aksine, bütün halk umutsuzluk içinde olduğunu gösteriyor. Halkımız inancını yitirmiştir, kimseye inanmıyor, çünkü yıllar boyunca yalnızca boş vaatler duydu."[42]

Üç ay sonra Gorbacov, Yüksek Sovyet'te yaptığı bir konuşmada, "demokratikleşme sürecini anarşi ve sorumsuzluktan kurtarabilmek için, "grevlerin on beş ay süreyle yasaklanmasını istiyor. Yüksek Sovyet ise, yapılan oylamada grevleri yasaklamayı reddediyor. Neden? İşçi sınıfının taleplerini desteklediği için mi? Hayır. Nedenini Başkan Yardımcısı Leonid Abalkin şu sözlerle açıklıyor: "Grevleri yasaklamak gibi bir sorumluluğu kimse üzerine almak istemiyor."[43]

gorbacov ve milli hareketler

Gorbacov milli hareketler konusunda da sertleşiyor. Örneğin, Estonya, Letonya ve Litvanya'daki bağımsızlık akımlarını, "Halkın kaderi ile sorumsuz biçimde kumar oynamak," şeklinde tanımlıyor ve "Baltık Cumhuriyetleri'nin Hitler tehlikesi karşısında Sovyetler Birliği'ne gönüllü olarak katıldıkları" gibi gülünç ve tarihsel gerçeklere uymayan iddialarda bulunuyor.[44] Macaristan ve Polonya deneylerini (aşağıda geleceğiz) sempati ile karşılayan Gorbacov, ülke içindeki milli mücadelelere karşı Stalinist bir yaklaşım sergiliyor. *Ar-*

41. Cumhuriyet, 25.7.1989
42. Cumhuriyet, ags.
43. Cumhuriyet, 4.10.1989. Halil Berktay çok acele karar veriyor. "Gorbaçov ise grevlere karşı ısrarla yumuşak bir çizgi izledi," diyor. "Konuşmalarında, merkezî ve yerel yöneticileri suçladığı, işçileri ise eleştirmediği dikkati çekti." (agy, s.5) Bu satırları 27.7.1989 tarihli Cumhuriyet gazetesinden alarak yazıyor. Oysa aradan üç ay geçmeden Gorbaçov sert bir dille grevlerin yasaklanmasını istiyor. Halil Berktay, Sovyetler Birliği'ndeki grevlerin derinliğini, taleplerini ve yaygınlığını, tek kelimeyle anlamını göremiyor. Sibirya'dan Ukrayna'ya kadar uzanan grevleri, aynı yerde, "başka türlü bir heyecan da yaşandı" (agy, s.4) sözcükleriyle anlatıyor.
44. Cumhuriyet, 21.9.1989

beiterkampf, 27. Parti Kurultayı'ndan hemen sonra, "Gorbacov ikiyüzlüdür," diye yazıyor. "Onun savunduğu model esas itibariyle Stalin'in 1936 Anayasası'na dayanıyor. Bu tez: Sovyetler Birliği halklarının 'tek bir sovyet halkı' potasında eritilmesini öngörüyor. Ve bugün Gorbacov, yaşanan ulusal kitle hareketlerini, 'bölücü, hain kışkırtıcıların ürünü' olarak ilan ederken, tam da Stalinci bir tavır takınıyor."[45]

Stalinist bürokrasi reformcuları milliyetler konusunda da sıkıştırıyor. Örneğin, Ligacev, Kırgızistan'da yaptığı bir konuşmada, "Eğer halklar arasında etnik uyum ve dostluk olmazsa, ekonomide, iş hayatında ve çiftliklerde etkili bir çalışma yapılamaz," diyor. "Üretim düşer. O zaman Sovyetler Birliği'nin dağılması kaçınılmaz bir sonuç olur."[46]

Reformcular ile Stalinist bürokrasi arasındaki çatışma bütün sorunları kapsayacak boyutlarda gelişiyor. Yakın takibi sürdüren Ligacev, "Perestroykayı kendi muhteris amaçlarına ulaşmak için, sosyalizmi aşındırma yolunda kullanmak isteyenler" bulunduğunu; partinin en önemli sorununun ideolojik ve örgütsel birliği sağlamak olduğunu söylüyor. Bu sözler Gorbacov'da yankılanıyor: "Sovyetler Birliği'nde demokrasicilik oynayanlar"ı ve partinin sınırlanması yolundaki görüşlerin sahiplerini şiddetle eleştiriyor: Komünist Parti'nin toplumdaki öncü rolünü her zaman koruyacağını, bütün cumhuriyetlerde kurulan halk cephelerinin parti tarafından kabul edilemeyecek görüşler taşıdıklarını, söylüyor.[47]

reformların açmazı ve yükselen kitle hareketleri

Bütün bu gelişmeler (Stalinist bürokrasinin direnişi, emekçilerin mücadelesi, milliyetlerin bağımsızlık eğilimleri ve etnik çatışmalar) Gorbacov'un ayağının altındaki zeminin hızla kaymakta olduğunu gösteriyor. Reformlar ülke içinde kuşku ve hoşnutsuzlukla karşılanırken[48], Gorbacov, batı basını tarafından destekleniyor. Aslında Sovyetler Birliği'nde sistemin çöküşü uluslararası kapitalizme bir tür ideolojik üstünlük sağlıyor. Nasıl sağlamasın ki, sosyalizmin Stalin tarafından ilan edilen nihai zaferinden yarım yüzyıl sonra, Sovyet iktisatçı Nikolay Shmelev, "Marksist doktrinin ilkelerine aykırı biçimde Sovyetler Birliği, diğer sanayileşmiş ülkeler arasında kendi işçisini en fazla sömüren ülkedir," diyor.[49]

Sovyetler Birliği'ndeki reformların yüz yüze bulunduğu açmazı en özlü biçimde ifade edenlerden birisi de Ergun Balcı'dır. Şöyle yazıyor: "Ekonomik reformu gerçekleştirebilmek için siyasal yapıda demokratikleşme gerekiyor. Demokratikleşme ise milliyetlerde ayrılıkçı akımların etkinliklerini arttırmasına ve merkezden kopma eğilimlerinin güçlenmesine yol açmaktadır. Bu eğilimleri bastıracak otoriter bir merkezi yönetim ise ekonomik reformları olanaksız kılacaktır."[50]

1927-28'de başlatılan kollektifleşme zor yoluyla gerçekleştirildi ve Stalinist diktatörlüğün güçlenmesine yol açtı. Zor yoluyla işçileri öldüresiye çalıştırmak, üretimi arttırmak, demiryolu döşettirmek vb. mümkündür; fakat aynı yöntemle teknolojinin gelişmesi ve piyasa ilişkilerinin yaygınlaştırılması sağlanamaz. Stalinist bürokrasinin özel açmazı burada yatıyor. Reformcular ise perestroykanın gerektirdiği inisiyatif mekanizmalarını yukardan aşağı doğru kurmaya çalışırken, grevlerle, Büyük Rus Şovenizmi'ne karşı ayaklanan milliyetlerle[51] karşılaşıyorlar. Bu karşılıklı diyalektik, perestroyka ve glasnostu Sovyet toplumunun önündeki tek alternatif olmaktan çıkarıyor.

45. "Sovyet Yurtseverliği Krizde", *Arbeiterkampf, Sosyalizmin Güncel Sorunları Dosyası* içinde, Alan 1989, s.146.
46. Cumhuriyet, 11.9.1989
47. Cumhuriyet, 4.9.1989
48. Sovyet halkı perestroykanın çıkmaza girdiğinin farkındadır ve daha fazla glasnost istemektedir. Bu durum Sovyetler Birliği'nde yapılan kamuoyu yoklamalarında açığa çıkıyor. Perestroykanın nasıl geliştiği sorușuna, halkın %56'sı ciddî güçlüklerle karşılaştığı, %20'si perestroykanın özünün sekteye uğratıldığı; %15'i bazı güçlüklerin olduğu ve sadece %5'i işlerin yolunda gittiği karşılığını veriyor. Halkın %33'ü glasnostu az buluyor; %20'si tamamen, %29'u kısmen hoşnutsuzluk belirtiyor; %10'u ise şikâyetçi. (Cumhuriyet, 5.4.1989)
49. Cumhuriyet, 13.6.1989
50. Cumhuriyet, 31.8.1989
51. Halil Berktay şöyle yazıyor: "Bu saf sosyolojizmin uzantısında Yavuz Alogan, bir noktada "2000'e Doğru"daki muhafazakârlardan bile ileri giderek... millî çatışmaları da geleceğini umduğu radikal işçi hareketiyle aynı kefeye koyuyor, müttefik görüyor, ilerici sayıyor." (agy, dipno 1.)

Toplumun ve sınıfın sorunları ağırlaşıp ömrünü tamamlayan Stalinist sistem çözüldükçe 1987 Ağustos'unda 52 ilerici grubun kurduğu Sosyalist Toplumsal Kulüpler Federasyonu tipindeki halk inisiyatifine dayanan örgütlerin gelişip güçleneceklerini düşünmek, sosyalistler tarafından bir metafizik olarak değerlendirilmemeli. Gerçek komünler ve sovyetler daima aşağıdan yukarıya doğru kurulurlar. Tarihte, gerçekleşmiş devrimleri daha sonra rasyonel olarak açıklamak mümkünse de, devrimlerin kendisi pek rasyonel değildir.(52) 1789'un devrimci kulüpleri, 1871'in Paris Komünü, 1905'in Petersburg Sovyeti, Kiangsi Sovyetleri ve Uzun Yürüyüş, o günün rasyonalitesine uymadığı, aksine altüst ettiği için devrimcidir.

Bugün Sovyetler Birliği'nde, "Genç Paris Komünlüler" "Enternasyonalistler" vb. isimler alan, kulüplerde örgütlenen gruplar, ağırlıklı olarak, toplanma, dernek kurma ve basın özgürlüğü için mücadele ediyorlar; reformların yaşam standardında düşme olmadan yürütülmesi, fiyatların düşmesi, bedava tıbbi bakım, tam istihdam vb. gibi perestroykanın niyetleri ve sonuçları ile çelişen taleplerde bulunuyorlar. B.Kagarlitsky, resmî basının (*Pravda* vb.) bu gruplara karşı "incelikli bir Stalinci kampanya" yürüttüğünü yazıyor.(53)

Sovyetler Birliği'nde aşağıdan yukarı kitle hareketlerinin ve politik devrimin dinamiklerini bu tür gruplar taşıyor. Ayrıca, bütün milliyetler halk cepheleri içinde örgütleniyorlar. Grevci işçilerin örgütledikleri komiteleri ve batı basınının bir hayalet gibi algıladığı "bütün iktidar sovyetlere" sloganını dikkate almak gerekiyor. Sovyetler Birliği'nde dikkat edilmesi gereken en önemli gelişmeler bunlardır. Fakat böyle bir dikkat düşünce düzeyinde batı media'sına hapsolmamayı gerektiriyor.

Stalinist sistem çökerken işçi sınıfının ve radikal devrimci grupların öne çıkacaklarını kestirmek için kâhin olmaya gerek yok; devrimci bir sezgiye sahip olmak yeterli. Kaldı ki, en reformcu (hatta aşırı reformcu) Boris Yeltsin bile bu kanıda: "Gorbacov başarısızlığa uğrarsa, tabandan gelen hareketle, yani tabandan gelen devrimle karşı karşıya kalacaktır," diyerek endişelerini ifade ediyor. Yeltsin'e bakılırsa, Gorbacov'un durumu düzeltebilmesi için 6 ay ile 1 yıl kadar zamanı kalmıştır. Amerika'da dolaşan Yetsin, ülkede bazı "sıcak noktalar"ın bulunduğunu, bunların yayılıp bütün ülkeyi etkilemesi halinde "aşağıdan yukarı devrimin" gerçekleşebileceğini söylüyor.(54) Aynı Yeltsin, ABD Başkanı'na perestroyka'nın kurtarılması için (!) 10 konuyu içeren bir liste veriyor ve Başkan Bush'a, "Lütfen, perestroykayı kurtarın," diyor. Fakat Başkan'ın adamları, "Yeltsin'e gereğinden fazla ilgi gösterirsek, Sovyetler'in içişlerine müdahale şeklinde değerlendirilir," diyerek kaygılarını belirtiyorlar ve Yeltsin'i Başkan'a fazla yaklaştırmayarak görüşmeyi 15 dakika ile sınırlıyorlar.(55) Bence, dünyanın bütün reformcuları bazı garip ortak özellikler taşıyorlar; tavırları ve düşünce tarzları bazen komik olabiliyor.(56)

Sovyetler Birliği'nde Stalinizm 1920'lerin ortasından itibaren çevre ulusları merkeze bağlayarak ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını geri almıştır ve Lenin, özellikle Gürcistan'da Stalin'in tezgâhladığı darbe sırasında son mücedelesini milliyetler meselesi üzerine vermiştir. Bu halkların kendi kaderlerini tayin etmelerini garipseyen Halil Berktay, "Sosyalist Parti muhafazakârlığı, SSCB'deki millî hareketlerde ciddi bir gerici burjuva milliyetçiliğinin sözkonusu olduğunun farkındadır," diyor.(agy) "Evrensel demokrasi normları"ndan söz eden Halil Berktay Sovyetler Birliği'ndeki millî hareketleri herhalde bu normlara layık görmeyerek gerici olarak nitelendiriyor. Oysa o meşhur normların en önemlilerinden biri ulusların kaderlerini tayın hakkıdır ve Leninizm bu hakkı kendi hukkunda içselleştirmiştir. Halil Berktay ve Sosyalist Parti bir yana, bu konuda devrimci marksist tavır Stalinist sistemin çöküş süreci içinde millî hareketlerin sonuna kadar desteklenmesinden ibarettir. Gürcistan kendi petrolüne, Ukrayna kendi buğdayına, Baltık ülkeleri kendi limanlarına sahip olmalı ve bu halklar kendi kaderlerini tayin etmelidirler. Gericiler, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına karşı çıkanlardır.

52. Halil Berktay her şeyi çok rasyonel olarak açıklıyor. Kautsky de çok rasyoneldi ve Ekim Devrimi onun için hiç hesapta olmayan fevkalade irrasyonel bir şeydi. Bolşevikler 1917'de halk adına konuşarak (savaşa son ve köylüye toprak) devrim yapmışlardı. Devrimciler daima halk adına konuşarak mücadele ederler. Oysa Halil Berktay, "Bir, halk adına konuşmamayı öğrenmeliyiz." diyor. "İki, öngörü ve kestirimlerimizi özlem ve inançlarımıza dayandırmamayı öğrenmeliyiz," diye ekliyor. (agy, dipnot 6.) Aslında, arkadaşımızın hakkını teslim etmek için belirtelim, burada kendisi, Maoizm'deki iradeciliği ve subjektifliği belki de ideolojizm'i eleştiriyor. Fakat her zaman olduğu gibi fazla ileri gidiyor. Öngörü ve kestirimlerini özlem ve inançlarına dayandırmayan; halk adına konuşmak istemeyen devrimci olur mu?

53. B.Kagarlitsky, agy, s.53.
54. Cumhuriyet, 13.9.1989
55. Cumhuriyet, 14.9.1989
56. Örneğin, *Ogonyak* dergisi Genel Yayın Yönetmeni Vitali

reformlar ve doğu avrupa ülkeleri

Sovyetler Birliği II. Savaş'ın sonunda bir Rus İmparatorluğu görünümünde idi. Stalin Moskova Prensi IV. Ivan'ın Boyar kabilelerini birleştirip yüksek soyluları katlederek Rus İmparatorluğu'nu kurması ve I.Petro'nun İmparatorluk sınırlarını Avrupa içlerine doğru genişletmesi gibi, çeşitli milliyetleri merkezi bürokrasiye bağlayıp Doğu Avrupa'yı Roosevelt ve Churchill ile anlaşarak ilhak etti. Doğu Avrupa ülkelerinin, daha sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin, Sovyetler Birliği ile bir Birleşik Sosyalist Devletler Federasyonu halinde ve eşit haklar temelinde birleşerek yeni bir sosyalizm alanı oluşturmaları, Stalinizm'in monolitik yapısı ve "sosyalizmin kalesi" olma iddiası nedeniyle mümkün olmadı. Çin Halk Cumhuriyeti otarşik bir yapı kurarak 1960'larda koptu. Doğu Avrupa ise COMECON aracılığı ile 1949'dan itibaren Sovyet sistemine entegre edildi. Sovyetler Birliği kendi *imperium*'unu 1950'lerden itibaren silah zoruyla ayakta tuttu. Aslında bu süreç 1939'da Ribbendrop-Molotov anlaşması ile, Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin o zamanın "nüfuz bölgeleri" doktrinine uygun biçimde ilhak edilmesi ile başlamıştı.

Bu kısa tarihçe, Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa ülkelerinin reformlar karşısındaki konum farklılığını açıklıyor. Bu farklılığı iki noktada özetleyebiliriz: birincisi, Doğu Avrupa halkları Stalinist rejimi kendi iradeleri ile seçmediler; başka deyişle, kendi inisiyatifleri ile gerçekleştirdikleri devrimlerin sorunları ile değil, tanklarla ve COMECON gibi örgütlerle dışardan dayatılan bir sınır ötesi "sosyalizm"in sorunları ile yüz yüze geldiler. İkincisi, bu ülkelerde reform projeleri, en zayıf biçimiyle Bulgaristan ve Romanya'da, en güçlü biçimiyle, Polonya, Macaristan, Doğu Almanya ve Çekoslovakya'da görüldüğü şekliyle, bu ülkelerde yaşayan bütün halk kitleleri nezdinde, Sovyet İmparatorluğu'ndan bağımsızlık anlamını taşıdı. Bu eğilim Polonya ve Macaristan partilerine tamamen egemen olurken, D.Almanya, Çekoslovakya ve diğerlerindeki Stalinist bürokratların direnişleri sürüyor. Bu yönde ileri giden iki partinin, işçiler ve aydınlar arasında anti-Stalinizm'in çok güçlü bir gelenek oluşturduğu Polonya ve Macaristan'daki partiler olması dikkat çekicidir.

polonya ve macaristan'da özgürlüğün anlamı

Nisan 1955'te Kominform'un kapatılması üzerine Polonya ve Macaristan'da işçiler ve aydınlar Sovyet "nüfuz bölgesi"nin dışına çıkmak için mücadele ettiler. Polonya'da Poznan grevi ile başlayan olaylar sırasında sadece ekonomik sisteme değil devlet ve partideki Stalinist yöntemlere de karşı çıkıldı. Sovyet müdahalesi Polonya'daki anti-Stalinizm'i, güçlü burjuva gruplarının muhalefetini ve Katolik kilisesinin halk kitleleri üzerindeki nüfuzunu kıramadı; Komünist Parti içinde bile bu grupların etkisi sürdü. Bu tarihsel geriplan aynı zamanda Dayanışma Sendikası'nın gelişimini ve niteliğini açıklar.[57] 1981 darbesi ve sıkıyönetim, toplumun hiçbir kesiminde destek bulamadığı gibi, Sovyetler Birliği'nden de 1956'dakine benzer bir yardım sağlayamadı. Bu durumda halkın günlük ekonomik taleplerini dile getiren, "özgür Polonya" sloganı ile mücadele eden Dayanışma gerek halk kitlelerinin, gerek bütün kapitalist Batı'nın ve Ka-

Korotiç, İstanbul'da şöyle konuşuyor: "Bu sabah gittiğim bir iş yerinin kapısında işe girmek için başvuran, sağlıklı, dinç Türk işçileri gördüm. İş arıyorlardı. Bu beni çok etkiledi... Bizim işçileri getirip, bakın insanlar iş bulabilmek için nasıl uğraşıyorlar demek isterdim." (Cumhuriyet, 6.10.1989) Bakalım ilerde işgücü piyasası kurulduğu zaman işçiler Vitali Korotiç'e ne demek isteyecekler?

57. Dayanışma Sendikası, Polonya'nın Sovyetler Birliği'nden tamamen kopması ile birlikte tarihsel görevini tamamlayacaktır. Bu hareket halkın taleplerini savundu ve Katolik nüfusun bağımsızlık özlemlerinin politik temsilcisi oldu. Sendika'nın liderleri bu ülkenin batı kapitalizmine entegrasyonunun da liderleri durumundadırlar. Bu süreç içinde, Dayanışma Sendikası'nın politik partiler veya muhalif guruplar halinde dağılması kaçınılmazdır. Bu gurupların arasında anti-Sovyet ve anti-kapitalist gurupların da yer alacağı açıktır. Dayanışma'nın liderleri ile Sovyet reformcuları arasında Halil Berktay'ın da belirttiği gibi (agy, dipnot 1) "sayısız bağlantı ve paralelliğin" olduğu bir gerçektir. Halil Bertay'ın, benim bu hareketi "çok beğendiğimi" nereden çıkardığını ise bilemiyorum. Bir hareketin, "örgütlü, disiplinli ve ne yaptığını bilen" bir hareket olması özel bir beğeniyi gerektirmez. Önemli olan, bir hareketin sınıfsal tutumu ve politik çizgisidir. Dayanışma Sendikası liderlerinin sınıfsal tutumu ve politik çizgisidir. Dayanışma Sendikası liderlerinin sınıfsal çizgisi kapitalizmin restorasyonu, politik perspektifi ise kapitalist Batı ile bütünleşmektedir.

tolik Kilisesi'nin desteğini sağlayarak adım adım iktidara yürüdü ve Katolik bir militan olan Mazowiecki Başbakanlığa geldi.

Macaristan'da ise Stalin'in Avrupa çapında sürdürdüğü temizlikler sırasında katledilen Rajk davası sanıklarının rehabilitasyonunun ardından başlayan anti-Stalinist hareket Budapeşte'de işçi konseylerinin kurulmasına vardı. 1956'da halk Stalinist polisleri sokakta linç ediyordu. Imre Nagy Varşova Paktı'ndan çıkmak istediği için devrildi ve Sovyet askerî müdahalesi sayesinde kurulan Kadar hükümeti Sovyetler Birliği'nden aldığı muazzam ekonomik yardımlar sayesinde ayakta durabildi.

Bu yılın Haziran ayı içinde Budapeşte'de Imre Nagy'nin itibarının iadesi nedeniyle yapılan gösteriler ve cenaze töreni sırasında halk "Ruslar Defolun" sloganını atıyordu. Bu arada, Karoly Grosz'un parti sekreterliği görevini Kadar'dan devraldığı ilk parti konferansında siyasal ve ekonomik alanlarda geniş çaplı reform kararları çoktan alınmıştı. Macaristan'da yaşanan bu süreç reformların başarısını vb. göstermekten ziyade, 1956 ayaklanmasının gecikmiş zaferi anlamını taşıyor. Bu ülkede Komünist Parti geçmiş günahlarının altında ezilerek kurumuş bir kabuk gibi düşmüş ve yerini Sosyal Demokrat bir partiye bırakmıştır.

Polonya ve Macaristan'da meydana gelen bu gelişmeleri, toplumun yukardan aşağı reformlar yoluyla özgürleştirilmesi olarak görmek, ancak, reformlar konusunda Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki farkı ve bu iki ülkenin diğer Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki özei durumunu anlamamakla mümkündür.(58)

58. Halil Berktay, benim Macaristan örneğini gözardı ettiğimi yazıyor (agy, dipnot 3) ve bu ülkede olanların, toplumun yukardan aşağı özgürleştirilmesinin bir örneği olduğunu ima ediyor. Yine çok acele ediyor ve bu satırları Macaristan İşçi Partisi'nin (KP'nin) kendisini feshederek sosyal demokrat bir partiye dönüşmesinden önce yazıyor. Macaristan'ın Sovyetler Birliği'nin etki alanından çıkarak özgürleştiği bir gerçektir; fakat bu ülke tercihini Batı Avrupa kapitalizmi ile bütünleşmek üzere sosyal demokratlaşma yönünde yapmıştır. Halil Berktay (yakın döneminde) yeryüzünde "geniş bir sosyalizm alanı"nın varlığını kanıtlamaya çalışmıştır ve bunu teorik bir keşif gibi sunmuştur. Şimdi kendisine soruyorum: son gelişmelerin ışığında Macaristan'ı "geniş sosyalizm alanı"nın içinde görmeye devam etmekte midir?

polonya ve macaristan'da özgürlüğün bedeli

Bu iki ülkenin Avrupa kapitalizmi ile bütünleşme, Batı'nın demokratik normlarını benimseme tercihinde bulundukları görülüyor. İhtiyatlı bir dil kullanmakla birlikte bunu ortalama insanın anlayabileceği açık seçik sözcükler ile ifade ediyorlar. Örneğin, Dayanışma'nın Parlamento Grup Başkanı, tarihçi Geremek, "özel teşebbüse yönelik kesin bir çizgi belirlenmeli," diyor. "Mülkiyet ilişkileri değiştirilmeksizin, sistemin değiştirilmesi mümkün değil," diye ekliyor. Anlamayanlar, iyice anlasınlar diye, "Yani bu, şu anlama geliyor," diyerek devam ediyor: "Yabancı yatırımlar muhalefet ya da bağımsız bir kurum tarafından denetlenmeli. Bu yatırımların yönlendirilmesi, mevcut devlet iktidarının belli politik hedeflerine tabi olmamalı, bunlar yalnızca ekonomik bakış açısı içinde yönlendirilmeli."(59) Polonya Ticaret Odası Başkanı, Tadeusz Zylkowski, "Özel sektöre şans tanımanın, ekonomik reformdaki iş demokrasisi kavramının bir gereği olduğuna inanıyoruz," diyor. "Gerçi şimdilik özel sektörün Polonya'nın ihracatındaki rolü ufaktır. Ama özel sektörün devlet sektöründen çok daha çabuk çalışacağına ve gelişeceğine inanıyoruz."(60)

Macaristan'da Komünist Parti kendini feshettikten sonra Devlet Bakanı olan Imre Pozsgay, "Rekabetçi bir ekonomi ve sermayenin serbest akışı için Batı'nınkinden farklı olmayan bir yasal sisteme ihtiyacımız var," diye konuşuyor(61). Pozsgay, Hür Avrupa Radyosu'na verdiği bir demeçte, "Komünist sistemin kaldırılmasını" istiyor ve "Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa ülkelerinde başlatılan komünist sistemde reform uygulamasının mümkün olmadığını" söylüyor(62).

Şimdi, bu iki ülkede olanları, kendi kaderini tayin etmek, özgürleşmek olarak görmek ile, sosyalist reformların başarısı olarak görmek ayrı şeyler söylemek demektir. Bu gelişmelere, sosyalist reformların başarısı, sosyalizmin gelişip güçlenmesi, diyorsanız, sosyalizmin ta-

59. *Der Spiegel*'den akt. Cumhuriyet, 10.8.1989
60. Cumhuriyet, 27.4.1989
61. Cumhuriyet, 21.4.1989
62. Cumhuriyet, 30.5.1989

rifini yeniden yapmanız gerekir. Bu konunun demagoji ve illüzyona tahammülü yoktur: Macaristan ve Polonya'daki gelişmeleri "gerçek sosyalizmin inşası" olarak görüyorsanız, Türkiye'deki devrimci mücadeleye ilişkin temel tezlerinizin de tamamını gözden geçirmeniz gerekecektir: kapitalist sömürü, yabancı sermaye, ekonomik bağımlılık vb. vb. gibi konulardaki bütün tezleri değiştirmek ve Sosyal Demokrasi'nin bile sağından geçerek ANAP programı ile buluşmak, bu durumda kaçınılmaz olacaktır.

Amerikan vatandaşı Barbara Johnson, 350 milyon dolar verip Lenin Tersanesi'ni satın aldığı zaman, Dayanışma'nın Tersane Komitesi Üyesi Henryk Draz, şöyle konuşuyor: "Polonya 400 yıldır bir kurtarıcı arıyor. Biz ise Gdansk'ta 40 yıldır bayan B.Johnson gibi bir kadın arıyorduk. Kendisi ile ilk görüşmemizde bunu söyledim. Çok duygulanarak ağladı."[63] Fakat B.Johnson hemen gözyaşlarını silip tersaneyi kâr eden bir işletmeye dönüştürmek için köklü önlemler almaya girişiyor. *Herald Tribune,* bu önlemlerden birinin tersane işçilerine yol vermek olacağını belirtiyor.

Polonya'da geniş bir tarihsel deneyime sahip işçi mücadelesinin, önümüzdeki dönemde Stalinist olmayan bir sosyalizme yöneleceğini gösteren belirtiler var. Hükümet sözcüsü Zbyslaw Rykowski, "Parti ve Dayanışma'daki aşırı gruplar, anlaşmayı (15 Nisan'da imzalanan yuvarlak masa anlaşması) bozmayı başarırlarsa, bu Polonya için bir felaket olur," diyor. "Maalesef ekonomik durumumuz çok kötü. Bu da aşırı grupların işine yarar. Çünkü toplumsal huzursuzluğu kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilirler."[64]

Polonya'da temel besin maddeleri için uygulanan 400 milyon dolarlık sübvansiyonun kaldırılmasının yıllık fiyat artış oranını %200'e çıkaracağı saptanıyor.[65] *Der Spiegel* muhabirine, "Ben Kilise'nin mevcut toplumsal öğretisi tarafından yönlendirilen bir Katoliğim," diyen Mazowiecki, "Sejm'de ilk kez işsizlik üzerine konuşuldu," diyor. "Hiçbir hükümetin amacı işsizlik olamaz. Ama bu üzüntü verici bir zorunluluk."[66] Lech Walesa ise oldukça kötümser yorumlar yapıyor: "...bütün Doğu Bloku'nda olduğu gibi iç savaş tehlikesi var. İç savaş, bir kadının başka birinin elinden sosis veya ekmek kapmaya çalıştığı an başlayabilir... Toplum kızgınlık içinde, her şey canına yetmiş ve halk, Walesa, Mazowiecki ve diğerlerine küfrediyor."[67] "Fitili ateşlenmiş bir barut fıçısının üzerinde oturduğunu," söyleyen Walesa, "eğer yatışmazsak, hepimiz melekler korusuna katılacağız,"[68] diyor.

Aynı ekonomik ve toplumsal kriz sinyalleri Macaristan için de geçerli. Miklos Vaserhelyi, "reformculuk yoluyla demokratizasyon" sürecini, iki tehlikenin belirlediğine dikkati çekiyor: "...birincisi, eski rejimin yeniden canlanması ve neo-Stalinist bir yönetimin işbaşına gelmesi... İkinci tehlike de, hükümet gereken reformları vaktinde yapmak çabukluğunu, muhalefet de gereken hoşgörüyü göstermemesi halinde bir zıtlaşma ya da çatışma durumunun ortaya çıkmasıdır. Bu da ülkeyi yeni bir trajediye sürükler."[69]

Bütün bunlar, Macaristan ve Polonya'da kitle mücadelesinin ikinci aşamasına geçildiğini gösteriyor. Bu süre içinde geniş bir muhalefet koalisyonu niteliğini taşıyan Dayanışma'nın ayrışacağını ve yeni mücadele biçimlerinin gelişeceğini, halk kitlelerinin bizzat kuracakları yapıların (partiler, sendikalar, kulüpler vb.) oluşacağını söylemek aşırılık olmaz.

Öte yandan, Romonya, Çekoslovakya, D.Almanya ve Bulgaristan'ın Sovyet reformlarına direndikleri, Macaristan ve Polonya deneylerine ise açıktan karşı çıktıkları görülüyor. Bu ülkelerde aydınların önderliğinde halk muhalefeti gelişiyor. D.Almanya'da göç olayı kitle gösterilerine dönüşürken, 1988 Ağustos'unda Çekoslovakya'da kendiliğinden kitle hareketleri başlıyor ve Romanya'da 6 parti mensubunun 10 Mart 1989 tarihinde Çavuşesku'ya gönderdikleri "reform" talep eden mektup burada da kitlesel bir muhalefetin gelişeceğini gösteriyor. Macaristan ve Polonya'daki gibi anti-Stalinist bir mücadele geleneğine sahip olmayan ve 1950'lerde gerek parti gerekse devlet içinde tam bir monolitizm sağlayan bu ülkelerin liderleri iktidar tekelini ellerinde tutmak

63. Cumhuriyet, 18.7.1989
64. Cumhuriyet, 10.4.1989
65. Cumhuriyet, 23.3.1989
66. Cumhuriyet, 29.9.1989

67. Cumhuriyet, 7.10.1989
68. Cumhuriyet, ags.
69. Cumhuriyet, 16.6.1989

için "sosyalist" bir söyleme başvuruyorlar. Örneğin, Çavuşesku, "Ülkemizde sosyalizmden ayrılarak kapitalizme sapacak serbest piyasa ekonomisine yer yoktur," diyor[70]. Çekoslovak Komünist Partisi lideri Milos Jakes, "Dost ülkelerdeki sosyalist sistemi yok etme çabalarına karşı duyarsız değiliz," derken[71]; Honecker, Gorbacov'un ziyareti sırasında, D.Almanya'nın "sosyalizmin temel ilkelerinden fazlasını istemediğini kaydederek, kapitalizm yolunu açan demokrasi yönünde bazı reformlar yapılmasını isteyen kişileri" kınıyor[72].

Bu liderler Stalinist Sovyet bürokratları ile, Ligaçevler ile aynı çizgide yer alıyor ve "sosyalizm"i değil, kendi ayrıcalıklarını ve iktidarlarını korumak için direniyorlar. Fakat Sovyetler Birliği'ndeki şimdiki politik durum değişmediği sürece ya reformculaşmak ya da devrilmek ikilemi ile yüz yüze kalacakları anlaşılıyor[73].

70. Cumhuriyet, 7.10.1989
71. Cumhuriyet, 13.10.1989
72. Cumhuriyet, 8.10.1989
73. Halil Berktay, Türkiyeli sosyalistlere iki yol tanıyor: ya Sovyet reformcuları gibi düşüneceksiniz ya da Çavuşeskuların ve Ligaçevlerin yanında yer alacaksınız. Başka deyişle, ya reformları destekleyeceksiniz ya da "Stalinist muhafazakârlık" denilen şeyin safında kalacaksınız. Bu yaklaşım Maoist iki çizgi mücadelesi anlayışının bir türüdür ve marksist analiz yeteneğinden tamamen yoksundur. Resmî ve muteber bir sosyalizm arayışı içinde olan Halil Berktay yazısının dipnotlarında beni reformlar konusunda Sosyalist Parti ile aynı safa düşmekle eleştiriyor. Aslında bu tavır, bir politikayı, bir illüzyonu yansıtıyor. *Adımlar* ve *Gelenek* gibi dergilerde kullandığı uslup ile *Sosyalist Birlik* dergisinde kullandığı uslup arasında büyük farklar olan Halil Berktay, bu tavrıyla dergimizin çevresinde yer alan insanlara, böyle düşünürseniz Sosyalist Parti ile aynı safa düşersiniz, demek istiyor. Ve şaşılacak şey, gerçekten de bazı arkadaşların kafasında bu yönde kuşkular uyanabiliyor. Biz çocuk değiliz; Sosyalist Parti'den neden ayrıldığımızın bilincindeyiz ve bu partinin saflarında yer almamız veya oraya "düşmemiz" mümkün değildir. Bununla birlikte bazı gerçekleri teslim etmek gerekiyor. Örneğin, Doğu Perinçek, Sovyet reformculuğunun özünü doğru biçimde kavramıştır ve "İşgücünün fiyatının piyasada oluşması, başka deyişle işgücünün metaya dönüşmesi, perestroykanın hem gereğidir, hem sonucudur, özetle ekonomik temelidir," derken veya, "Sovyetler Birliği'nde artık ekonomi işçi sınıfının ve emekçilerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir araç değil, tersine işçi sınıfı 'ekonomik gelişmenin' aracı haline gelmiştir" ("Perestroyka'nın Özü", *Saçak*, sayı 68, Ekim 1989, s.6) derken çok yalın bir biçimde gerçeği ifade etmektedir. Bir bütün olarak Türkiye soluna bakıldığında, reform teorisyenlerinin marksizmi ağır bir revizyondan geçirme çabalarına karşı tam bir bağışıklığın var olduğu görülüyor. Bu durum Türkiye solunun teorik olgunluğunun bir ifadesidir. Sele kapılan bir iki aydın ve TBKP teorisyenleri ise bu olgunluğu göstermemişlerdir; çünkü politik angajmanları, resmî ve muteber sosyalizm arayışları ve burjuva parlamentarist çizgide bir cazibe merkezi yaratma arzuları vardır.

Bu arada önemli bir nokta, Gorbacov'un ülke içindeki bağımsızlık eğilimlerine karşı çıkarken Polonya ve Macaristan'daki gelişmeleri destekler görünmesidir. Bu çelişki, Gorbacov'un Macaristan ve Polonya'yı Sovyetler Birliği için bir bakıma laboratuar olarak gördüğünü ortaya koyuyor. Polonya hükümetinin sözcüsü Zbyslaw Rykowski, aradaki bağlantıyı şöyle açıklıyor: "...Polonya'daki reformlar ile Gorbacov'un perestroykası arasında yakın bir ilişki var. Perestroykanın Sovyetler'de başarıya ulaşması, Polonya'daki reformlar için de verimli bir ortam yaratır. Polonya'daki reformların başarısız olması ise Sovyetler'de perestroykayı olumsuz yönde etkiler."[74] Geremek ise soruna bir başka açıdan yaklaşıyor: "Unutmamak gerekir ki, Baltık ülkeleri Sovyet İmparatorluğu'nun parçalarıdır," diyor. "Gorbacov, imparatorluk sistemi de dahil sistemin bir bütün olarak çöktüğünü görüyor. Sovyet İmparatorluğu'ndaki birinci sorun milletler meselesidir... Polonya ile Baltık devletleri arasında bir paralellik olsa da farklılık büyüktür. Kanaatime göre Gorbacov, Polonya deneyini hem Baltık ülkeleri için, hem de bütün Sovyet cumhuriyetleri, özellikle de Rusya cumhuriyeti için geçerli görüyor."[75]

II. Savaş'tan sonra, savaş sırasında imzalanan Tahra-Yalta-Potsdam anlaşmalarıyla belirlenen Doğu Avrupa haritasının değişmekte olduğu; Varşova Paktı ve COMECON'un Sovyetler Birliği'nde Stalinist sistemin çökme süreci içinde dağılmaya başladığı anlaşılıyor. Sovyet "nüfuz bölgesi" kapitalist Avrupa'ya açılıyor. Bu süreç dünya emperyalist kapitalist sistemine sessiz bir entegrasyonla tamamlanamaz ve Gorbacov reformlarının bir başarısı, yeni (veya yenilikçi) bir sosyalizm gibi görülemez. Gelişmelerin, Avrupa'nın II. Savaş'tan sonra istikrar kazanan politik ve iktisadî dengelerini etkileyeceği; AT ve NATO gibi kuruluşların konsept'ini değiştireceği görülüyor. Gerçi, Brzezinski "Great Failure" (Büyük Fi-

74. Cumhuriyet, 24.4.1989
75. Cumhuriyet, 16.9.1989

yasko) adlı kitabında, "Böyle bir geçiş için Batı, süreci hızlandırmak açısından yapıcı mali yardımlarda bulunabilecek durumdadır," diyor[76]; ama Polonyalı veya Macar işçinin bu yardımın ağır bedelini ödemeye razı olup olmayacağını ancak tarih gösterecektir.

son söz

Stalinist bürokrasi 1936 Anayasası'na tek ülkede sosyalizmin nihai zaferinin gerçekleştiğini yazdı. Bunun ne biçim bir sosyalizm olduğunu o dönemin öncü Komünist Partileri ve bunların liderleri sorgulamadılar. Moskova, uzun yıllar dünya sosyalizminin kalesi olarak kaldı. Sovyet Termidoru II. Savaş öncesinde ve sırasında Stalin'in sosyalizmini sorgulayan bütün bir militan devrimciler kuşağını katletti. Marksist aydınlar politik mücadele alanının dışına itildiler. Jdanovculuk, Çarlık Rusyası'nda evrensel boyutlar kazanan Rus kültürünü, Sovyetler Rusyası'nda Stalin ortodoksisine tapınmaya indirgedi. Stalinizm ve Jdanovculuk Türkiye gibi ülkelerde bugün bile etkisini sürdürmektedir.

76. Cumhuriyet, 17.5.1989

Sovyetler Birliği'nde işçi sınıfı iktidarı yeniden ele geçirmeyi başaramadı ve Stalinist sistem ömrünü tamamlayarak çöküş sürecine girdi. Leon Troçki, işçi sınıfının iktidarı yeniden ele geçirmesinden önce Sovyetler Birliği'nde Stalinist sistemin çökmesi halinde neler olacağını bundan elli yıl önce yazdı:

"Sovyet rejiminin çöküşü kaçınılmaz olarak planlı ekonominin çöküşüne ve böylelikle de devlet mülkiyetinin ortadan kalkmasına yol açacaktır. Tröstler ve onların içinde yer alan fabrikalar arasındaki zorunluluk bağı yok olacaktır. İçlerinde daha başarılı olan işletmeler, bağımsızlık yolunda ortaya çıkmayı becereceklerdir. Bunlar kendilerini anonim şirketlere dönüştürebilirler, ya da bir başka geçici mülkiyet biçimi bulabilirler -örneğin, bunlardan bir tanesi işçilerin kârdan pay aldıkları bir sistem olabilir. Aynı zamanda kollektif çiftlikler de parçalanırlar, hem de çok daha kolay olarak. Yeni bir sosyalist iktidarın onun yerini almaması halinde şimdiki bürokratik diktatörlüğün devrilmesi böylelikle kapitalist ilişkilere geri dönüş ve onunla birlikte sanayi ve kültürde feci bir gerileme anlamını taşıyacaktır."[77]

77. Leon Troçki, *İhanete Uğrayan Devrim*, KÖZ 1980, s.201-202

Atilla Aytemur

birliğe yaklaşım

Türkiye Solu'nun tarihinde yeni bir sayfanın açıldığı şu günlerde, birlik çalışmalarına ilişkin bazı konuların altını çizmekte yarar var.

Öncelikle, birlik yönünde ortaya konulan çabalar karşılığında elde edilecek sonuçlar ne olursa olsun, solun bütününde gerek geleneksel iç kültürlerde ve gerekse gruplar arası davranış kalıplarında geri dönüşü olmayan olumlu değişimlere, kültürel bir sıçramaya yol açmıştı. Bir çok temel sorunun henüz çözülememiş olması genel bir kabül görse bile, karşılıklı ilişkiler alanında yaşamaya başladığımız değişim, başlı başına *devrimci* bir kazançtır. Tarih, öncelikle bunu kaydedecektir.

Şimdiye kadar TBKP ve SP somutunda yaşanan iki birlik girişimi kapsamı ve sonuçları itibariyle bekleneni vermemiş, tersine *"birlik olmaz"* düşüncesinin güçlenmesine yol açmıştır. Hatta, bugün sürdürülen çabalara, söz konusu iki girişimden kaynaklanan bazı endişe ve sorunların sarktığı söylenebilir. Bütün bunlara rağmen, Kuruçeşme süreci olumsuz havayı büyük ölçüde dağıtmıştır. Çünkü, olayın ele alınışı, işin yürütülüşü, sorumluluk üstlenenlerin, özellikle başlangıç aşamasında grupsal angajmanlara uzak durarak gösterdiği titizlikle, bu girişimin diğer ikisiyle arasında açık bir *nitelik* farkı vardır.

birliğin iticileri

Neredeyse Türkiye'deki bütün grupları bu birlik sürecinin içinde yer almaya zorlayan başlıca iticiler nelerdir? Bu soruya değişik cevaplar verilmekle beraber, ana iticileri şöylece sıralayabiliriz:

Öncelikle, 12 Eylül'de birlikte ülkemizde gerçekleştirilen rejim, devrimden yana bütün dinamikleri ezmeye, ufalamaya ve toplumun

kenarlarına itmeye çalışmıştır. Bugün, bu kuvvetlerin herbiri, dört biryandan başlarını kaldırarak, otoriter kurumlaşmayı parçalamaya, kaybedilmiş mevzileri yeniden kazanmaya ve daha ötesine gitmek için yeni yollar bulmaya çalışıyor. Kanımca önceki yılların bölünmüşlük ve parçalanmışlığına denk düşen bir mevzilenmeyle, bu yeni dönemin yükselişine ayak uydurmak, hem güç hem de imkansız olacaktır.

Birlik çabalarının yenilgi sonrası döneme denk düşmesi başka açılardan da irdelenebilir, eleştirilebilir, hatta belki kayıtsız da kalınabilir. Sosyalistler ağır yaralar aldılar, güçleri büyük ölçüde dağıldı. Elbette moral bakımdan ve fiziki ihtiyaç olarak böyle bir birlik arayışı doğmaktadır. Ancak, bu anlaşılır bir şeydir. Nitekim ülkelerin tarihi incelendiğinde, yenilgi sonrası devrelerde, yalnız sosyalistlerin değil, tüm sınıf ve kesimlerin birlik arayışına girdiği görülecektir. Doğaldır ki, sınıf mücadelesi, güçler zemininde yürütülen bir mücadeledir.

Dünya çapında ve tek tek ülkeler düzleminde sosyalizmin bir dizi temel tezi giderek ivme kazanan bir şekilde tartışılmaktadır. Hassasiyetle korunan, savunulan ve geliştirilmeye çalışılan teoriler yeniden, yeniden ele alınıyor. Buna paralel olarak, bir çok programsal birikim ihtiyatla karşılanıyor ve her türlü bilimsel kuşkuculuktan uzak bir kaskatılıkla savunulan pozisyonlar terkedilip, geleneksel söylemler teker teker rafa kaldırılıyor. Otuz-kırk yıllık ayrılıklara gerekçe olan vazgeçilmez normlar ameliyat masasına yatırılıp, neşter vuruluyor. Kısaca, eski bir deyişle 'gök kubbenin altında büyük bir altüst oluş yaşanıyor', diyebiliriz. Türkiye'nin bunun dışında kalması mümkün değildi. Öyle oldu. Üstelik, yenilginin getirdiği "kendini yeniden gözden geçirme" ihtiyacının da bu uluslararası durumla çakıştığını tesbit edebiliriz. Bu sürecin, yaşanmış 70 yıllık bir geçmişe göre, bir yönüyle oldukça yeni başladığını söyleyebilir ve alelacele oluşturulacak yaklaşımların yanıltıcı olabileceğini ifade edebiliriz. Bugün kesin olduğu ifade edilen, ileri sürülen saflaşmaların, yarın çok daha farklı boyutlarla yeni çehrelere bürünebileceği şimdiden öngörülebilir. Ayrıca bu hercümerc içerisinde, Marksistler arasında 40-50 yıldır tartışılıp henüz çözülememiş olanların da bulunduğunu varsayarsak, manzara daha iyi görülebilir. İşte, birlik arayışlarının çok önemli faktörlerinden biri de bu gelişmeler olmuştur.

Nitelik ve nicelik bakımından Türkiye'nin çok önemli insan kümelerinden biri olan sosyalist kadro ve militanlar, birlik arayışının diğer önemli bir iticisidir. Bütün grupların gövdesini teşkil eden, düzen aleyhtarı mücadelenin iskeleti olan ve sosyalist organizasyonların kitle ilişkisi geniş, hayatı ve mücadeleyi bütün boyutlarıyla içeren bu kesimi bir anlamda sosyalist sağduyunun da asıl mihrakıdır. Bu nedenle, en güçlü birlik istemleri bu kesimden yükselmektedir. Bugün, bütün grupsal argümanlar ve endişeler bu kesimin gözünde küçülmekte ve giderek önemini yitirmektedir. Birliğin temel dayanağı bunlardır. Çalışmalara düşebilecek grupsal gölgelere karşı, işi yokuşa süren sözümona ilkesel dayatmalara, onunla olmazbununla olmaz gibi önyargılara, uçlara çekme ve çekilmeye karşı devrimci temelde ve kitlesel birliğin sigortası bu kadro ve militanlar topluluğudur. Onlar açısından sorun, program tartışmalarına, dar endişelerden uzak bir şekilde, her düzeyde katılmak ve sürece doğrudan doğruya müdahale etmek için gerekli kanalların açılmasını sağlamaktır. Özellikle, grupsal yapıların tepelerinden pompalanan küçük, dar grup söylemlerinin esas ve vaz geçilmez olduğunu dayatan anlayışların aşılması için, bu kesimde yeralan bütün sosyalistler, akla gelebilecek her kanal ve yoldan, hiyerarşilere teslim olmayı reddederek, sürece katılmalıdır. Çünkü, özlenen birliğe götürecek yaklaşımları hakim kılmanın başka yolu yoktur ve *birlik önderliklerin tercih ve kararlarına bırakılamayacak kadar hayati bir olaydır.*

Hiç şüphesiz yapıların önderlikleri de birlik sürecinin temel faktörlerinden biridir. Bugüne kadar bir kısmı bağımsız, diğerleri çeşitli gruplardan insanlar bu çalışmaları yürüttüler. Bu durum işin doğasına uygundu. Ancak grupların önderlikleri açısından ikili bir durum sözkonusudur. Onlar bir yönüyle birliğe yönelik çabalara katılırken, diğer yönüyle grupsal önyargı ve katılıkların taşıyıcı ve savunucusu durumundadırlar. Bu durum program tartışmalarında daha da anlam kazanmaktadır. Kimi zaman anlamlı olmayan dayatmalara, esneklikten uzak düşen konumlara çekilmektedirler. Hatta denilebilir ki, geleneksel saflaşma teo-

rilerine ve davranışlara potansiyel olarak en yatkın kesimdir. Bu durumun getirebileceği olumsuzlukları önlemenin şimdilik iki yolu gözüküyor: Birincisi, bazı grupların yaptığı gibi kendi öznel geçmişlerine yönelik muhasebe tartışmalarının birlik tartışmalarıyla paralel yürütülmesi. İkincisi ve yukarıda ifade ettiğim gibi, kadro ve militanların tartışma sürecine doğrudan müdahalesinin olanaklarının yaratılması.

programa yaklaşım

Birlik çalışmaları belli bir mesafe katetmiştir. Birliğin gerekliliği üzerine söylenenler ve söylenecekler artık geride kaldı. Nasıl bir sosyalizm öngörüyoruz? Bu sosyalizme giden yolda, Türkiye gibi bir ülkede gerçekleştirmeyi düşündüğümüz program nedir? Bu programı hayata geçirmek için hangi sınıf ve güçlere dayanacağız? Bu sınıf ve güçleri nasıl bir sosyalist organizasyonla bir araya getireceğiz ve bu organizasyonun daha şimdiden hayata geçireceği ilişkiler sistemi nasıl olacak? Artık ele alınacak olan sorunlar bunlar. Bu temel sorunların ağırlık bakımından birbirine önceliği var mı? Kanımca, bunlar iç içe geçmiş ve hiçbiri diğeri için ihmal edilemez ve kendince ağırlığı olan bütünsel bir perspektifin vazgeçilmez parçalarıdır. Serinkanlılıkla bu meseleleri tartışacağız. Tartışmaları tüketeceğiz ve sonuçta bir karar noktasına geleceğiz. Şüphesiz hedefsiz ve vadesiz tartışma olmaz. Hedef ve vade hakkında birşeyler söyleyebiliriz. *Ama hedef ve vadesi yokmuş gibi bir konuya yaklaşılamayacağı da çok açıktır.*

Bu arada programa ilişkin bazı anlayışlara değinmek de yararlı olacaktır.

Biçimsel ifadesi ne olursa olsun, o noktaya ne zaman gelinirse gelinsin, *birlik hiçbir zaman geleneksel programların etrafında bir araya gelmiş grupların aritmetik toplamı olmayacaktır.* Özellikle gelişmeleri büyük bir dikkatle izleyen sosyalistler ve birliğin diğer dinamikleri buna olanak tanımayacaktır. Buna bağlı olarak, birliğin programı, mevcut grup porgramlarının sağından solundan yapılan rötuşlarla da ortaya çıkarılamaz. Tek tek grup ve kişiler programa önemli zenginlikler katabilirler. Ancak, birlik *programı bir veya birkaç grubun törpülenmiş program kopyası olamaz.* Öyle bir durumda, dağılan saflaşmaların, hayatın reddettiği tezlerin üzerine tahliller yapmanın, onun ötesinde birlik için şartların elverişli olduğunu ileri sürmenin ne anlamı kalır?

Türkiye Solu yakın geçmişte biri ağır olmak üzere iki yenilgi yaşamıştır. Her ikisininde öncesinde ve sonrasında ortaya platform ya da program denilse bile tezler ileri sürülmüştür. Bu tezler gündelik hayatın akışına şöyle ya da böyle girmişlerdir. O halde, yeni oluşturulacak program, *değişik düzlem ve dozlarda da olsa iki kez yenilgiye uğramış sosyalist programların bir anlamda kaçınılmaz olması gereken olgunluğunu da ortaya koyabilmelidir.*

Eğer *birlikten söz ediliyorsa, birliğin sağında, solunda ve merkezinde farklılıkların ifade edilebileceği şimdiden öngörülmeli* ve programın tartışıldığı masalara bu göz önünde tutularak oturulmalıdır. Mesele dar gruplar içinde incir çekirdeğini doldurmaz konularda farklı düşünmek değildir. Genel bir program içinde anlamlı ve önemli tartışmalarda farklı olabilmenin koşullarını yaratmak ve bu farklılığı koruyabilecek bir iç hayatı tesis etmektir.

İşte bu noktalardan hareketle, ihtiyacımız olan programın, Stalinist muhafazakarlık, reformculuk ve Troçkizmin geleneksel alanlarının dışında, belli bir mesafeyi koruyan, ancak onları da dışlamayan, ifadelerini kanatlarda bulan bir parti programı olduğunu düşünüyorum. Çünkü, adı geçen çizgilerin irdelenmesinde, hiç birini Marksizm dışı görmüyorsunuz. Ancak tek tek herbiri için önemli eleştirilerin olduğu da açıktır. Hele programı bunlardan birinin bilinen argümanları üzerine oturtmak, birlik girişimini kaldırıp çöpe atmak olacaktır. Bazı konularda daha şimdiden asgari müşterek sağlanabilir. Ancak, başka bazı sorunlar ise daha uzun süre tartışılmaya devam edecektir. İşte adı geçen çizgilerden birine angaje olmuş bir programın, çözüme kavuşmamış/tartışmalı meselelerde bölünmeyi getiren bir rol oynayacağı açıktır. Söz gelimi, 'Tek ülkede sosyalizm' tartışması kısa zamanda sonuçlanmayacaktır. Bunu program maddesi haline getirmeye çalışmak, daha baştan işi çıkmaza sokmamıza yol açabilir. Özetle *farklı çizgilerin zenginliklerinden beslenmeye açık ama onların zaaflarıyla örtüşmeyen, herkesin büyük ölçüde (tam olması zaten olanaksız) kendini içinde bulduğu program, ancak söz konusu çizgilerin dışında bir alanda gerçekleştirile-*

bilir.

sosyalist dünyada olanlar ve birlik sürecine etkileri

Bilindiği gibi, birlik tartışmaları Ocak 1989 sonuna kadar, açık-kapalı bir dizi toplantıyla sürdürülecek. Bu dönem içerisinde görüşler elbette, basına yansıyacak ve polemikler giderek ivme kazacak. Bu polemiklerde, tartışmalara taraf olan çevreleri eleştirmek, çelişkili davranışları sergilemek ve hatta geçmişleri ile bugünlerini ilişkilendirmek gibi çeşitli yöntemlere başvurulacaktır. Ancak, çok hızlı ve karmaşık süreçlerin yaşandığı ideolojik saflaşma ve şekillenme alanında, geleceğe dönük, kehanet kategorisine girebilecek belirlemelerde bulunmaktan kaçınmak yerinde olacaktır.

Artık günlük gazetelerin sayfalarında önemli yer işgal etmeye başlayan, hatta neredeyse dış haberlerin esası haline gelen gelişmeler, Gorbaçov'un 1985'de iş başına gelmesiyle başladı. Hiç şüphesiz onun öncesinde, bazı ülkelerde açığa çıkmış esaslı mücadeleler vardı, bazılarında ise alttan alta birikiyordu. SSCB'nin içinde bulunduğu koşullar, Gorbaçov ve ekibini glasnost ve perestroyka hareketine yöneltmiştir. Bu hareketle beraber aklamalar, mahkum etmeler birbirini izlemiş ve bir dizi ülkede yıllardır görülmeyen kaynaşmalar başlamıştır. Sovyetler Birliği'nde ve başka bazı ülkelerde rejimi sorgulama, ekonomide ve toplumsal ilişkiler alanında ortaya çıkan tıkanıkları aşma yönünde iktidarda yer alan bazı bürokrat kesimleri reformlara girişme yönünde adımlar atmaya başlamışlardır. Baltık Ülkeleri, Macaristan, D.Almanya, vb. hergün yeni bir olayla sarsılıyor.

Aslında girişilen olay, Gorbaçov'un subjektif iradesinin çok ötesinde, yaşanmış deneylerin, bir anlamda hayat alanı bulmuş bir ütopyanın irdelenmesi sürecinin dünya ölçüğünde başlamasına yolaçmıştır. Bu işi başlatanların bundan sonraki gelişmeleri yukardan güdümleme çabaları olacaktır, olabilir. Ancak, görülebildiği kadarıyla en başta kendi ülkelerinde bile bazan etkili olamamaktadır. Nitekim durum volkanik patlama görünümündedir. Sistemin dörtbir yanından ses gelmektedir ve bu durum hayra alamettir.

Bu arada tesbit etmemiz gereken bir kaç önemli nokta olduğunu düşünüyorum. Öncelikle şimdiye dek bu çalkantının dışında kalanların sonuna kadar kalamayacakları açıktır. İkincisi, bazı ülkeler açıkça karşı çıksa ve bazılarının durumu net bilinmese bile, bu cereyan aşağı yukarı sosyalist ülkeler çoğunluğunda hakim cereyan haline gelmiş gibi gözüküyor. Üçüncüsü, reform hareketi sorunsuz ve dümdüz değil, karşı koyuşlar, arada bir geri çekilmeler, çoğu zaman yavaşlamalar, ekonomide ağır, toplumsal ilişkilerde tartışmalı bir seyir izliyor. Bu harekete karşı esas direniş Stalinist bürokrasiden geliyor, ancak başka cephelerden ise yeterince hızlı ve kapsamlı reformlara girisilmedi yönünde yanlış eleştiriler ortaya koyuluyor. Çok önemli bir nokta kitleler halen bu eğilimin önderliği altında toplanmaya devam ediyorlar. Taleplerini şimdilik bu bayrağın altında dile getiriyorlar. Bu ülkelerin çoğunda, henüz bir başka odak kitleleri etrafında toplayabilmiş değil. Stalinist muhafazakarlığın iktidarını bir çok ülkede sarsan bu reformcu dalga şimdilik hiçbir ülkede devrimcilik-reformculuk diyebileceğimiz bir ayrışmaya uğramamıştır. Tersine, bazı farklılıklar dile getirilse bile, daha uzun süre SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinde aynı cephe içinde kalmaya çalışacaklar gibi gözükmektedir. Açıkcası o ülkelerde devrimci mücadeleyi sürdürmek kitlelerle birlikte olmak ise, reformcularla bir arada olmak zorunlu gibi. Kaldı ki, ayrı devrimci programıyla ortaya çıkıp, kitleleri kendi hattına çağıran bir takım odakların da net bir şekilde kendini ifade ettiği söylenemez.

Özetle sosyalist ülkelerde olaylar böyle katlanarak ve artan bir hızla gelişirken, bir yaklaşımda kendimizi bulup, diğerinde uzak olduğumuzu hissederken; ülkemizde şimdiye dek SSCB'nin izlediği hattı sadakatle takip etmiş, Gorbaçov ile birlikte bir dizi politikasını değiştirmeye başlamış sosyalist çevrelere karşı yaklaşımımız nasıl olmalıdır? Bir yanda sosyalist ülkelerde tartışma ve değişimler olanca hızıyla sürüyor, diğer yanda Türkiye'de birlik için program tartışmalarına girişiyoruz. Nasıl ele almalıyız?

Bir kere, Türkiye Solu birlikte tartışmaya bu çapta son yirmi yıldır ilk kez girişiyor. İkincisi, hem Türkiye'de hem dünyada tartışma süreci oldukça yeni sayılabilir. Üçüncüsü, gruplar bazında değişim ve dönüşümlerin nihai

noktasını vardığını söylemek bir yana, çocukluk dönemi yaşanıyor. Yeni başlamış ve henüz devam eden bir süreçte kesin saflaşmaları formüle etmek için vakit erkendir ve bu nedenle de hatalıdır. Ayrıca böyle bir yaklaşımın kendini sorgulamayı önleyici bir rolü olacağıda açıktır.

Üzerinde durulması gereken diğer önemli bir nokta bu çevrelerde değişme dinamiği nasıl işliyor? Değişmede iki dinamik rol oynar: herkesin malumu iç ve dış dinamik. Geçmişte herkes, artık pek hoş karşılanmayan dışarıdan etkilenmeyi derece derece yaşamıştır. Kimi az kimi çok. Geçtiğimiz dönemde dıştan alma genellikle olumsuz rol oynamıştır. Bazılarında *dışta olma* esas karekter olmuştur. Gorbaçov'la başlayan sürecin bunun değişmesinde esas etken olması, belki yine bir talihsizliktir. Ama sonuçları itibariyle geçmişle bir fark yaratmıştır. Bu ciddi bir değişimdir, dikkate alınmalıdır.

Resmi tezlere, geçmiş tezlerin değişik ifadelerle ortaya konulmasına eleştirilerimiz ne ise o söylenmelidir. Ama SBKP'nin, bir dizi doğu avrupa partisinin çeşitli yönlerde değişimlere uğradığı, devam eden bir süreçte, Türkiye gibi bir ülkenin topraklarında konumlanmayı kabul etmiş bir partinin, orta kademe kadroların yapılarını ileri sürerek ve talihsiz benzetmelerle, hiçbir değişim dinamiğine sahip olamayacağını açıklamaya çalışmak pek ikna edici gözükmüyor. Bir kere merkezler kadir-i mutlak değildir. İkincisi Türkiye'de olmak ve sol'la birlik çalışmalarına katılmak, bütün öznel niyetlerin ötesinde her çevreyi derinden etkileyecektir. Üçüncüsü olaya statik bakılmamalıdır. Siyasetin malzemesi insandır. Yerleşik alışkanlıkları ve beklentileri tersine çeviren gelişmeler hep insan eliyle oluşmuştur. Hiyerarşilerin üstesinden gelemediği tek varlık, hiç şüphesiz yine insandır.

O zaman, kimseye değişmezlik ve daha şimdiden bir anlamda birleşilemezlik gibi anlaşılacak yaklaşımlar göstermek sürecin tabiatına ve ihtiyacına uygun düşmemektedir.

Şunlar ayrı bir konu: Bu çevrenin orta vadede Türkiye'de devrim öngörmemesi ve toplumsal dinamikleri oldukça geri düzeyde tahlil etmesi, birçok yönden tartışılabilir. Bu demek ki, daha uzun dönem bir istikrarı öngörüyorlar, alt üst oluşlara devrimci güçlerin henüz hazır olmadığını düşünüyorlar. Sonuçta hakim sınıfları da içeren bir demokrasiyi geliştirme programını öngörüyorlar. Bu programının, yani merkezlerinin yaklaşık bir çok şeyin üzerine çıkaran TBKP'nin programının, ülke gerçekleriyle ne ölçüde uyuştuğu zaman içerisinde daha iyi görülecektir. Ancak geçtiğimiz 1989 baharında bu programı ayağa kalkan yüzbinlerce işçinin batıdan, Kürt gerillaların doğudan sıkıştırdığını hep birlikte gördük.

Bizim meselemiz sanıyorum değişebileceklerini öngörmek ve bunun için gerekli dinamiği topluca görmek ve göstermektir. Bu da ortak program arayışlarının içinde sayılamaz mı?

parti tartışmasının neresindeyiz?

Yazıyı bitirirken parti modeli etrafında dönen ama mahiyeti pek anlaşılamayan konuya değinmek zorunlu olmaktadır. Bu tartışmalar bir zaman sonra bir biçimde sona erecektir. O sonda herkesi bekleyen bir karar var: ortak yapıların içinde olacak mıyız, eğer olacak isek o yapılar nasıldır? Değil isek neyi öneriyoruz?

Öncelikle şunu belirlemek gerekir ki, Kuruçeşme sürecinde parti modeli etrafında bir saflaşma pek yaşanmamıştır. Hakim eğilim bu konunun daha çok sürecin sonunda ele alınması doğrultusundadır. Buna rağmen hemen bütün gruplar değişik toplantılar da konuya geçerken şöyle bir değiniyorlar, perspektifler getiriyorlar, vs.

Doğrudan parti modeline girmezden önce üzerinde tartışılması gereken bir asıl yön, sanıyorum partinin bir program konusu olup olmadığıdır. Ağustos 89'da yapılan Kuruçeşme toplantılarında bu konuyu hukuk sorunu olarak görenler, meselenin esasının programda anlaşmakla halledilmiş olacağını öne sürenler, bu girişimden bilinen partinin çıkamayacağını kesinlikle ifade edenler ve nihayet federatif cephe yaklaşımı sergileyip partiyle bunu anlatmaya çalışanlar çıktı. Doğrusu süreci tüketip de karar noktasına geldiğimizde model arayışlarım arasında yukarıdakilerin olabileceğini pek düşünemiyorum.

Aslında parti modeli sorunu, düpedüz program sorunudur. Program ve parti bir madalyonun iki yüzü gibidir. İkisinde de isabetli atılan adımlar bizi ancak istenilen hedefe götürebilir. Bu bakımdan, partiyi programda anlaştıktan sonra kolaylıkla mutabakata varıla-

cak bir alt sorun gibi görmek çok yanıltıcı olacaktır. Türkiye'yi nasıl analiz ediyorsunuz, bu ülkede sosyalizmin deneylerinden ne gibi sonuçlar çıkarıyorsunuz, bunlarla doğrudan ilgilidir. Halk kitlelerinin gözünde meşruiyet, kitleselleşme, 100-110 yılda şekillenmiş, halk kitlelerinin siyaset yapma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıklarıyla ilgili bir meseledir. Açıkcası siyasal güç dengelerindeki değişme, anayasal güvensizlikler, partiler yasasının getirdiği problemlerle doğrudan ilişkisi yoktur.

Böyle bakıldığında bu tartışmaların hemen mi, sonra mı kurulsun gibi bir kapkaççılıkla ilgisi olmadığı daha iyi görülebilir. Konunun özü halkın gözünde meşruiyet kazanmanın yolunu yakalamak, bu yoldan giderek kitleselleşmek ve böylece marjinalliğin anaforundan çıkmak, bu durumun sağladığı olanaklarla her şart altında mücadeleyi ve örgütlülüğü kesintisiz kılmak. Üzerinde yaşadığımız toprağın sosyolojik örgüsü nedir, insanların alışkanlıkları, vb. bir çok programsal meselenin irdelenmesi parti modeli konusuyla doğrudan bağlantılıdır.

Diğer nokta, Türkiye'nin yaşanmış partili ve partisiz geleneklerinin bir de bu açıdan irdelenmesi. Her iki model de ders çıkarabilecek kadar yaşama olanağı bulmuştur. Geriye dönüp bakıldığında her ikisi içinde çok şey söylenebilir. Bu iki deneyinde mutlaka eleştiri masasına yatırılmasını sağlamalıyız. Çünkü, her iki türde ortak miraslarımızdır. Olumluluklan ve olumsuzları var. Sonuçta Türkiye'de geniş, kitlesel, devrimci bir programa sahip bir yasal parti kurulduğunda, şüphesiz yararlanacağı önemli miraslardan biri de partisiz mücadele geleneklerinin olumlu kazanımları olacaktır.

Monolitik parti modeli tartışmasını ise herhalde aynı başlık altında tartışmaktan çok sosyalist demokrasi meselesinde ele almak yerinde olacaktır.

Türkiye ne 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşıyor, ne de bir uzak doğu ülkesi. Türkiye'nin devrimci kitlesel partisi kendi gerçekliği üzerinde yükselecektir.

Yas Tutan Tarih
33 KURŞUN
Günay ASLAN
● 1989 YUNUS NADİ ARMAĞANI
RÖPORTAJ ÖDÜLÜ

pencere
yayınları

Oral Çalışlar

teoriyi önce kurmanın zaafları

Birlik görüşmelerinde program aşamasına geldiğimiz saptaması yapılıyor. Bir program temelinde ayrışma ve sonra birlik. Nasıl bir sosyalizm sorusuna vereceğimiz cevap da, nasıl bir birlik istediğimizin ölçüsü olacaktır vurgusu dile getiriliyor.

Birliğin programını önceden yapabilmek isteği güzel bir istek. Buna kimsenin bir itirazının olacağını sanmıyorum. Ancak benim kafamı meşgul eden başka şeyler var. Daha doğrusu tersinden mi başlıyoruz acaba?

1980 öncesine uzanıp gittiğimizde, Türkiye sosyalistlerinin hemen tamamının Stalinist olduğunu söyleyebiliriz. Şimdi de herkes anti-Stalinist. Bazı grupları katmasak da çoğunluk açısından gerçek budur.

Stalinist mantık, kendinden farklı her akım ve eğilimi burjuvalıkla veya hainlikle, ajanlıkla suçluyordu. Bu anlayış birebir Türkiye'ye yansımıştı. Aramızda sekterliğin ve bölünmenin katı duvarları oluşmuştu. Stalinizmin katı yaklaşımı, kendi şiddet kültürü alışkanlığımızla birleşince bildiğimiz trajik olaylar meydana geldi. Bu bölünmenin üzerine, sosyalist ülkeler arasındaki çatışma da eklenince olumsuz tablo tamamlanmış oldu.

Yeni teorik konumlar belirlenirken, yine eski hastalığın belli ölçülerde nüksettiğini görmek, çeşitli çağrışımlara neden oluyor. Şimdi de başka bir pozisyonu alır almaz hemen onun teorisi kurulmaya başlandı. Yine ve hemen bir ayrışma ideolojisi, bu teoriye uygun olarak yeniden biçimlendirilmeye başlandı. Stalinizm köklü izler bıraktı, Yeni ve modern bir kültürle, yeni perspektifler kazanabilmek zaman alacak. Ama en azından bu gerçeği bilip, ona göre daha temkinli ve başlangıçta en azından daha az iddialı bir profil verilse.

Bugün çok köşeli konuşanların, eski kültürden fazlaca bir kopma yaşamadıklarını düşünüyorum. Yine doğrular belli, yine kamplar hemen ayrılmaya hazır. Bir nokta daha dikkat çekici, fikirlerimiz önemli bir değişim geçirse de veya öyle olduğunu söylesek de, bu pozisyonları alanlar yine bizleriz. Yani, belli bir fikir değişikliği yaşayıp ve birliği yeniden kurmak için biraraya gelirken, eskiden ayrılığı kuranların da bizler olduğu gerçeğini unutmamak gerek. Bizim, kültürel alt yapımızda böyle bir arka plan vardır.

Sosyalist Parti içinde yaşadığımız deneyin etkisiyle mi, 25 yıla yaklaşan bir pratiğin ürkekliğiyle mi nedendir fazla köşeli önermeler bana hep itici geliyor.

Neden mi böyle düşünüyorum? Yaşadığımız dünyanın karmaşıklığına bakarak böyle söylüyorum. Her gün, bir sosyalist ülkeden bizleri düşüncelere sevk eden yeni haberler geliyor. Örneğin son Doğu Almanya olayı. Erich Honnecker, en "devrimci" sözlerle, ülke içindeki muhalefeti eleştiriyor. Komünizmin yüce şanlı bayrağının en kararlı savunucusu olarak, liberalizm rüzgarına karşı koyuyor(!) Bizim eski kültürümüze göre, Honnecker'le aynı safta olmamız gerekiyordu. Kitlelerin hepsinin de karşı-devrimciliğin peşine takıldığının saptanması gibi. Aynı şeyi Çin için, Macaristan için, Polonya için de söyleyebiliriz. Gelişmeleri böyle karamsar bir gözlükle ve bu iş zaten bitmişti, bizim reçetemiz cebimizde diye cevaplayanlar da var. Onların kendi mantığı içinde bir tutarlılığa sahip olduğunu da kabul etmek gerek.

Fakat benim yüreğim, bütün bu ülkelerde, özgürlük ve demokrasi isteyen kitlelerle beraber atıyor. Sosyalizmin içine girdiği çıkmazdan, bu dalganın yarattığı yeni bir anlayışla çıkabileceğine inanıyorum. Bütün zaaflarına, ilk olmanın getirdiği bütün kabalıklara ve halk kitlelerinin insiyatifinin kırılmasına rağmen, dünyanın fırtına merkezlerinin sosyalist ülkeler olması anlamlı değil midir? Değişimin ve gelişmenin dinamiği, sosyalist ülkeler halklarına kaymıştır. Bunun bir değeri yok mudur? Sevindirici bir yanı yok mudur? Bürokatik yönetimler ayakta kalsa ve kitleler buna tepki göstermeseydi daha mı iyiydi? Geçmişte kapitalist sistemden kopan ve sosyalizmin ilk ve ham dönemini yaşayan bu ülkeler halkları, yeni bir rüzgarın öncüleri olarak tekrar ayağa kalktılar. Çözüm buradan çıkacak, insanlığın önünü açacak olumlu adımlar buralarda atılacaktır. Bundan öğrenilecek çok şey vardır.

Katı bürokratik yapının sözcüleri olarak ayakta kalmaya çalışan ve kitle dalgasıyla yerlerinden olan veya yakında olacak olanlar Honnecker'ler, Çavuşesku'lar, Deng'ler artık ancak müzelerde işe yararlar.

Dogmatizme ve muhafazakârlığa tepkiyi bugün reformcular yönlendiriyorlar. Ve devrimci değişimi isteyen güçlü bir alternatifin ortaya çıkmadığı da bir gerçek. Yer yer, eleştirici bazı sesler duyulsa da, henüz kitlelerin yönetime demokratik yollarla katılıp bizzat iktidarı nasıl elde tutacaklarının yeni yolu netleşmiş değildir. Bu, biraz da yaşanacak yeni deneylerle şekillenecek ve kendine yeni yollar bulacaktır.

Bazı prensipleri belli olmakla birlikte sosyalist yeni şekillenmenin nasıl olacağı tam anlamıyla belirginleşmiş değildir. Sosyalist demokrasi, kitle insiyatifi, özyönetim organlarının oluşturulması gibi bazı prensipler bugün daha anlamlı hale gelmiştir. Ama uygulamasını bilmiyoruz, görerek, izleyerek öğreneceğiz. Bunun çözümünü, esas olarak sosyalist ülkelerdeki halklar bulacaklardır.

Bunca belirsizlik ve altüst oluş yaşanırken, henüz bir devrim yapmamış ülkelerin sosyalistleri daha dikkatli olmak zorundadırlar. Bazı çevrelerin özellikle devrimcilik ve yenilik adına, 40 yıl öncesinin tezlerini hiç sorgulamadan piyasaya getirmeleri, acaba yeni bir muhafazakârlık dalgasının izlerini taşımıyor mu? 40-50 yıl önce Stalin'le yapılmış tartışmaların günümüze ışık tutan bir anlamı mutlaka vardır. Ama 70 sene sonra ve bunca deneyin ardından, bu kadar büyük altüst oluşun içinde, bunun reçetesi eskiden beri vardır demek ne derece doğru sayılabilir? Geçmişin kalıplarına sarılmak bakımından üstünlüğün Stalinizmde olduğu inancındayım. Onlar, bugünkü muhafazakâr yönetimlerle aynı söylemi savunuyorlar. Kendisine reformcu diyen Li Peng yönetiminin tutucu tezlerini devrimcilik gibi görmeleri, kendilerinin de aynı anlayışı paylaştığını göstermiyor mu? Bu konuda eski kalıpların fazla zorlanması halinde, Stalinizmle yeni buluşmalara gidilmesi kaçınılmazdır. Soyut bir devrimci-reformcu ayrımında ısrar edenlerin ve devrimciliği de bu yüzden muhafazakâr ka-

lıplar içinde görenlerin, ne kadar sosyalist demokrasi lafı ederlerse etsinler, Stalinistlere kendilerini yakın hissetmeleri anlamlı değil midir?

Bütün bu gelişmeler içinde, bir nokta daha fazla dikkatimi çekmeye başladı. Türkiye sosyalistleri hep önce teoriyi kurup, pratiği ve siyaseti bir teoriye uydurmaya çalışmışlardır. Hatta, bazan teori kurmaya bile gerek görmeden başka ülkelerin kendi politikalarının gereği kurdukları teorileri ithal etmişlerdir. Örneğin bizim geleneğimiz, 1975'lerden sonra Çin'in, kendi milli ihtiyaçlarının ürünü olan ve tamamen devletin o gün içinde bulunduğu siyasetlerin bir formülü olan "üç dünya teorisi"'ni uysa da, uymasa da ithal etti. Sonra ne oldu, ülke içindeki bütün siyasi yapılanma ve sınıflar yelpazesi bu sözde teoriye göre şekillendirildi. Kendi iç çelişmelerimiz, o günün Türkiye koşulları esas olarak bir yana itildi. Yer yer belli bir pratiğin zorlaması yüzünden, bu teoriye ters gelen bazı politikalar da, bu teoriye monte edilmeye çalışıldı. Aynı şey TKP için de geçerlidir. Onlar, Sovyetlerin dünya politikasının gereği olan yanlışlıkları aynen benimsediler ve bağımsız bir siyasi güç olmak yerine bir seksiyon gibi hareket ettiler. Sosyalizm adına başka ülkeler işgal edilirken bunun teorisini yapmaya çalıştılar. Diğer grupların da başka deneyleri aktarmaya çalıştıklarını biliyoruz. Örneğin, Türkiye'deki burjuvazinin yapısı Latin Amerika'nın dar ailelere dayanan oligarşik diktatörlüklerinden farklı olduğu halde, burada da hemen o ülke benzeri oligarşiler yaratıldı. Ve oligarşi ile Latin Amerika devrimcilerinin yöntemleriyle mücadele edilmeye çalışıldı.

Başka ülkelerin deneyinden mutlaka öğrenecek çok şeyler vardır. Ama teori kuru bir laf yığını değilse, ülkenin siyaseti içinde ve onun ışığında bir anlama sahiptir. Bizim teorimiz, enternasyonal renkler taşımakla birlikte kendi ülkemiz gerçeğinin teorisi olmak zorundadır.

Bu açıdan baktığımız zaman, büyük bir zaaf içindeyiz. Çünkü, Türkiye sosyalistleri uzun yıllardan beri siyasi hayatın dışına düşmüşlerdir. Ülkenin tahliline ve devrimin stratejisine ilişkin ciddi bir pratik ne yazık ki yaşanmıyor. Bu eksiklerimizi görmek ve teoriyi yeniden kurarken, daha dikkatli olmak zorundayız. Ama, bir bakıyoruz, hepimizin hemen her şeye bir çözümü var. Kadın sorunu mu, kolay sosyalizm çözmüştür, global sorunlar mı, bu işin cevabı vardır deniyor. Hepimizin bence, kerameti kendinden menkul çok derin teorik çözümlemelerimiz var ve bunlarla ayrılık noktalarını belirleyebilecek olgunluktayız. Üç-beş tartışma içinde bunları netleştirip, karşımızdakilere kabul ettiririz, etmeyenlerle de yolumuz ayrılır ve sorun çözülür.

Ben kendi payıma bu kadar iddialı olmayı doğrusu yadırgıyorum. Türkiye'nin teorisinin kurulması bir süreç meselesidir. Ciddi birlik yoluyla bir araştırma ve pratik içinde sınamaya ihtiyacımız var. Bugünden yarına kurduğumuz teorilerin kısa sürede daha büyük sorunlar yaratması kaçınılmazdır. Ayrıca bugün genel teorik düzlemde birleştiğimiz kişi ve gruplarla Türkiye'nin teorisine giriştiğimiz ve pratiğe yöneldiğimiz zaman ayrılıklara düşmemiz mümkündür, ayrı olduğunu sandığımızlarla da birleşeceğiz.

Birlik konusunda, genel ve soyut teorik ayrıntıların üzerinde fazla durmayı, ince eleyip sık dokumayı doğrusu anlamlı bulmuyorum. Bu sözlerimle teoriyi küçümsediğim söylenebilir. Uluslararası tecrübelerin ve insanlığın bilgi birikiminin yarattığı genel teoriyi, kendi ülke gerçeğimizle yeniden kurmadan, bu anlamda kendi somutumuzu teorileştirmeden çok fazla bir şey yapmış olmayız. Sosyalizmin genel doğrularında -ki bunların bir kısmı da tartışmalı hale gelmiştir ve içeriği yeniden anlamlandırmak zorundadır- birleşmemiz çok anlamlı değildir. Anlamlı olan günümüze ışık tutan ve siyasi mücadele içinde bize yol gösterecek teoride birleşebilmektir.

Genel teoride anlaşmak sorunları çözmeyecektir. Sorunların önemli bir kısmını yaratacağımız ortak örgütlenmenin pratiği içinde ve dünyadaki sosyalizm deneylerinin ortaya çıkaracağı yeni ufuklarla çözebiliriz. Mükemmeliyetçi olmadan, birlikte çalışmaya hazır bir ruh hali içinde ve adım adım bir teori kuracağız. Özellikle Türkiye gerçeğinin yeniden saptanması ve teorileştirilmesi önemli bir birikimi ve ortak faaliyeti gerektiriyor. Örgütlenmenin yollarını bulursak, bu sorunları da zaman içinde çözeriz.

"sosyalizm yeni bir çağa giriyor"

Milliyet Gazetesinin "Doğu Avrupa ülkelerinde neler oluyor?" sorusuna Oral Çalışlar'ın verdiği cevap eksik yayınlanmıştır. Açıklamanın tam metnini veriyoruz.

Stalinizm dönemi artık sona eriyor. O kültür ve gelenekten gelen yönetimler, yoğun bir kitle dalgasıyla birer birer sarsılıyor ve yıkılıyorlar. Ayakta kalanların da çok uzun süre yaşayamayacağını göreceğiz.

Burada iki yol gözleniyor. Birisi yukardan aşağıya değişim, diğeri ise alttan gelen dalga ile muhafazakârlığın sarsıntıya uğraması. Sonuçta yine eski yapı içinden yenilikçi bir kanat çıkıyor ve kitlelerin değişim ve demokrasi isteğini peşine takarak güç topluyor.

Önce denklemi doğru kurmak gerekiyor: Bugün Stalinist muhafazakârlıkla siyasi planda yürütülen mücadelenin önde gelen ve etkili unsurları reformculardır. Çatışma, uluslararası planda muhafazakârlık ve reformculuk arasındaymış gibi görünüyor. Bu görüntü, gerçeğin bir yanını yansıtıyor. Ama konunun öne çıkmayan daha derin bir tarafı var. Daha ileri ve çağdaş bir sosyalizm isteyen devrimci muhalefet henüz çok etkili gözükmese de bir etken olarak bu mücadele içinde varlığını hissettiriyor.

Soruna yalnızca bir Batı tipi rejim isteği olarak bakılırsa yanlış bir yere varabiliriz. Kitleler, özgürlük ve demokrasi istiyor, çoğulcu bir sosyalizm istiyor, en önemlisi, kendilerinin siyasi alanda ağırlıklarını hissettirebilecekleri bir ortam istiyor. Geçmiş muhafazakâr yapıların içinden sıyrılıp yenilik isteğinin başına geçenler ne ölçüde bu isteği ifade ediyorlar ve ne ölçüde kitlelerin güvenine sahipler? Örneğin, Polonya'da işçi hareketi içindeki bazı güçler, şimdi yönetimi paylaşan Solidarnoş ekibiyle de sorunları olduğunu belirtiyorlar. Onların yönetime karşı yürüttükleri muhalefete katıldıklarını ancak, onların da demokrasi konusunda önemli zaaflar içinde bulunduklarına dikkat çekiyorlar.

Reformcuların problemi, yine bir üst yapı kurumunun içinden çıkmaları ve geçmiş bürokratik anlayışları içselleştirmeleridir. Onlarla yeniden kitle insiyatifi ve emekçi çıkarları konusunda önemli bir kavga yaşanacağı muhakkaktır. Bugün işçiler ile belli bir hedef birliğine sahip reformculuğun önerdiği yeniden yapılanma ve piyasacı görüşler ne ölçüde kitlelerin gerçek özlemlerini yansıtmaktadır? Yukardan aşağı yapılanma süreci, aşağıdan gelen dalgayla ne ölçüde paralellik içindedir? Örneğin, Sovyetler'de grev yapan işçilere yasak konulmasını bizzat Gorbaçov'un savunması anlamlıdır.

Öte yandan, artık yenilik isteği, modern, demokratik ve kitle katılımı yönüyle kapitalizmden daha ileri bir sosyalist toplum arayışı güçlü bir şekilde gündeme gelmiştir. Muhafazakarlığın tam anlamıyla yenilgiye uğratılması uzun zaman alacaktır. Belki bir kaç kitle dalgası daha gelecektir ve bugün reformcu yönetimlerle de hesaplaşacaktır. Ancak sağlıklı sosyalizm anlayışı bu anafordan çıkacaktır. Yirmibirinci yüzyıla, sosyalizm yeni bir yüzle girecektir. Bunu da bugün sokaklara dökülen, bu uğurda can veren emekçi kitleler başaracaktır. Sosyalizm insanlığın önüne daha ileri ve yeni anlayışlar getirmek zorundadır. Kapitalizmin sömürü dünyasının, çürüme dünyasının, eşitsizlik dünyasının bir çözüm olamayacağı kesindir. O zaman bütün problemlerine, bütün sıkıntılarına rağmen eşitlik dünyasının ütopyası olan sosyalizm önümüzdeki çağın da esas dinamizmini oluştaracaktır.

Ama yeni bir çehreyle ve geçmişin olumsuzluklarını aşarak.

Ali Dehri

sosyalist üretim ilişkileri ve sosyalist demokrasi

Bindokuzyüzseksenli yılların ortalarından bu yana, ülkemiz Marksistlerinin tartışma gündeminin değişmeyen maddesini sosyalist demokrasi oluşturuyor. Gerek ülkemizde, gerekse uluslararası alanda yaşadıklarımız, tüm dünyada oluşan değişmeler, geçmişte benimsediğimiz, uygulamaya koyduğumuz veya koymaya çalıştığımız, destek verdiğimiz düşünce ve pratiğin önemli hata ve zaaflar taşıdığını ortaya koydu. Bu hata ve zaafların temelinde Marksizmin bir dizi önemli sorunda yanlış bir tarzda kavranıp yorumlandığı, daha doğrusu Marksizmin dejenerasyonuna dayanan Stalinist yorumunun ve uygulamasının yattığı gerçeği bir çok sosyalist tarafından kavrandı. Bu süreç, tamamlanmış olmaktan uzaktır ve bir çok sosyalistin bilincinde yeterli berraklığa kavuşmuş değildir. Ancak önemli olan, soruna doğru teşhis konmuş olması ve bu doğrultuda kararlı bir mücadele yürütülmesidir. Sevinerek belirtilmelidir ki, ülkemiz sosyalistleri arasında bu yeni bilinç ana akımı oluşturmaktadır, bunun karşısında duran muhafazakarlık ise —hâlâ önemli bir güç olmakla birlikte— gücünü yitirmekte olan bir karşı akımdan ibarettir.

Sosyalist demokrasi tartışması, birbirinden hem farklı, hem de sıkısıkıya bağlı iki ana başlık altında ele alınıyor: 1. İşçi sınıfı partisinin sosyal devrim öncesi ve sonrasındaki iç işleyişi ve ilişkilerinde demokrasinin yeri ve önemi, 2. İşçi sınıfının devrimci demokratik diktatörlüğü sisteminde, toplumsal yaşamın bütün alanlarında demokrasinin yeri, önemi, kurumları ve işleyiş tarzı.

Bu yazının amacı, sosyalist demokrasi kavramını, sosyalist toplum çerçevesinde ele almaktır. Bu nedenle parti içi demokrasi soru-

nuna çizdiğimiz çerçeveyle ilgisi ölçüsünde değinilecektir.

Sosyalist demokrasi tartışmasında farklı kutuplarda yer alanların farklı sosyalizm anlayışlarına sahip oldukları açıktır. Bu tartışma özünde farklı sosyalizm anlayışlarının mücadelesidir; söz konusu olan, Marksizmin ayrı yorumlarıdır. Öyleyse, sosyalizmin doğru tanımı ve yorumunu ortaya koymak başlangıç noktamızı oluşturmalıdır.

üretim ilişkileri ve sosyalist üretim ilişkileri

Sosyalizm veya komünizmin alt aşaması olarak adlandırdığımız sistem, ekonomik temelini sosyalist üretim ilişkilerinin, bu temel üzerinde yükselen siyasal üstyapısını ise, işçi sınıfının devrimci demokratik diktatörlüğünün oluşturduğu, kapitalizmden komünizme tarihsel geçiş dönemine özgü sosyo-ekonomik şekillenmeyi ifade eder.

Sosyalizmin bu genel tanımı, içinde yer alan unsurlar ile ilgili anlayışlar açıklığa kavuşmadıkça önemli bir ayrılığa konu olamaz. Önemli olan, sosyalist üretim ilişkileri ve işçi sınıfının devrimci demokratik diktatörlüğü kavramları üzerinde berrak bir düşünceye kavuşabilmek ve bu temelde birleşebilmektir. Bir başka ifadeyle, işin temelinden, sosyalist üretim ilişkilerinden başlamak zorunludur.

Konuya üretim ilişkileri kavramından hareketle girmek ve buradan sosyalist üretim ilişkilerine geçmek konunun açıklık kazanması yönünden yararlı olacaktır.

Üretim ilişkileri, üretim dolayısıyla insanların kendi aralarında kurdukları, iradelerine bağlı olmayan zorunlu ilişkilerdir. Toplum halinde yaşayan insanların varlıklarının devamını sağlamaları, ancak bu ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi ile mümkündür. Tarih içinde değişik nitelik ve biçimler alan bu ilişkiler, bir grup insanın üretim sürecinde egemen ve yöneten, diğer bir grubun ise tabi ve yönetilen olması şeklinde olabileceği gibi, karşılıklı ve eşit ilişki veya kollektif dayanışma ve yardımlaşma biçimlerinde de olabilir. Bu ilişki biçimleri, üretici güçlerin gelişme düzeyi tarafından belirlenir ve tarihsel gelişim içerisinde üretici güçlerin gelişmesi sonucunda değişmeye zorlanır ve dönüşürler.

Üretim ilişkileri, üretim araçları üzerindeki mülkiyet biçimleri ve ürünlerin toplum içindeki bölüşüm ilişki ve biçimleriyle kopmaz bir bağlılık içindedir. Bir örnek vermek gerekirse kapitalist üretim ilişkilerinde, üretim sürecine hakim olan ve kâr amacıyla üretimi yönlendiren kapitalist, üretim araçları üzerinde mülkiyet hakkına sahiptir ve toplumsal ürünlerin bölüşümünden aslan payını kâr adı altında çekip alır. Toprağın mülkiyetini elinde tutan toprak sahibi payını toprak rantı biçiminde alır. Mülksüz ve yönetilen işçi ise toplumsal ürünlerin bölüşümünden payını, varlığını sürdürmesine yetecek bir ücret biçiminde alır. Kısacası, kural olarak bireyin üretim içindeki yeri ve üretim sürecinde diğer bireylerle ilişkileri, üretim araçlarının mülkiyeti ile olan ilişkisi ve bölüşümden aldığı pay ve biçimle uygunluk gösterir. Ancak, bu kuralla biçimde uyuşmaz görünen olgular da tarihte yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Bazan, üretim ilişkileri üretim araçları üzerindeki mülkiyetin hukuki biçimleriyle uygunluk içinde görünmeyebilir. Bu durumda üretim sürecinde yer alan gerçek ilişkiler, mülkiyetin hukuki biçimlerine yansımış değillerdir ve aralarında bir aykırılık görülür. Oysa bu koşullarda söz konusu olan üretim araçları üzerindeki fiili temellüktür ve bu fiili mülk edinme gerek üretim ilişkileri ve gerekse de bölüşüm biçimleriyle uygunluk halindedir. Buradan çıkan sonuç; üretim sürecindeki gerçek ilişkilerin, mülkiyet biçimi ve bölüşüm biçimi üzerinde yer aldığı ve belirleyici olduğudur. Bireyin üretim sürecindeki yeri ve süreçle ilişkisi neyse, toplum içindeki yeri de odur. Üretim araçları mülkiyetinin elde ediliş biçiminin önemi talidir. Bu mülkiyet kişisel birikim, miras, savaş ganimeti veya sosyal devrim yoluyla kazanılmış olabilir. Önemli olan, bu mülkiyet biçiminin üretim ilişkilerine tekabül etmesidir. Bu tekabül şartı gerçekleşmediğinde, belirleyici olan üretim ilişkileridir ve hükmünü fiili temellük yoluyla yürütür.

Sosyalist üretim ilişkileri, tarihte yer alan ve sömürüye dayanan köleci, feodal ve kapitalist üretim ilişkilerinden köklü bir kopuşun ifadesidir. Köleci üretim ilişkilerinde köle sahibi üretim sürecine hükmeder ve toplumun temel üretici gücü olan köle, bir üretim aleti olarak görülür. Feodalizmde hükmeden feodaldir ve temel üretici güç olan serf temel üretim aracı

olan toprağın bir eklentisi, üretim araçlarından kopmuş işçiyi makinaların bir uzantısı olarak değerlendirir. Oysa sosyalizmde işçi sınıfı, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini bir sosyal devrim sonrasında gerçekleştirir. Sömürüye dayanan toplum düzenlerinde olduğu gibi önceki toplumun bağrında mülkiyet ilişkilerinin serpilip egemen olması ve sosyalist üretim ilişkilerini kapitalist toplum çerçevesinde sürdürmesi mümkün değildir. Kapitalist toplum düzeninde sosyalist üretim ilişkilerinin kendisi değil, koşulları hazırlanır. Buradan da anlaşılacağı gibi sosyalist üretim ilişikleri, yukarıdan, üretim araçları mülkiyeti üzerindeki sosyalist dönüşümün, aşağıdan bir yığın hareketiyle tamamlanmasını, üretim sürecinde işçi yönetim ve denetiminin gerçekleştirilmesini, bölüşüm biçiminde ise "herkesten yeteneğine, herkese emeğine göre" ilkesinin yerleştirilmesini gerektirir. *Yalnız üretim sürecinde işçi egemenliğinin varlığı, sosyalist üretim ilişkilerinin gerçekleştiğini gösterir. Özetle üretim araçları üzerindeki toplumsal mülkiyet, sosyalist üretim ilişkilerinin önkoşulu, üretim sürecinde işçi egemenliği zorunlu şartı, bölüşümde herkesten yeteneğine, herkese emeğine göre ilkesinin uygulanması ise dolaysız sonucudur.*

Üretim sürecinde işçi egemenliğinin gerçekleşmesi emekçilerin doğrudan örgütlenmeleri, yönetim ve kontrol işini doğrudan kendi ellerine almalarıyla mümkündür. Yoksa onlar adına hareket eden bir bürokrat teknokrat grubunun üretim sürecine egemen olması değil. Böyle bir durumda sürece egemen olan bürokrat-teknokrat grubunun ideolojileri ve iyiniyetleri ikinci dereceden bir rol oynar. İşçi sınıfı veya genel olarak emekçiler eski toplumda olduğu gibi yönetilen durumundadırlar ve gelişme giderek sisteme yabancılaşan ve boyun eğdirilen emekçinin ezilen sınıf olma konumunun pekişmesine varır.

sosyalist üretim ilişkilerinin üstyapıdaki yansıması: sosyalist demokrasi

Üretim sürecinde işçi egemenliği, tek tek işletmeler boyutunda olduğu gibi toplum ölçüsünde de gerçekleştirilmek zorundadır. Bu egemenlik demokratik bir toplumun, demokratik kuralları çerçevesinde ve demokratik örgütlenme biçimleri altında gerçekleştirilir. Kısacası, bir işçi demokrasisinin varlığı bu örgütlenmenin hem bir şartı, hem de bir sonucudur.

Burada işçi sınıfı partisinin yeri ve rolü nedir sorusunun cevabı parti anlayışında saklıdır. Herşeyden önce parti toplumun ve sınıfın dışında bir örgüt değildir. Onun en ileri, bilinçli ve kararlı öncülerinin birliğidir. Sınıfın içinde yer alan parti üye ve sempatizanlarının sınıfın ortalama düzeyinin üzerinde yer almaları ve çoğunluğu ikna yoluyla doğru politikalara kazanmaları, doğru yönde ilerletmeleri gelişmenin en doğal şeklidir. Zaten parti devrim öncesi dönemde bunu gerçekleştirememişse öncü rolünü oynayamaz ve sınıfı seferber edemez. Sınıfın güvenini kazanmış ve yüksek prestije sahip öncünün, sınıfın geri unsurlarına bu alanda öncülük edemeyeceğini düşünmek için hiçbir neden yoktur. Yeter ki, parti yığınlardan kopmasın, ağır hatalarında direnmesin, saflarında ve toplumda demokrasiyi uygulamanın örneğini versin.

İşçilerin üretim sürecinde ve genel olarak sosyalist ekonominin bütün dallarında belirleyici yönetim gücünü elde etmeleri ve elde tutmaları ancak toplumun siyasal sisteminin buna uygun olmasıyla mümkündür. Ekonomik alanda yönetim ve denetimi elinde tutan sınıfın, siyasal güce sahip olmaksızın, siyasal örgütlenmesinden bağımsız bir biçimde bunu yapabileceğini düşünmek bir ham hayaldir. Bundan dolayıdır ki, işçi sınıfının demokratik diktatörlüğü sistemi, sınıfın politik kitle örgütleri aracılığıyla yönetim ve denetimi toplum ölçüsünde gerçekleştirdiği bir sistem olmak zorundadır. En alt birimlerden başlayarak en yukarılara kadar uzanan ve sınıfın tümünü kucaklayan bu organlar demokratik bir işleyişe sahip değilseler, işlevlerini yitirecek, yozlaşacak ve içi boş bir kabuğa dönüşeceklerdir. 1917 Ekim devriminde oluşan sovyetler tipindeki bu örgütlerin Sovyetler Birliği'nde devrimden nispeten kısa bir süre sonrasından bugüne kadar gelen hazin durumu bunun çarpıcı bir örneğidir.

Kuşkusuz sosyalist demokrasinin kitlesel örgütlenmeleri emekçilerin ekonomik ve politik yönetim ve denetimlerini sağlayacak örgütlerden ibaret değildir. Burada, partinin uzantısı olmayan, sendikalardan kadın ve gençlik ör-

gütlerine, bilim, kültür, sanat örgütlerinden —özel bir öneme sahip olan— belediye faaliyetlerinin yönetimine ilişkin örgütlenmelere kadar çok geniş bir örgütler ağı söz konusudur. Ancak böyle bir örgütler sistemi demokrasiyi yaşatıp geliştirebilir.

İşçi sınıfı partisinin, kendi içinde uyguladığı demokrasi, işçi demokrasisinin çıkış noktası ve zorunlu şartıdır. Partinin programı çerçevesinde farklı görüşlere ve bu görüşlerin savunulmasına dayanan kanatlara veya gruplaşmalara demokrasinin bir gereği olarak bakması, azınlığın çoğunluğa tabi olması ilkesi kadar, azınlık haklarına saygıyı da ilke edinmesi, parti içi mücadelede Makyavelci metodlar yerine, eleştiri-ikna yöntemlerini geçerli kılması parti içi demokrasinin en önemli unsurlarıdır.

İşçi demokrasisi, işçi sınıfı partisi ve bütün alanlarda yığınsal örgütlenmelerden ibaret kalırsa, yine de eksik kalmış sayılmalıdır. İşçi sınıfının devrimci demokratik diktatörlüğü yasal çerçevesini kabul eden ve bu çerçeve içinde kalan siyasi görüşlere de, siyasal parti olarak varolma ve faaliyet gösterme hakı tanınması gereklidir. Bu, sosyalist demokrasinin bir güvencesidir. Partinin daha canlı, etkili ve toplumsal sorunlara duyarlı olması, kitlelerle kurduğu ilişkileri geliştirmesi, farklı görüş ve örgütlere karşı mücadele ortamında daha sağlıklı bir biçimde gerçekleşecektir. Bu, aynı zamanda parti programının koşulların gerisinde kaldığı durumda onu korumak isteyen ya da programı olumsuz yönde değiştirme gücünü elinde tutan çoğunluğa karşı, doğru çizgiyi savunan azınlığın, kendisini topluma kabul ettirebilme yol ve imkanını da açık tutar. Başka partilerin varlığının zorunlu şartı: a. İşçi sınıfının demokratik diktatörlüğünün yasal sınırları içinde faaliyet göstermesi, b. Fikirlerini serbestçe savunma hakkını kullanmakla yetinmeyerek, sosyalist düzeni zorla ortadan kaldırma veya din, ulus vb. farklılıklardan hareket ederek, toplumun bir bölümünün diğerinin üzerine saldırısını kışkırtmak ve örgütlemek gibi eylemlerden uzak durmasıdır. Farklı partilerin varlığı koşulunda, partinin imtiyazı ve güvencesi kitlelerin desteği olmak zorundadır.

İşçi sınıfı devletinin ordu, polis, mahkemeler, cezaevleri, istihbarat teşkilatı gibi baskı araçları ile ilgili tutumu devrim sürecinin dünya ve ülke içindeki gelişme aşaması tarafından belirlenir. Bu tutum, devletin, devrim sürecinin ilerlemesi ölçüsünde sönmeye yönelmesi ve uluslararası alanda devrim sürecinin tamamlanması ile bütünüyle ortadan kalkması anlayışıyla uygunluk göstermelidir. İşçi sınıfı devleti özellikle dış güvenliği için bir orduya sahip olmalıdır. Ancak bu ordu, nispeten dar bir askerlik bilimi uzmanı ve eğitici subay kadrosu dışında, bir milis gücü olma özelliği taşımalıdır. Rütbe farkı olmamalı, hafif silahlar periyodik eğitime tabi tutulan milislerin zimmetinde kalmalıdır. Sosyalist devletin özellikle başlangıçta siyasi bölümü bulunmayan, sadece uzmanlık gerektiren adi suçlarla uğraşan bir polis gücüne ihtiyacı olacaktır. Kapitalist toplumun yarattığı yozlaşmanın, insan bilincinde ve psikolojisinde oluşan bozulma ve tahribatın, sosyal devrimin başarısıyla bir anda ortadan kalkacağını sanmak saflık olur. Benzer şeyler istihbarat örgütü için de söylenebilir.

Devrimin iç ve dış düşmanlarının faaliyetlerine kendiliklerinden son vermeyeceklerini düşünürsek, görevi toplanan bilgileri değerlendirmek olan ve ajan şebekesi bulunmayan bir istihbarat örgütüne de ihtiyaç duyulacağını söyleyebiliriz. Burada önemli olan bu kurumların varolması değil, bu kurumlar üzerinde kitle denetim araçlarının yaratılabilmesi ve bu denetim gücünün görevden alma yetkisiyle pekiştirilmesidir. Kitlelerin görevden alma hakkını kazanmaları ve kullanmaları, sadece seçilmiş siyasi, ekonomik, kültürel vb. örgüt ve organlar için değil, devletin tüm organları için geçerli kılındığında gerçek yerini ve anlamını kazanabilir.

Mahkemeler ve cezaevleri için de aynı ilkeler geçerlidir. Mahkemelerde kitlesel katılımla oluşturulacak jüri sistemi uygulanmalıdır. Cezaevleri ise, üretim ve eğitimin birleştirildiği, topluma kazandırma mekanları haline getirilmelidir. Poliste, istihbarat örgütlerinde, mahkeme ve cezaevlerinde, sanık ve tutukluların demokratik haklarını eksiksiz kullanacakları bir düzende, denetim mercii kitlesel denetim organlarıdır. Ayrıca baskı aracı niteliğindeki kurumların iç işleyişinde de demokrasi egemen kılınmalıdır.

Bütün bu söylenenlerin önemi doğrudan uluslararası devrim sürecinin bulunduğu aşa-

ma ile ilgilidir[1]. Bu sürecin sonlarında oluşacak bir devrimin, bu organların bir bölümüne ihtiyacı olmayacak, diğer bölümüne ise daha az ihtiyaç duyacaktır.

Sosyalist demokrasinin kurumları bir günde gerçekleşemez; bunun çalkantılı bir sosyal süreçte adım adım gerçekleşip yerleşebileceğini söyleyebiliriz. Emekçilerin kitlesel, siyasal, sendikal vb. örgütleri baştan itibaren var olacaktır. Ancak bir diğer bölümü süreç içinde oluşacak ve yerleşecektir. Kural olarak sosyalist demokrasinin tüm kurumları fırtınalı başlangıç dönemini izleyen, rejimin oturması olarak isimlendirebileceğimiz bir aşamada mümkün olabilir. Önemli olan, her şart altında, sosyalist demokrasi perspektifini göz önünde tutmak ve olanaklar ölçüsünde onu kurumlaştırmaya çalışmaktır.

sovyetler birliği'nde sosyalist üretim ilişkileri kuruldu mu?

1917 Ekim devrimi sonrasında işçi sınıfı iktidarı, köylü görev belgelerindeki /242 mandat/ talebe uyarak toprağın alım satımını yasakladı. Mülkiyet yönünden toprağı millileştirdi. Fabrikalar, işyerleri, ulaştırma, haberleşme araçları ve dış ticaretin mülkiyeti emperyalist müdahale ve iç savaş koşullarının da etkisiyle hızlı bir biçimde devletin denetimine geçti. 1929-30 yıllarının hızlı sanayileşmeye eşlik eden büyük kollektifleştirme hareketiyle, iç ticaretin yanı sıra, tarımda da sovhoz ve kolhozların kurulmasıyla üretim araçları üzerindeki mülkiyetin dönüşümü 1930'lu yıllarda esas itibariyle tamamlandı /kolhoz mülkiyetinin, üretim birimi olan kolhozla sınırlı niteliği gözönünde tutulmalıdır/.

Üretim araçlarının mülkiyetindeki bu dönüşüm, ekonominin bütününde işçi sınıfının yönetici niteliğiyle egemen rol oynadığı, bir başka ifadeyle sosyalist üretim ilişkilerinin kurulduğu anlamına gelmez. Yapılması gereken, sürecin ana çizgileriyle incelenmesi ve üretim sürecindeki gerçek ilişkilerin tahlilidir.

1917-20 yılları arasında devrim, varlığına son vermek isteyen emperyalist müdahaleciler ve beyaz ordulara karşı savaş yürütmek zorunda kaldı. Emperyalist müdahale ve iç savaşın Bolşeviklerin zaferiyle sona erdiği 1920 ortalarına kadar temel görev, devrimin varlığını korumak, işçi sınıfı devletinin ayakta kalmasını sağlamaktı. Bu görev başarıldı, ancak bedeli çok pahalı ödendi. Devrimin öncü insan kaynağı ve ekonominin bütünü, özellikle de sanayi, ağır bir yıkıma uğradı. Üretim büyük ölçüde düştü, ürünlerin değişim ve dağıtım mekanizması felce uğradı, işsizlik, kıtlık ve açlık egemen oldu. Sanayi ve tarım arasındaki ilişkiler çok büyük ölçüde kesintiye uğradı, hammadde ve yakıt kıtlığı büyük ölçülere vardı, ulaşım aksadı. Çöken sanayinin tarıma sunabildiği üretim aletleri ve tüketim nesnelerinin büyük düşüş göstermesi, hem tarımsal üretimi düşürdü, hem de tarımsal ürünlerin sanayi ürünleriyle değiştirilememesi nedeniyle şehirlerin aç kalmasına yol açtı. İç savaşta en iyi üyelerini savaş alanlarına gönderen işçi sınıfı ölümler, kısmen Eskinin ihtilalci işçi sınıfı devlet organlarında görevlendirmeler ve sanayinin yıkımı nedenleriyle büyük bir çöküş yaşadı büyük ölçüde dağıldı, yerlerine gelen köylü kökenli unsurlar, işçi sınıfının bilincine, devrimci ruh ve alışkanlıklarına yabancıydılar. Dağılan sınıfın bir çok üyesi yaşama savaşı veriyor, çoğunlukla aylak ve asalak bir yaşam sürdürüyordu. Eskinin ihtilalci sınıfının yerini dağılmış ve perişan bir kitle almıştı. Sosyalist kuruluşa bu ekonomik şartlarda ve böyle bir insan malzemesiyle başlamak gerekiyordu.

Devrimci Rusya 1921 yılına bu koşullarda girdi. Bu yıl içinde sosyalist demokrasiye ilişkin iki temel tartışma Bolşevik partisi içinde yer aldı. Bunların ilki sendikalar üzerine tartışma, ikincisi ise parti içi demokrasiyle ilgili tartışmadır. Yine aynı döneme gelindiğinde, Bolşevik partisi dışındaki siyasi partilerin ya-

1. Bu yazıda, tek ülkede sosyalizm konusuna girmeyeceğiz. Tek tek ülkelerde iktidarı ele geçiren sosyalizm, bir yandan ancak uzun bir süreçte adım adım yerleşecek olan sosyalist üretim ilişkilerini kurmaya yönelirken, diğer yandan işçi sınıfının demokratik diktatörlük sistemini örgütlemeye girişecektir. Sürecin ilerleyişi ölçüsünde sosyalist üretim ilişkileri yerleşip güç kazanırken, proleter devletinin baskı organları zayıflayacak ve sönüşe yönelecektir. Ancak sürecin bütünü boyunca, bürokratik yozlaşma ve kapitalizme geri dönüş tehlikesi mevcuttur. Bu bakımdan, tek ülkede sosyalizmin nihai zaferi mümkün değildir. Sosyalizmin ancak dünya ölçüsünde zafer kazanmasıyla bu tehlikeler ortadan kalkacak ve sosyalizmin zaferi gerçek haline gelecektir. Ancak o aşamada, sosyalist dünya ekonomisi, ulusal ekonomilerin yetersizliğini aşacak ve devletin sönüşünün nesnel koşulları ortaya çıkmış olacaktır.

saklanması da sosyalist demokrasi ile sıkı sıkıya bağlı bulunmasına rağmen, parti içinde tartışmaya yol açmadı, partinin tüm kesimlerinde kabul gördü. Burada konumuzu yakından ilgilendiren sendikalar tartışması üzerinde duracağız.

Sendikalar tartışması, genel olarak sosyalizmde, özel olarak da günün koşullarında sendikaların görev ve niteliği ile ilgili olarak ortaya çıktı. Bu konuda üç ayrı görüş tartışmaya katıldı.

Tartışmanın bir yanında işçi muhalefeti yer alıyordu. İşçi muhalefeti Rusya Komünist Partisi programında yer alan "sendikalar, tek bir ekonomik bütün olarak tüm ulusal ekonominin bütün yönetimini fiilen, gerçekten kendi ellerinde toplamayı başarmalıdırlar" ifadesine dayanıyor ve bunun hayata geçirilmesi gerektiğini savunuyordu. İşçi muhalefeti, "ulusal ekonominin yönetiminin örgütlenmesi, cumhuriyetin ulusal ekonomisinin tümünü yöneten bir merkezi organı seçen, üretim sendikalarında kümelenmiş tüm Rusya üreticilerinin kongresine aittir" tezini savunuyordu. Ayrıca İşçi Muhalefeti, "işçi dileklerinin hemen yerine getirilmesini, eşit gündelik ve prim ödenmesini, işçilere bedava yiyecek, giyecek ve ev ile bedava doktor, bedava seyahat, bedava eğitim sağlanmasını" istiyordu.

Tartışmada ikinci görüş, Troçki ve Buharin'in başında bulunduğu grup tarafından savunuluyordu. Bu grup "sendikalardan özerkliğin kaldırılmasını ve sendikaların hükümete katılmasını istiyordu... Bu yeni düzenlemeden sonra, sendikaların liderleri, işçiler adına devletle değil, birer hükümet memuru olarak devlet adına işçilerle karşı karşıya geleceklerdi. Sendikalar çalışma alanında verimi arttıracak ve disiplini koruyacaktı; işçileri fabrika işletmecileri haline getirecekti, işçiler ülkenin ekonomik doğrultusunda yürüyeceklerdi."

Üçüncü görüş, Lenin'in başında bulunduğu Parti çoğunluğu tarafından savunuluyordu. Lenin, sendikaların devlet ve sanayi işletmelerinde etkinliği bulunan özerk kitle örgütleri durumunu koruması gerektiğini, ancak Parti'nin sendikalar üyesi işçi kitlesini yönetici, örgütleyici ve eğitici bir rolde bulunması gerektiğini savunuyordu. Lenin, RKP'nin İşçi Muhalefeti'nin dayandığı program maddesini savunuyor, ancak gerek örgütlenme gerek eğitim yönünden işçi sınıfının bunu gerçekleştirecek durumda olmadığını, bunun ekonominin yüksek derecede gelişmesi ve işçi sınıfının eğitilmesiyle mümkün olabileceğini savunuyordu. Sendikaların, yani onda dokuzu partisiz işçilerin, sanayiin yönetim kadrosunu atamasının ve ekonomiyi yönetmesinin proletarya diktatörlüğünün sonu olacağını söylüyordu. İşçi Muhalefeti'nin bunu anlamadığını ve anarko-sendikalist bir sapma olduğunu belirtiyordu.

Lenin aynı dönemde Rusya'da beş ayrı iktisadi yapı tespit ediyordu. 9 Nisan 1921 tarihli "Aynı Vergi Üzerine" yazısında bunları şu şekilde ortaya koyuyordu; "Rusya'da gerçek iktisadi ilişkiler planında gördüğümüz şeye bakınız. En azından beş farklı sistem veya rejim ya da iktisadi yapı görüyoruz ki, aşağıdan başlarsak, birincisi, göçebe ya da yarı-göçebe köylü evleğinin sadece kendi hesabına çalıştığı ataerkil ekonomidir; ikincisi ürünlerini piyasada satan küçük meta ekonomisi; üçüncüsü, kapitalistlerin, küçük özel kapitalistlerin ortaya çıktığı kapitalist ekonomi; dördüncüsü, devlet kapitalizmi ve beşincisi de sosyalizmdir."

Kanumuz açısından önemli olan, sosyalizmin henüz "ekonominin egemen tepeleri"ni elinde bulundurduğu, üretim araçlarının mülkiyet yönünden dönüşümünü ancak kısmen gerçekleştirebildiği o aşamadaki ekonomik yıkım ve kıtlık şartlarının tespitidir. Bu şartlarda İşçi Muhalefeti'nin savunduğu görüşler ilke düzeyindeki doğruluğuna, bütün demokratik özüne ve içtenliğine rağmen mevcut durumu dikkate almamaktadır. Yokluk koşullarında işçiler için istediği ekonomik taleplerin yerine getirilmesinin maddeten mümkün olmayışı da, onun şartları gözardı etmesinin canlı bir örneğidir. Burada, sosyalist üretim ilişkilerinin belirleyici unsuru olan ekonominin yönetim ve denetiminin işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilmesi şartının, Lenin ve parti çoğunluğu tarafından reddedilmediğini, o şartlarda gerçekleşmesinin mümkün olmadığı tespitinin yapıldığını, bunun ancak ekonominin yüksek derecede gelişmesi ve işçi sınıfının eğitilmesiyle geçerlilik kazanacağının savunulduğunu vurgulamamız gerekiyor. Kısacası bu yıllar, üretim araçlarının mülkiyet yönünden dönüşümünün tamamlanmaktan uzak olduğu ve ekonomik temelde sosyalist üretim ilişkilerinin he-

nüz kurulamadığı bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin esas özellikleriyle, 1929 yılına kadar uzandığı söylenebilir.

1921-28 döneminin özellikle başlarında, kitleler yorgun, aç ve bitkindirler. Siyasete ilgi azalmış, yaşama kaygısı bütün kaygıların önüne geçmiştir. Bu durum büyük ölçüde dağılmış olan işçi sınıfı saflarında özellikle görülebilir. Bu şartlarda Sovyetler gerçek rolünü oynayamaz durumdadır, 1917'nin sınıfı temsil gücüne sahip değildirler, demokratik bir seçimin Bolşevik iktidarın yıkılmasına yol açması muhtemeldir. Bolşevik Partisi bu durumun sıkıntısını yaşamakta ve çareyi dışından gelen eleştirileri boğmakta bulmaktadır. İç savaş sırasında bile zaman zaman yasaklanmış olmalarına rağmen faaliyet gösteren muhalefet partilerinin kapatılması bunun sonucudur. Troçki'ye göre Lenin, ülkede ekonomik ve sosyal durum istikrar kazanmaya başladığında bu yasağı kaldırmak niyetindedir. Lenin'in bu düşünceyi taşıdığının başka kanıtı yoktur; ancak bu düşünceyi taşıması onun genel anlayışına uygun düşmektedir. Lenin ve Bolşevikler için o şartlarda devrimin yaşatılması en önemli sorundur ve bu konuda ancak partilerinin başarı sağlayacağına inanmaktadırlar. Hatta parti içinde partiye devrim öncesi katılmış eski Bolşevikler olarak adlandırılan, çok daha dar bir kesimin güvenilir olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre devrimin kaderi, partinin kaderine bağlıdır; partinin kaybetmesi karşı-devrimin kazanması demektir. Partinin içindeki ciddi bir bölünme partinin kaybetmesinin şartlarını yaratabilir.

Bu düşünüş tarzı, bir yandan devlet yönetiminde partinin ve kadrolarının gücünü arttırıp bürokratlaşmayı ciddi bir tehlike haline getirmiş, diğer yandan toplumdaki her muhalefet ve başkaldırı hareketini ezmenin zeminini hazırlamıştır. Parti içindeki demokratik ortam kısıtlanmış, merkezin gücü arttırılmıştır. Buna örnek olarak, Kronstand isyanı karşısındaki tutum ile parti içinde hiziplerin yasaklanması gösterilebilir.

1921 yılındaki Kronstand isyanı, toplum içindeki huzursuzlukların bir yansımasıdır. İsyancılar 1917 Ekim devriminin sloganlarını atıyorlar, işçilere özgürlük, köylüler için yeni rejim uygulanmasını ve Sovyetler için serbest seçimler istiyorlardı. Kendi içindeki tartışmalarda bölünmüş olan parti bu "sol" ayaklanmayı bastırma konusunda bütün olarak hareket etti. Çünkü kimse, partinin dışında bir hareketin, devrimin sahibi ve bekçisi partiye yöneimekle karşı-devrime hizmet ettiği görüşünün karşısında değildi. Üçüncü devrimi öneren ayaklanma, kanla bastırıldı.

Parti içindeki hiziplerin yasaklanması kararı da 1921 yılındaki 10. Kongre'de alınmıştır. İşçi Muhalefeti ve Demokratik Merkeziyetçiler, partide ve daha sınırlı bir ölçüde toplumda demokrasiyi savunuyorlar, partinin bu konudaki devrim öncesi ideallerini öne çıkarıyorlardı. Partinin bütünlüğünü öne çıkaran Lenin ve partinin buna cevabı hiziplerin yasaklanması oldu. Ancak, parti farklı görüşlerin varlığına izin veriyor ve bunların yayınlar, özel derlemeler gibi araçlarla parti içinde tartışılabilmesine imkan tanıyordu.

Burada, işçi ve köylü ekiplerinin hükümet mekanizmasını denetlemesi amacıyla kurulan İşçi ve Köylü Teftiş Komiserliğine /Rabkrin/ de değinmeliyiz. Sivil devlet görevlilerinin işbilmezliğine, kötülük ve yozlaşmalarına karşı alttan gelen denetimin gerçekleştirilmesi ve yeni, yetenekli emekçi kadroların yetiştirilmesini hedefleyen bu iyi niyetli girişim, komiserlik görevlisi emekçilerin bürokratik yozlaşmayı önleyecek yerde ondan etkilenerek bürokratlaşıp yozlaşmalarıyla sonuçlandı. Komiserlik dalavere ve yozlaşma kaynağı oldu, bir nevi polis gücü halini aldı. Komiserliği elinde tutan Stalin ise, hükümet mekanizmasını ve görevlilerini yakından kontrol etme gücünü ele geçirdi.

Yukarıda anlatılanlardan sonra, 1921 yılındaki durumu şöyle özetleyebiliriz: Parti, henüz işçi demokrasisi perspektifini terketmiş değildir. Gelişmeler şartların sonucu olarak görülmekte, demokrasinin kurulması geleceğe bırakılmakta, şartların toplum ölçüsünde olgunlaşmasına bağlanmaktadır. Ancak devlet ve parti görevlileri arasında bürokratlaşma süreci dikkat çekici bir ilerleme göstermiş, monolitik bir parti yapısı için gerekli koşullar büyük ölçüde hazırlanmış ve toplumdaki demokrasi budanmıştır. Bundan sonraki yıllar gelişmenin yönünü tayin edecektir: Ya monolitik bir parti, totoliter-bürokratik devlet ve baskı altında bunaltılmış, suskun, teksesli toplum; ya da demokratik parti, işçi sınıfının demok-

ratik devleti ve demokratik, çoksesli bir toplum yapısı.

Gelişmenin yönü bir kaç yıl içinde belirlendi. 1923 yılından itibaren Lenin'in hastalığı nedeniyle siyasi hayattan hemen hemen bütünüyle uzaklaştığı döneme kadar daha yavaş, 1923 sonrasında ise hızlanarak devam eden bürokratlaşma süreci, 1930'lara gelindiğinde tamamlanmıştı. Artık parti ve devlet, Stalin'in başında bulunduğu ve bütün üyelerinin Stalin'e tabi olduğu bir grubun sınırsız siyasi tekeli altına girmiş bulunuyordu.

Bürokratlaşmanın ilerleyişi, başlangıçta iyi niyetle önerilen yeni mevki ve kurumların, parti üzerinde denetim sağlamanın aracı haline gelmeleriyle gerçekleşti. Bu mevkilerin ilki, 1922'de Merkez Komitesi Genel Sekreterliğinin kurulması kararıyla ortaya çıktı. Genel sekreterliğin görevi parti kurullarının çalışmasını düzenlemek ve eşgüdüm sağlamaktı. Ancak Stalin'in üstlendiği görev, giderek bütün parti örgütünün sekreterliğin denetimi altına girmesine ve bağlı bulunduğu Politbüro karşısında güç ve bağımsızlık kazanmasına yol açtı.

Bir başka önemli kurum ise, Merkezi Kontrol Komisyonu'dur. 10. Kongre'de İşçi Muhalefeti'nin önerisiyle kurulan komisyon parti içinde bir tasfiye görevi yapmakla yükümlüydü. Başlangıçta, mevki düşkünü, yoz ve bürokratlaşmış unsurların tasfiyesi amaçlanıyordu. Görevin ilk döneminde mahalli kontrol komisyonları tarafından partililerin ve partisiz halkın katıldığı toplantılarda, üyeler tek tek ele alınıyor, dinleyicilerin veya partililerin tanıklığı sonucunda bir değerlendirme yapılıyor, buna göre gerekirse tekdir veya ihraç cezası veriliyordu. Ancak çoğu kez özel kin kararlarda etkili oldu. Kararlar hakkındaki itiraz Merkezi Kontrol Komisyonuna gidiyordu. Bu da Merkezi Kontrol Komisyonu'nun gücünü arttırdı ve komisyonun Merkez Komitesi ile ilişkilerini düzenleyen Genel Sekreter Stalin'i tasfiyelerde etkin hale getirdi.

Lenin'in 1923 öncesinde partinin halktan kopması ve demokrasinin budanması karşısında kitle denetimi araçları olarak düşündüğü İşçi ve Köylü Teftiş Komiserliği ve Merkezi Kontrol Komisyonu, demokrasinin işlemediği ortamda karşıtlarına dönüştüler. Bürokratlaşmanın aracı ve desteği haline geldiler.

1923-28 döneminde /1928'in başlarına kadar/ NEP ekonomik alanda yürürlükte kaldı. 1928 yılı Mayıs'ının kıtlık şartlarında kulaklara karşı acil tedbirler uygulandı, fakat tarımda kollektifleştirme politikası uygulamaya konmadı. Dolayısıyla mülkiyet biçimleri yönünden köklü bir değişikliğe bu dönemde rastlanamaz. Aynı dönemde işçi sınıfının ekonomide yönetici bir rol oynaması konusunda hiçbir ileri adım atılmadı, bu nedenle de üretim ilişkilerinde bir dönüşüm söz konusu olamazdı.

Aynı dönem parti içinde muhalefetin bastırılması ve tasfiyesi dönemidir. 1929'da Buharin ve ekibinin tasfiyesiyle esas itibariyle tamamlanmış görünen bu süreç, kitlesel tasfiyelerle devam etti ve 1936-37-38'deki Moskova duruşmaları ve idamlarla noktalandı.

1923 yılında Troçki'ye karşı kurulan, Stalin-Zinovyev-Kamanev ittifakı, parti liderliğinin Troçki'ye geçmesini önlemek amacıyla kurulmuştu ve Troçki'nin muhalefete itilmesi ve Troçkistler üzerinde baskı kurulmasıyla gelişti. Parti ve toplumda daha geniş bir demokrasiyi savunan ve daha hızlı sanayileşme yanlısı muhalifler üzerinde yürütülen baskı politikası, parti içi demokrasinin iyice güdükleşmesiyle birlikte yürüdü. Bir süre sonra, 1925 yılında Stalin-Zinovyev-Kamonev ittifakı çözüldü. Bir süredir partinin sağ kanadını oluşturan Buharin ve ekibiyle birleşen Stalin, Zinovyev ve Kamanev'e karşı da cephe aldı. Bir buçuk yıl süren mücadeleden, Troçki-Zinovyev-Kamanev'den oluşan ortak muhalefet yenik çıktı. Parti örgütünü ele geçirmiş bulunan ve en bayağı metodlara başvuran Stalin, Buharincilerle kurduğu ittifaktan da güç alarak, bu mücadeleden daha da güçlenerek çıktı. Ama bu arada parti içi demokrasinin son kırıntıları da yok edilmiş bulunuyordu. Muhalefetin fiziki tasiyesi öncesindeki, son önemli liderlik düzeyindeki tasfiye, 1929'da Buharin-Tomski-Rikov grubunun yönetimden uzaklaştırılmasıyla gerçekleşti.

Proleter sosyalizminin en önemli unsurlarından birisi ve gerek hazırlanışı aşamasındaki emekçi inisiyatifi, gerekse de sonuçlarının emekçilerin çıkarlarını doğrudan yansıtması zorunluğu yönünden ekonomide belirleyici olan "sosyalist plan" konusunda 1920'lerin başlarından bu yana çalışma sürdürülüyordu.

Troçki'nin NEP döneminde de planın gerekirliği konusundaki ısrarlı çabasına rağmen, ilk planın yürürlüğe konması 1928 yılı sonunda gerçekleşebildi. 1928 yılı tarımda kıtlık yılıydı, parti içinde ise Buharin grubu etkisini kaybetmek aşamasındaydı. İlk Beş Yıllık Plan, sanayileşmenin hızlandırılmasını, sanayileşmede ağır sanayiye birinci derecede önem verilmesini, tüketim taleplerinin bastırılmasını ve tarımda bireysel köylü işletmelerinin yüzde yirmisinin kollektifleştirilmesini öngörüyordu. Planın hazırlanmasında ve uygulanmasında belirleyici olan —artık iyice şekillenmiş bulunan— bürokrasinin çıkarlarıydı. Hazırlanış aşamasında ülke çapında tartışılmadan, kaynak ve olanakları dikkate alınmadan üretim hedefleri tepeden tespit edilmiş, emekçi kitlelere sadece biçimsel bir danışılma işlevi yüklenmiş, onların bürokrasinin çıkarlarıyla çelişen isteklerine yer verilmemişti. Plan, işçi sınıfının denetimine, düzeltilip değiştirilmesine kapalı tutulmuştu. Tüketim taleplerinin bastırılmasını temel hedeflerinden biri kabul eden planın, daha farklı bir biçimde oluşması düşünülemez. Planın uygulanması ise, sıkı bir merkeziyetçilik, yani bürokrasinin denetimi altında gerçekleşmiştir. Sonraki planlarda da bu temel özellik, ikinci derecedeki bazı değişikliklerle sürdürülmüştür. Bu konuda bürokrasinin çıkarlarının belirleyiciliğini yansıtan, biri ilk Beş Yıllık Plan'a, diğeri günümüze ait iki örnekle yetinelim. Birinci Beş Yıllık Plan'da bireysel köylü işletmelerinin yüzde yirmisinin kollektifleştirilmesi öngörülmesine rağmen 1933 yılında, yani Plan'ın sona erdiği aşamada, işletmelerin yüzde altmışı kollektifleştirilmiş bulunuyordu. Burada önemli olan ilk nokta, bürokrasinin çıkarları gereği plan hedeflerini olağanüstü aştığı, ikici nokta ise bu aşmanın kollektifleştirmenin alttan gelen bir hareket ve gönüllü kalıtım yoluyla değil, zorla ve milyonlarca köylünün öldürülmesi yoluyla gerçekleştirilmiş oluşudur. İkinci örnek ise günümüzde, yani ilk plandan 61 yıl sonra, Sovyetler Birliği'nde uzayan kuyruklarda ifadesini bulan tüketim nesneleri darlığıdır. Bunun canlı örneği, bu yıl içinde Ural'larda gerçekleşen madenciler grevindeki en önemli taleplerden birisinin, yeterli sabunun sağlanması isteği oluşudur. Dünyanın 2 nolu ekonomik gücünün, işçilerine yeterli sabun sağlayamamış oluşunun ayıbı, herhalde işçilerin değildir ve tüketimi bastırma anlayışıyla hareket eden bürokrasinin, plan üzerindeki hakimiyetinin bir göstergesidir.

1929-30 yıllarının tarımsal kollektifleştirme hareketi, Engels'in ünlü "biz, kesin olarak küçük köylülerden yanayız. Küçük köylünün hayat şartlarını daha iyi hale getirmek ve eğer kendisi karar vermişse, kooperatife geçmesini kolaylaştırmak için elimizden geleni yapacağız. Ama bu kararı henüz veremiyorsa, düşünmesi için uzun bir zaman bırakacağız ona." anlayışına zıt düşen bir anlayışla başlatıldı. Kararı küçük köylüler değil, 1928-29 yıllarının tarımda kötü ürün vermesinin daha da acele davranmaya ittiği parti bürokrasisi verdi. Dağınık ve örgütsüz köylülüğün buna cevabı direniş oldu. Bu direniş, milyonlarla ölçülen katliamlarla kırıldı. Buna kitlesel sürgünlükler eşlik etti. Direniş, köylülerin hayvanlarını öldürmeleri, aletlerini tahrip etmeleri, ekinleri yakmaları şeklinde sürdü. Bu direnişin karşılığı 1930'larda köylülere verilen kısmi tavizler oldu. Küçük bahçeler köylülerin kullanımına bırakılır ve üyelerin çiftliğin kârından pay alması öngörülürken, kümes hayvanları ve sınırlı sayıda büyük baş hayvana sahip olmalarına da izin verildi. 1934 yılında Parti bürokrasisinin kolhozlar üzerindeki denetimini sağlamak amacıyla tarımda siyasi kısımlar kuruldu. 1930'ların sonlarında tarımdaki kollektifleştirme büyük ölçüde tamamlanmış bulunuyordu.

Aynı yıllarda başlatılan sanayileşme hareketi için de büyük bir seferberlik başlatıldı. Bu hamlede insan unsuru, sadece üretimi arttırıcı bir öğe olarak dikkate alınıyordu. Bu konuda geri bir ülke olan Rusya'da gelişmeye ve sanayileşmeye duyulan özlemden yararlanılması sağlanabildi. İşçi sınıfının gerçek ücreti, olması gereken düzeyin yarısına bile ulaştırılmadı. Bunun yerine, özellikle siyasetten uzak tutulan genç nesilde yaratılan sanayileşme heyecanı geçirildi. "Teknik herşeyi belirler" sloganıyla, teknik eğitimde, sanayi tekniğinin yükseltilmesinde ileri adımlar atıldı. Hedef üretimin büyük ölçüde arttırılmasıydı. Ürünün kalitesi, insan ve hammadde kaynaklarının israfı gibi sorunlara önem verilmiyordu. Sanayi için gerekli işgücü, kollektif çiftliklerinin sanayi kuruluşlarıyla imzaladıkları sözleşmeler gereğince, şehirlere zorla gönderilen çiftlik üye-

liğinden çıkarılmış köylülerden sağlanıyordu.

Sanayileşme heyecanının tavsadığı dönemde, işçiler arasında bireyciliği güçlendirecek yöntemler geliştirildi. İşçileri üretim rekoru üzerinden mükafatlandıran Stakhonovist hareket bu dönemin ürünüdür. Ayrıca, üretim primleri, parça başına çalıştırma yöntemi de işçi sınıfı içinde bireysel teşviki amaçlıyordu. Bütün bunlara parti kontrolündeki devletin baskısı ve sıkı denetimi eşlik ediyordu. İşçilerin eleştiri hakkı bile bulunmuyor, devlet üzerinde etkili olamıyorlardı. Sovyetler ve sendikalar parti bürokrasisinin kontrolündeydi; görevleri, oybirliği ile alınacak kararlar için el kaldırmak ve bir devlet memuru olarak kararın uygulanması için çalışmak, bekçilik yapmaktı.

Aynı dönemde, ücretler arasındaki eşitsizlik büyük ölçüde arttı. Bölüşümün herkese emeğine göre, ilkesine göre düzenlendiği sosyalist toplumda ücret eşitliğinin sağlanması mümkün değildir, ancak oranlar arasında bir denge gözetilmelidir. Stalin'in 1925'lerden itibaren eşitlikçiliğe karşı mücadele ettiğini biliyoruz. Bu mücadele gerçek anlamını 1930'larda kazandı. Stalin'in devlet görevlisi ve işletme yöneticisi bürokrat ve teknokratlarıyla, emekçiler arasındaki ücret farklılığı ikinciler aleyhine büyük ölçüde bozuldu. Başlangıçta bürokrasiyi kendisine bağlamayı amaçlayan bu farklılık, giderek rejimin bürokratik karakterinin ifadesi oldu.

1930'ların sonuna gelindiğinde, Sovyetler Birliği sanayi yönünden gelişmiş bir ülke durumundaydı. Üretim araçları üzerindeki mülkiyetin dönüşümü esas itibariyle tamamlanmış bulunuyordu. Ancak, mülkiyet biçimindeki bu dönüşüm üretim ilişkilerindeki sosyalist nitelikli bir dönüşümle elele gitmedi. Emekçilerin üretim araçlarına olan yabancılaşmaları sürdü. Ekonominin bütünü üzerinde işçi sınıfının yönetimi ve denetimi ise gerçekleşmek bir yana anlayış olarak da tamamen terkedildi. Ekim Devrimi sonrasında işletmelerin seçilmiş işçilerden oluşan fabrika kurulları aracılığıyla yönetilmesi girişiminden vazgeçilmişti. İşçilerin politik ve kültürel gerilikleri ile yönetim tecrübesine sahip bulunmayışları nedeniyle uygulanamayan bu girişimini, sınıfın eğitilmesi, yönetim tecrübesi kazanması, politik düzeyinin ve kültürel düzeyinin yükselmesi, örgütlenmesinin tamamlanması aşamasına kadar gerçekleştirilemeyeceği belirtilmişti. Lenin'in sendikalar tartışması ile ilgili sözleri bununla ilgilidir. Yine ilk dönemde İşçi ve Köylü Teftiş Komiserliği ve Kontrol Komisyonları gibi, devlet aygıtı ve partiyi kitlelerin denetlemesi amacıyla kurulan organlar aynı nedenlerin yanısıra, parti yasakları gibi yollarla toplumda demokrasinin büyük ölçüde sınırlanması nedeniyle yozlaşarak baskı aracı haline gelmişler, başarısız kalmışlardır. Bu dönemde, toplumsal hayatın değişik alanlarında emekçi kitlelerin yönetim ve denetiminin gerçekleştirilmesi anlayışı henüz terkedilmemiştir. Şartların elverişsizliği nedeniyle uygulamanın, ülkenin ekonomik ve kültürel alanda gelişmesini gerçekleştirdiği, emekçi yığınlarının da politik ve kültürel düzeyinin yeterli hale geldiği, yönetim tecrübesi kazandığı ileriki bir döneme ertelendiği söylenmiştir.

Stalin döneminde bu anlayış tamamen terkedildi. Ekonomik ve kültürel alanlarda gelişme sağlanmasına rağmen, emekçi kitlelerin yönetim ve denetimi bir yana, üzerlerinde tam bir baskı kuruldu, kitle inisiyatifi kırıldı. Yalnızca bürokrasinin denetimi altında bir üretim ve sanayileşme heyecanı desteklendi. Kısacası üretim artışının belirleyici kabul edildiği üretimci bir anlayış, bir çeşit ekonomizm egemen kılındı. Ekonomide işçi yönetim ve denetiminin temel ölçütünü oluşturduğu sosyalist üretim ilişkileri kurulamadı.

Sovyetler Birliği'nde sosyalist üretim ilişkilerinin kurulamamış olması, üretim ilişkilerinin değişmediği anlamına gelmez. Kapitalist üretim ilişkilerinin yerini, üretim sürecinin bürokrasi tarafından yönetildiği, bürokratik kollektivist üretim ilişkileri aldı. Bürokratik kollektivist sistemde, üretim araçları görünüşte toplumsal mülkiyet altında olmasına rağmen, fiilen bürokrat sınıfın kollektif mülkiyeti altındadır. Üretim araçları üzerindeki tasarruf, sınıfsal hedeflerini plan aracılığıyla topluma dayatan ve uygulamayı denetleyen bürokrat sınıfının elindedir. Emekçilerin üretim araçlarına yabancılığı sürmektedir. Üretim artışı temel hedeftir ve kitlelerin tüketimi, üretimin sürdürülmesi bakımından katlanılması gereken bir yüktür, asgaride tutulmalıdır. Bölüşüm konusunda da, bürokratik kollektivist ilke geçerlidir. Ayrıcalıklı bürokrasi bölüşümden aslan payını almaktadır.

Bürokratik kollektivist üretim ilişkileri, geri bir ülke olan Rusya'da başlangıçta üretici güçlerin gelişmesine hizmet etmiş, 1950'lerden itibaren üretici güçlerin gelişmesini köstekleyici hale gelmiş, bu durum 1960'ların başından itibaren açıkça ortaya çıkmıştır. Bu ilişkilerin egemen olduğu toplumda, bir sosyal devrim gündeme gelmiştir. Bürokratik egemenliği yıkacak olan sosyal devrim, bürokratik kollektivist üretim ilişkilerine son verecek ve sosyalist üretim ilişkilerini egemen kılacaktır. O zaman üretim araçları üzerindeki biçimsel toplumsal mülkiyet, biçimsel olmaktan çıkacak ve gerçek toplumsal mülkiyet halini alacaktır.

Stalin döneminde siyasal demokrasiyle ilgili söylenecekler birçok kez belirtilen gerçeklerin kısa bir tekrarı olacaktır. SBKP'nin siyasal tekelinin varolduğu, parti içinde toplumda varolduğu gibi, Stalin'in kişisel diktatörlüğünün bulunduğu, hiçbir önemli farklı düşünceye izin verilmediği, Sovyetlerin içi boş, parti kararlarını onaylayan, eleştiride bulunmayan organlara dönüştüğü bir siyasal rejim yürürlüktedir. Ülke içinde Stalin kültü yaratılmış, onun "edebiyatçıların başı" olduğu dahi ilan edilmiştir. Ülke toplama kampları ile doldurulmuş, düzmece mahkemelerde muhalifler kurşuna dizilmiştir. Zorla çalıştırma yaygındır /işçi işyerini izinsiz değiştiremez/ ve ülke içinde seyahat, çarlık dönemindeki gibi pasaporta bağlanmıştır. Ülke içinde GPU'nun estirdiği terör havası hakimdir. Bürokratik devlet, özünde bir polis devletidir. Kitle örgütleri tamamen partinin denetiminde, bürokratlaşmış yöneticilerin kontrolündedir. Sıkı bir hiyerarşinin yer aldığı profesyonel ordu güçlendirilmiş, mahkemeler bürokrasinin bir parçası olarak işlemiş, onu hukuk alanında savunmuş ve güçlendirmiştir. Bütün bunlar, toplumda antagonist sınıfların kalmadığı propagandasıyla birlikte gerçekleştirilirken devletin bütün halkın devleti haline geldiği, devletin güçlendirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bu sistemin, işçi demokrasisi ile ilişkisi olmadığını kanıtlamaya bile gerek yoktur.

Stalin sonrasında, rejimin temel karakterinde bir değişiklik olmuş değildir. 1956-57 ve 1965-66 yıllarında yapılan reformlar sistemin esasını değiştirmemekle birlikte, yönetim sisteminde ve ekonomide kapitalizm yönünde atılan ikinci dereceden bazı adımları ifade etmektedir.

1956 yılında işçinin işletmesine olan zorunlu bağı kaldırıldı ve işçi emeğini tek bir işletmeye satmaktan kurtuldu. 1955'te tarım alanında bazı değişiklikler yapıldı. Fiyat konusunda köylü yararına kısmi düzeltmeler yapıldı. Ürünlerin ekimi ile ilgili planlama ilkesi değiştirildi. Ancak tarımsal ürünlerin alıcısı olan devlet, teslimatın kalite ve miktarını tespit etmeye devam etti. İşçinin bir başka devlet işletmesinde çalışmasının sistemi etkilemesi nasıl mümkün değilse, kolhozların ürünlerini satın alan devletin kalite ve miktarı belirlemesi de, kolhozcu köylünün satılamayacak ürünleri ekip bu özgürlüğünü aç kalarak kullanması mümkün değildir. Aynı şey 1958'de tarımsal ürünlerin zorunlu teslimatının kaldırılması için de doğrudur. 1957'deki ademi merkezileşme reformlarıyla, bakanlara ait olan en yüksek işletme yöneticisinin atanma ve görevden alınması hakkı, üretimin kontrolü hakkı, özel olarak kurulan bölgesel organa /Sovharnoz/ devredildi. İlgili bakanlıkların çoğu kaldırıldı. Ancak yeni kurulan organlar yine bürokrasinin elindeydi. Sovharnozlar da merkezi bürokrasiye tabiydiler ve plana bağlı kalarak onun gerçekleştirilmesini kontrol ediyorlardı. 1958'de işletmelerin yöneticilerine işletmenin yönetiminde de sınırlı haklar getiren ademi merkeziyetçi adımlar atıldı. Ancak planın egemenliği sürüyordu ve kâr ilkesinin egemenliği henüz kabul edilmiş değildi. Yine 1958'de devlet traktör istasyonları dağıtılarak çok sayıda kolhozun sovhozlara dönüştürülmesi adımı atıldı, fakat köylülerin direnişiyle karşılaştı.

Yukarıda anlatılan reformlar, sistemin temel niteliğini değiştirici nitelikte değildir; bürokrasinin ekonomik olumsuzluklar karşısında verdiği kısmi tavizleri ve yeni organlar aracılığıyla denetimini sürdürmesi ifade etmektedir. Kapitalizm koşullarında önem kazanabilecek olan işçinin işletmeye bağımlılığının ve kolhozların zorunlu teslimatının kaldırılması vb. reformlar, bürokratik egemenliği etkileyemezdi ve etkilemedi. Kruşçev'in kapitalizmi sosyalizmin yerine geçirdiği tezinin ekonomik temelinin zayıflığını bu örneklerde bile tespit etmek mümkündür. Üretim ilişkilerini ve mülkiyet biçimini değiştirmeyen bir sistem değişikliği fikri, olsa olsa politik amaçların maskesi

olabilir.

1965-66 reformları ise kapitalizm yönünde atılan önemli adımlardır. 1965'te sanayi işletmelerindeki karar yetkisi önemli ölçüde işletme yöneticisine bırakıldı. İşletme yöneticisi, işletmede çalışanların sayısını belirleme, bir başka deyişle belirli sayıda işçiyi işten çıkarma yetkisi yanında yerimi yükseltmek için çalışma temposunu hızlandırma, prim ve ücret kademelendirmesi sistemi kurabilme yetkisini elde etti. Artık işletmeler kârlılık esasına göre yönetliyordu. 1966-67 tarım reformlarıyla ise 390 sovhozun kâr ilkesine göre çalıştırılması öngörüldü. Kârların bir bölümü finansmanları için bu işletmelere bırakıldı. Tarımda işletme için toplam ücret öngörüldüğünden çalışanların sayısı işletme yönetimi tarafından belirlenebilirdi. Kolhozlarda ise, arazinin önemli bir bölümü işlemeleri için ailelere bırakıldı. Bu ailelerin tarımsal üretimi kolhoz pazarına getiriliyordu.

Esas itibariyle sanayide, kısmen de tarımda gerçekleştirilen bu değişiklikler yapısal yönden Kruşçev reformlarına oranla çok daha önemlidir. Burada merkezi bürokrasi yine gücü elinde tutmasına ve planın egemen olmasına rağmen, işletme yöneticisi teknokratlara önemli tavizler vermek zorunda kalmış, onların gücünün ve etkinliğinin artmasına yol açmıştır. Bürokrasinin bu yolu tutmasına ekonomik çıkmazının yol açtığı açıktır. Planın hâlâ, yatırımlar, fiyatlar, sanayi tesislerinin kullanılış amacı, gelirler, önemli ürünlerin miktar ve kalitesi gibi en önemli sorunlarda belirleyici yer tuttuğu ve işletmelerin kâra yönelik üretimini kendisine tabi kıldığı şartlarda üretim ilişkileri temelde aynı kalmıştır. Ancak, bu reformlar kapitalizm doğrultusunda önemli bir adımı oluştururlar ve kârın merkezi yer tuttuğu piyasanın plan üzerinde yer aldığı kapitalist ekonomiye doğru yaklaşmayı ifade ederler.

Sonuç olarak, Sovyetler Birliği'nde sosyalist üretim ilişkileri kurulamamış, bürokratik kollektivist üretim ilişkileri 1960'lı yıllarda kapitalizm yönünde atılan adımlara rağmen egemenliğini korumuştur. Bu üretim ilişkilerine tekabül eden üstyapıda ise bürokratik diktatörlük, bütün kurumlarıyla ayaktadır. Bu yazının konusu içinde yer almadığı için, bürokratik diktatörlüğün uluslararası alanda oynadığı rol üzerinde ayrıca durmuyoruz. Ayrıca daha önceki bölümlerde değindiğimiz bürokratik devlet cihazının baskı aygıtları ve toplumdaki demokrasiyle ilgili sözler, Stalin sonrası dönem için de esas itibariyle geçerli olduğundan, yeniden tekrarı gereksizdir. Burada yalnızca Kruşçev'in başlattığı anti-Stalinist kampanya sırasında baskı rejiminde sınırlı bir hafifleme olduğunu belirtmeliyiz.

Bu yazıda diğer bürokratik-kollektivist ülkeler üzerinde durmayacağız. Sovyetler Birliği'ne oranla farklı bir yol izleyen Çin'deki devrim sonrası ekonomik dönüşüm sürecinin incelenmesi ayrı bir yazının konusu olabilir. Burada yalnızca Çin örneğinin olumlu unsurlarının daha fazla olduğunu, kitlelere güvene ve kitle inisiyatifine çok daha fazla yer verildiğini, önemli hata ve olumsuzluklarına karşın, Kültür Devrimi'nin bu konuda olumlu sonuçlara yol açtığını belirtmekle yetinelim.

türkiye sosyalistlerinin, 1980 öncesi sovyetler birliği üzerine görüşleri

1980 öncesinde ülkemiz sosyalistleri arasında, Sovyetler Birliği'nin niteliği konusunda ana çizgileriyle üç ayrı görüş mevcuttu.

Birinci görüş, SBKP'yi olumlayan ve temelde onunla aynı çizgiyi savunan TKP, TİP, TSİP gibi parti ve örgütler tarafından savunuluyordu. Bu görüşe göre, 1917 Ekim Devrimi sonrasında, Rusya'da sosyalist üretim ilişkileri kurulmuş, bu temel üzerinde proletarya diktatörlüğü gerçekleştirilmiş, giderek devlet antagonist sınıf çelişmelerinin ortadan kalkmasıyla bütün halkın devleti haline gelmiştir. Stalin döneminde bazı ikincil olumsuzlukların ortaya çıktığı Sovyetler Birliği, sosyalist demokrasinin işlediği, sosyalizmin kalesi ve ideal ülkesidir. Doğru ve enternasyonalist bir dış politika gütmektedir. Tali önemdeki sorunlarını mevcut kurum ve ilişkileri çerçevesinde çözebilecek güçtedir.

İkinci görüş, Stalin SBKP'sini olumlayan, Kruşçev ve sonrasını kapitalist olarak niteleyerek, Sovyetler Birliği'nin sosyal-emperyalist bir ülke olduğunu savunan, ÇKP-AEP çizgisi paralelindeki TDKP, TKP-ML, THKP-C-ML, TİKP gibi örgütlerdir. Bu görüşü savunanlar, Ekim devrimi sonrasında Sovyetler Birliği'nde sosyalist üretim ilişkilerinin ve proletarya diktatörlüğünün kurulduğunu, Stalin'in bazı tali

hatalarına rağmen Marksist-Leninist çizgiyi savunup uyguladığını, onun ölümünden sonra karşı-devrimci bir darbeyle partiyi ve iktidarı ele geçiren Kruşçev grubunun Sovyetler Birliği'ni kapitalist bir ülkeye dönüştürdüğünü savunuyorlardı. Stalin döneminde enternasyonalist bir çizgi izleyen Sovyetler Birliği, Kruşçev sonrasında kapitalizme geri dönüşün sonucu olarak, enternasyonalizmi terketmiş ve giderek emperyalist bir politika izlemiştir. Brejnev döneminde Sovyet sosyal-emperyalizmi dünya halklarının baş düşmanlarından birisi haline gelmiştir. Daha sonra 1976-77'lerde ÇKP ile AEP'nin ilişkilerinin bozulmasıyla AEP safında yer alan örgütler, Stalin dönemi ile ilgili kısmi eleştirilerini tamamen terketmişlerdir.

Üçüncü görüş, Sovyetler Birliği'ni sosyalist görmekle birlikte, önemli olumsuzlukların varlığını kabul eden, Dev-Yol, Dev-Sol, Kurtuluş, TEP gibi örgütler tarafından savunuluyordu. Bu örgütler olumsuzlukların varlığında birleşmelerine rağmen, bunların nitelenmesi konusunda farklılık gösteriyorlardı. Bu görüşü savunanlar da Sovyetler Birliği'nde sosyalist üretim ilişkilerinin ve proletarya diktatörlüğünün kurulduğunu, Stalin'in ölümüne kadar olumlu bir gelişme gösterdiğini söylüyorlardı. Stalin sonrasında ise kısmen ülke içinde özellikle de uluslararası alanda Sovyetler Birliği'nin izlediği politikanın bazı olumsuzluklar gösterdiğini belirtiyorlardı. Stalin sonrasında da Sovyetler Birliği'nin sosyalist niteliğini sürdürdüğü görüşünde birleşen bu örgütlerin bazıları Sovyetler Birliği'nin dış politikadaki işgalleri, ulusal kurtuluş savaşları karşısındaki tutumu gibi nedenlerle, enternasyonalizmden uzaklaştığı ve hegemonyacı bir güç haline geldiği görüşündeydiler.

Bu üç görüşün dışında objektif veya sübjektif nedenlerle devrimci mücadele pratiğinin dışında yer alan /Troçkizmin karşı-devrimci bir akım olduğu yolundaki Stalinci anlayışın bütün akımlarca alışılmamış bir ittifak noktası oluşturduğunu hatırlayınız/, Birikim çevresi ve Troçkist unsurlar tarafından savunulan ve bu görüşlerden farklı yaklaşımlara sahip doğruya daha yakın görüşler mevcuttu; burada bunların üzerinde durmayacağız.

Yukarıda ana çizgileriyle özetlediğimiz üç görüşün ortak paydası Sovyetler Birliği'nde sosyalist üretim ilişkilerinin ve proletarya diktatörlüğünün kurulduğu ve Stalin döneminin sonuna kadar kısmi hatalar hariç doğru bir çizgide geliştiğidir. Önceki bölümde belirttiğimiz gibi, bu görüş temelden yanlıştır. Sovyetler Birliği'nde ekonominin bütünü üzerinde yönetim ve denetimini gerçekleştiren işçi sınıfı değil, bürokrasidir. Ekonominin yönlendirici unsuru olan plan, bürokrasi tarafından, çıkarlarını yansıtacak biçimde hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Kapitalist üretim ilişkilerinin yerini, sosyalist üretim ilişkileri değil, bürokratik kollektivist üretim ilişkileri almıştır. Üretim araçları fiilen bürokrat sınıfın kollektif mülkiyeti altındadır. Siyasi planda ise, işçi sınıfının demokratik diktatörlüğü yerine, başında monolitik yapıda bir partinin yer aldığı bürokratik diktatörlük ve onun baskıcı siyasi düzeni hakimdir. Demokrasi kağıt üzerinde ve demeçlerde kalmış, bürokratik diktatörlük toplum üzerine ağır bir yük, bir kâbus gibi çökmüştür. Sosyalizmin hedefi olan insanın yerini, bürokrasinin amacı olan üretim almıştır. Bölüşüm giderek bozulmuş, bürokrasi emekçi yığınlar aleyhine ekonomik ayrıcalıklarını arttırmıştır. Kısacası, 1980 öncesinde ülkemiz solunda sosyalizm üzerine yer alan görüşlerin esası yanlıştır, hatalı bir sosyalizm anlayışına dayanmaktadır. Böyle olması bir bakıma doğaldır; çünkü, 1960'lardan itibaren sosyalistlerimiz sosyalizmi Stalin'den öğrenmişlerdir. Sosyalizm konusunda farklı bir görüşü incelemek bile istememişler, bu görüşleri ileri sürenlere oportünist, hain gibi yaftalar asarak ellerinin tersiyle itmişlerdir.

Özetlediğimiz görüşlerden SBKP çizgisinde olan ilki, hatalı bir sosyalizm anlayışına dayanmasına rağmen, kendi içinde tutarlıdır. Stalin dönemi sosyalist kabul edilecek ise, temel bir değişiklik arzetmeyen sonraki dönemler de sosyalist kabul edilmelidir. Yoz ve çürümüş bürokratik rejimi idealleştirmek, sosyalizmi gözden düşürmek: bu görüşün sosyalizme verdiği en büyük zarardır.

ÇKP-AEP çizgisini savunan ikinci görüşü savunanlar için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Kruşçev'in karşı-devrimci darbesi tezi, teorik bakımdan çürük, temelsiz bir tezdir. Bu teze dayanak olarak ileri sürülen görüşler, Sovyetler Birliği'nde Kruşçev döneminde gerçekleşen ikincil önemdeki değişiklikleri abartmışlar, parti ve devletteki devamlılığı gözardı

etmişler, sistemin çürümesinin işaretleri olan, üstelik Sovyet gazete ve dergilerinde olumsuz bir şekilde değerlendirilen yolsuzluk, rüşvet vb. haberleri kapitalist dönüşümün kanıtları olarak sunmuşlardır. Meta ve piyasa kategorilerinin egemen olmadığı ve kâra göre üretimin yönlendirici ilke olmadığı bir kapitalizm keşfetmişlerdir. Lenin'in 1920'lerde belirttiği küçük üretimin her saat kapitalizmi doğurduğu yolundaki sözlerini, 1950'lerin gelişmiş bürokratik-kollektivist ekonomi sistemine monte etmeye çalışmışlardır. Küçük üretimin hangi çerçeve içinde kaldığı hangi ekonomik mekanizmalara tabi olduğunun sözü bile edilmemiştir. Revizyonizmin burjuva ideolojisi olduğu, revizyonist Kruşçevcilerin de burjuvazinin temsilcisi olması gerektiği şeklindeki akıl yürütme egemen olmuştur. Parti içinde Kruşçev'in nasıl olup da bu kadar kısa sürede böyle bir darbe yapacak gücü ele geçirdiği sorusu da yanıtsız kalmıştır. AEP ile ÇKP arasındaki bölünme sonrası AEP çizgisini benimseyenler, Stalin'e yöneltikleri sınırlı eleştirileri de geri almışlar ve sosyalizmde parti içinde merkeze karşı görüşleri savunanların çok taraflı ajanlığı ve fiziki tasfiyesi tezini geliştirmişlerdir. Onlara göre, gerçekte artık dikiş tutturamayacak ölçüde yıpranan bu görüşler kaya gibi sağlamdır. ÇKP safında yer alanlar ise, Stalin'e esasa yönelik olmayan üstü kapalı eleştirilerini sürdürmüşler, Kruşçevci darbe tezinden vazgeçmemekle birlikte, bu tezin çürüklüğü karşısında onu mümkün olduğunca belirsizliğe itme tutumunu sürdürmüşlerdir.

Sovyetler Birliği'nin olumsuzluklarına rağmen sosyalist olduğu yolundaki üçüncü görüşü savunanlar ise, hatalı sosyalizm anlayışını sürdürmüşler, mümkün olduğunca Sovyetler Birliği konusunda tavırsız olmaya çalışmışlardır. ÇKP-AEP çizgisinde olanların anlayışları çerçevesinde teşhir ettikleri olumsuzluklara ve mücadelelerine karşı, bu örgütler pasif tutum almışlar, bizim gibi devrimini yapamamış ülke sosyalistlerinin bu konuların dışında kalmalarını savunmuşlardır. Tespit ettikleri olumsuzlukların nedenleri üzerinde durmamışlar, bunlara karşı mücadele etmemişlerdir. Onların tutumunu olumlu görmek, sosyalizmin kaderine karşı ilgisizliği ve pasif tutumu olumlamak anlamına gelir. Nitekim daha sonra, bu örgütler içinde olumlu gelişme gösterenler, bu anlayışı yıkabilmiş olanlardır.

Sonuç olarak ülkemizde sosyalist hareketin ana gövdesi sosyalizm konusunda hatalı bir anlayışı savunmuştur. Ekonomide sınıfın yönetim ve denetiminin bulunmadığı, siyasi ve toplumsal alanda işçi demokrasisinin kırıntısına bile rastlanmadığı Stalin'in bürokratik diktatörlük rejimini sosyalizm olarak benimsemede fikir birliğine varmışlardır. Kruşçev ve sonrasına yönelik eleştiriler de hatalı anlayış terkedilmediğinden havada kalmış, teorinin sakat bir kavranışının ifadesi olmuştur.

Bugün sosyalist demokrasinin ve sosyalistlerin birliğinin birlikte gündeme gelmesi sevindiricidir. Artık katılaşmış dar gruplar dışında kimse bu konulardaki eski anlayışını sürdüremiyor. Yine de sosyalist demokrasi ve birlik yanlısı güçler içinde, sosyalizm anlayışı konusunda derin farklılıklar mevcuttur. Birlik süreci aynı zamanda anlayışlar arasındaki farkın netleştiği bir farklılaşma süreci olmak zorundadır. Doğru anlayışı savunanlara düşen görev, sosyalizm anlayışlarını daha da geliştirmek ve egemen kılmaktır. Bunu başarmanın yolu, sabırlı bir mücadele sürdürürken, eleştiri ve ikna yöntemlerini kullanmak olacaktır. Demokrasiyi savunanlar kendi pratiklerinde demokrasiyi uygulamayı öğrenmelidirler ve bunu mutlaka başaracaklardır.

Rasih Nuri İleri

doktrin ile tarihsel gerçekler arasındaki iletişim

Bugünlerde Türkiye solunda kendilerine Marksist, Marksist-Leninist diyen, hatta bu öğreti ve yöntem adına başka Marksist ve Marksist-Leninistleri revizyonizmle ve çeşitli döneklik türleri ile, öte yandan dogmatizmle, sol sapma ile suçlayan çeşitli grup ve kişiler bulunmaktadır. Bu suçlamaların bazılarında bir ölçüde ve çeşitli nüanslarla doğruluk payı bulunmaktadır.

Sol dergilerin çokluğu ve nitelikleri göz önüne alınırsa, çoğunda bu tür suçlamaların gerisinde iki temel öğenin yer aldığı kolayca farkedilebilir; biri doktrinin ve hele diyalektiğin hakkıyla özümlenmiş olmaması verisinden doğmaktadır; diğeri ise, aynı nedenle bağlantılı olarak, dünyadaki çeşitli devrimci uygulama ve akımların ülkemiz için uygun bir devrim modeli olarak tartışmasızca kabul edilmesi verisinden kaynaklanmaktadır.

Önce şunu iyice görmemiz gerekir ki, Marksizm bilimsel bir öğreti ve aynı zamanda bir düşünce ve çözümleme yöntemidir. Bu iki yönü ile de "dogma"nın tam tersidir. "Aristo diyor ki" düşünce tarzıyla hiç de hiç bağdaşamaz. Marksizm yaşayan ve gelişmediği takdirde özünü yitirecek olan bir öğretidir. Doktrinin kurucuları Marx ve Engels bunu çok defa gayet açık şekilde belirtmişlerdir. Hatta Engels, doktrinin her yeni ve önemli bilimsel ve teknolojik gelişme karşısında gelişmesi gerektiğini açıkca vurgulamıştır. Zaten bütün bilimler için de durum aynıdır. Karşı görüş tarzı dogmatizmdir, dinsel görüştür, yazılı metinleri ayetleştirmek, onları gerçek ve devrimci özlerinden arındırma eğilimi ve alışkanlığıdır. Oysa dinde bile, ahkâmın şearite göre değişebileceği vurgulanmış olmasına karşın, dinlerin özü bakımından bu hüküm uygulanmamıştır.

Marksizm sürekli bir teorik tartışma ortamı ve politik savaşım içinde oluşmuş ve gelişmiştir. Bazı isimler anımsayalım: Proudo, Dühring, Vogt, Lassalle, Bakounine ve diğerleri; Marx'ın, Engels'in eserlerinde bunlarla polemikler önemli bir yer tutmaktadır. Blanqui'ye yapılan eleştiriler doktrinin gelişmesi sürecinde önemli bir yer tutar. Şunu da hemen belirtelim ki, Marksizm özellikle kendisinden daha solda yer alan Blanqui gibi darbe teorisyenlerine ve Bakounine gibi anarşistlere karşı en şiddetli savaşımı vererek oluşmuştur. Bu savaşım Sovyet devrimine dek sürdü. Marksizm her türlü darbeciliğe ve anarşist görüşe kesinlikle karşıdır. Öte yandan, daha Engels hayatta iken Marksizmin bağrında oluşan revizyonizme, özellikle Bernstein'e karşı savaşım, Kautski tarafından sürdürülmüş; daha sonra Lenin, değişik tarihi bir gelişimde aynı Kautski'ye karşı en sert savaşımı vermiş; Martov'la savaşmış; Rosa Luxemburg, Leon Trotski gibi büyük devrimci düşünürlerle teorik tartışmalar yapmıştır. Doktrin bu savaşımlarla oluşmuştur. Konu ise, değişen somut şartlar ve durumlar karşısında Marksizmin yorumu ve geliştirilmesi, uygulanışı konusu idi. Her biri somut gerçeğin bir yönü üzerinde duruyor, karşılıklı olarak tartışıyor, etkileşiyorlardı. O kadar ki, Lenin "Kautski Döneği" kitabında, aynı Kautski'nin eski eserlerini öğütlüyor; Kominternin açılış konuşmasında Rosa'yı göklere çıkarıyor; "Vasiyetname" diye anılan son raporlarında da Trotski'yi Merkez Komitesinin en önemli kişisi olarak tanımlıyordu. Bunları belirtmemim nedeni, son yıllarda çıkan birçok sol dergideki sekter görüşleri yanıtlamak içindir.

Marx'a ve doktrin'in gelişme sürecine dönelim. Bunu yaparken de, önce 1872 yılında, yani Manifesto'nun yayınlanmasından 24 yıl sonra Marx ve Engels'in yazdıkları önsözdeki iki tümceyi sunmak istiyorum: *"Son yirmibeş yılda şartlar çok değişmiş olmakla birlikte Manifest'de açıklanan genel ilkeler geniş hatları ile hâlâ doğruluklarını sürdürüyorlar", "İlkelerin uygulanışı her yerde ve her zaman var olan tarihsel şartlara bağlı kalacaktır, bu nedenle ikinci bölümün sonunda sıralanan devrimci tedbirlere fazla önem vermemek gerekir", "son yirmibeş yılda büyük sanayide görülen dev boyutlu gelişmeler ve paralel olarak işçi sınıfının parti olarak örgütlenmesinde gösterdiği gelişmeler göz önüne alınırsa, Şubat devriminin ve hele sonraki Paris Komününün deneyleri ve ilk kez iki ay sürece proletaryanın eline politik iktidarın geçmesi deneyimleri göz önüne alınırsa bu program bugün için birçok noktada eskimiş bulunmaktadır."*

Marx ve Engels doktrini bu şekilde değerlendiriyorlardı. Ayrıca unutulmamalıdır ki, Marx aynı zamanda çok verimli bir gazetecidir; günü gününe yayınlanan durum incelemeleri, değerlendirmeleri bulunmaktadır. Çoğu kez birçok devrimci beklentilerinin yanlış çıktığını kendisi vurgulamaktadır. Lenin de büyük bir açıklıkla, yapılan hataları ve bunların maliyetini, bunları düzeltmek için alınan önlemleri 45 ciltlik Toplu Yapıtlarının bir çok yerinde belirtmektedir. Doktrin, kurucularının gözünde hiçbir zaman bir nas olmamıştır, bir bilimsel tahlil ve eylem yöntemi olarak oluşmuştur. Marx ve Engels, hele 1848 devrimci dalgasından sonra, özellikle devirli ekonomik bir fazla üretim genel krizinden kaynaklanacak işçi hareketi sonucunda, en ileri kapitalist ülkelerin birçoğunda birden devrimin gerçekleşeceği kanısında idiler ve her genel krizde bu beklentilerini yinelediler; ancak çeşitli nedenlerle onların sağlığında böyle bir devrim gerçekleşmedi. Kendilerinin nüvelerini gördükleri Emperyalizm çağı, eşit olmayan gelişme çağı geldi, bunun üzerine bu çağa uyumlu olarak doktrini geliştirme konusu gündeme geldi. Bernstein yukarıda belirttiğim gibi dünyadaki gelişmeyi olumsuz olarak yorumladı, kötü anlamda "revizyonist" diye damgalandı. Ancak başka revizyonlar da yapıldı. Bunlar doktrinin geliştirilmesi doğrultusunda idiler. İki temel yapıt sayalım: Rosa Lüxemburg'un "Emperyalizmin Ekonomik Açıklanmasına Katkı" (1913) ve Lenin'in "Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması" (1916). Bu incelemeler ve Rosa, Trotski, Lenin ve diğerlerinin, hatta Kautski'nin katkıları sonucu Sovyet devriminin ideolojik ve pratik temelleri oluştu. Bir örnek daha verelim: Rosa, Leninist parti modelini eleştirirken, bu modelin askeri örgüt modelinden esinlendiğini, bir şiddet aygıtı oluşturduğunu ve bürokratik bir sapma tehlikesi doğurabileceğini iddia etti. Lenin ise Devlet aygıtına karşı savaşmak için böyle bir örgütün zorunluluğunu vurguladı. İkisinin de görüşlerinde doğru yönler bulunmaktaydı; aradaki çe-

lişki, aslında yaşanan dönemin diyalektik iç çelişkisinin yansımasından ibaretti. Nitekim Rosa ve arkadaşları devrimci Partilerini zamanında kurup Sosyal-Demokrasiden sıyrılamadıklarından, devrimci durum oluşurken parti kurmak zorunda kaldıklarından, sağcı askeri zümre ile güçbirliği kuran Sosyal-Demokrat iktidar tarafından hunharca öldürüldüler. Lenin ise Sosyal-Demokrasiden çok önce kopup Partisini kurmakla haklı çıktı, devrimi başarıya ulaştırdı. Ancak ne yazıktır ki, Stalin döneminde Rosa'nın vurguladığı tehlike olumsuz etkilerini gösterdi. Şüphesiz, gerçekler bu kadar basite indirgenemez. Rosa, Alman devrimini kıl payı kaçırmıştır. Lenin ise son faal günlerinde Stalin'in bürokratik sapmasına en sert şekilde karşı çıktı. Lenin'in hastalığı, Zinovyev ve Kamenev'in Trotski'ye karşı Stalin'in tarafını tutmaları gerçek tarihi oluşturdu. Tarih geriye dönülüp deney yapılabilecek bir ulam değildir.

Bu oluşumda şunu da vurgulamak gerekir: Rosa'nın ölümünden sonra bile Lenin, Trotski ve öteki Sovyet liderleri Alman devriminin başarıya ulaşacağına büyük umut bağlamışlardı; bunu adeta başarının bir ön koşulu saymışlardı. "Tek ülkede sosyalizm" deneyimi bu umudun gerçekleşmemesinin zorunlu bir ürünü olmuştur.

Bu konuda -dolaylı olarak- Stalin'e en büyük övgü Trotski'nin incelemelerinde bulunmaktadır. Trotski'ye göre tek ülkede sosyalizmi gerçekleştirmenin olanağı pek yoktur; Sovyetler dünya ekonomisinden yalıtlanamaz; Sovyetlerin kapitalist ülkelerin düzeyine varmaları için en az beş tane beş yıllık plan gerekmektedir; kapitalizm, Sovyetlere böyle bir barışcı süre vermez. Diğer yönden "tek ülkede sosyalizm" ilkesi Komintern'in niteliğini zorunlu olarak değiştirir. Konu, üye memleketlerde sosyalizmin zaferini sağlamaktan uzaklaşır, Sovyetler Birliği'ndeki yapılanmayı desteklemeye indirgenir. Bütün ülkelerin partileri ve işçi sınıflarının asıl görevi kendi burjuvazilerinin Sovyet Devletine savaş açmasını önlemek, hükümetlerini Sovyet dostluğu yönünde etkilemek şekline indirgenir. Komintern de, dünya partilerinin Devrim stratejilerini üreten merkez olmaktan çıkarak, Sovyet devletinin çıkarlarına ve Partisine bağlı bir örgüt haline dönüşür.

Oysa bilindiği gibi Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği Emperyalizmin bütün tertiplerini önleyebilmiş ve çok süratli bir tempo ile sanayileşmesini gerçekleştirebilmiştir.

Bununla birlikte, Emperyalizmin kesif yalan propagandalarının ötesinde bazı üzücü, kuşku uyandırıcı olgular da vardı. Sovyet Devriminin tarihini yakından bilenler için resmi tarih hiç de inandırıcı gelmiyordu. 1917 Devrimini başaran Merkez Komitesinin çoğunluğunun ilk günden beri hain ve ajan olduğu savı, bu kişilerin kendi itiraflarına rağmen pek inandırıcı gelmiyordu; ayrıca resmen ileri sürülen tezlerin eski belge ve verilere pek uymadığı apaçıktı. Trotski'nin kitapları, "muhalefet bültenleri" de vardı ki, bunlar apayrı bir yorum getiriyorlardı. Tortskist sayılamayacak Victor Serge gibi, "Şaşırtıcı Yalanın Ülkesinde" kitabının yazarı A.Ciliga gibi eski komünistlerin kitapları da vardı. Sovyetlerdeki büyük davaların çelişkilerini olumlu olarak açıklamaya uğraşan Ch.Plisnier'nin "Gregor" öyküsü gibi denemeler de vardı. Bunların ötesinde J.Reed'in "Dünyayı Sarsan On Gün" eserine Lenin ve Krupuskaya önsözler yazmışlar, "Sovyet devrimini en iyi anlatan eser, bütün dünya işçilerinin okuması gereken kitap" demişlerdi. Oysa daha 16 yaşımda bu eseri çevirdiğim halde yayınlatamamıştım; çünkü kitapta Trotski'nin devrimdeki rolü açıkça sergileniyordu. Öyle bir dönem yaşanıyordu ki, en büyük küfür ve suçlamalar, "Trotskist", "Faşist", "entelicans servis ajanı" gibi sözlerdi ve bu sözler fazlasıyla kullanılmaktaydı. TKP'nin yayınladığı "Orak Çekiç" dergisinin Ekim 1936 sayısından, o günlerdeki havayı anlatan alıntılar yapalım:

"Kerim Sadi'ye halis muhlis 'ekstra teneke', su katılmamış 'kalpazan' dediler... meğer asıl marifeti düpedüz uşaklıkmış. Hem de Faşistlerin uşaklığının uşaklığı. Gerçi o sırtında iğreti bir Marksist kisve taşır. Zahirde faşistlere atar tutar. Fakat fırsat buldukça Trotski hainini metheder. İrtica kuvvetlerinin ön safında yürüyen Trotskistleri müdafaa eder", "işte Trotskistlerin şakşakcısı ve yandan takma müdafii Kerim Sadi, bu maskeyi takıyor, aynı dalavereleri çevirmek istiyor, aynı ikiyüzlülüğü yapıyor. Kerim Sadi, hain ve katil Zinovyev çetesinin kurşuna dizilmesine razı olamıyor.

'onlar sağ bırakılmalıydılar' diyor. Faşistlerin uşağının uşağı Kerim Sadi, o inkılap düşmanları, o faşist polisin adamları, o elleri kanlı haydutlar sağ bırakılmalı idiler, öyle mi? Niçin? Kahbece ve alçakça inkılabın kahramanlarından ve komünizmin kurucularından Kirov'u öldürdükleri gibi, cihan proletaryasının sevgili önderi Stalin'i öldürsünler diye mi? Kerim Sadi'nin yaptığı avukatlığı, faşistler de, onlara satılmış Trotskistler ve de bütün yamak ve yardakçıları yapıyorlar."

Unutmayalım ki, aynı günlerde Dr.Hikmet Kıvılcımlı "Marksizm Kalpazanları Kimlerdir? Tip No.I Kerim Sadi" kitabını yayınlıyor ve "No.2 Nazım Hikmet"i hazırlıyordu. Kerim Sadi ise, "Marx-Engels-Lenin Enstitüsüne Açık Mektup" kitapçığı ile onu yanıtlıyordu...

Ne yazıktır ki, bu ağır suçlama, iftira ve küfür geleneği çok yaygın bir düzeye erişmişti. Örneğin, Fransız Komünist Partisi yayın organlarından "La Democratie Nouvelle" dergisinin baş sahifesinde Tito'nun büyük boy resmi konup ona methiyeler yazılmasından birkaç gün sonra Tito Kominformca suçlanınca, aynı Partinin yayınevinden "Tito, Hainler Mareşali" isimli hakaret dolu bir kitap çıkabiliyordu. Ne yazıktır ki, 13'ler, ben, Halit Çelenk, Sevinç Özgüner Haysiyet Divanına verildiğimizde, TİP'nin başında bulunanlar, bizim için "C.I.A. ajanlarının tezgâhladığı oyunlar" manşeti atılabilmiş; bizi, parti içinde gizli Komünist Partisi hücreleri kurmakla suçlayabilmişlerdi. TKP M.K. organı Atılım'da da bu tür edebiyat alabildiğine yaygındı, TKP Beşinci Kongresine kadar. Kongre, sonra da Genel Sekreter Haydar Kutlu, bu hatalı davranışın kesin bir otokritiğini yapmıştır. Bütün eski yöneticileri saygı ile anmıştır. Şunu da ekleyelim ki, bu davranış bir yönüyle Marx'ın, Lenin'in 6 ağır polemik üsluplarından esinlenerek Stalin döneminde yapılan uygulamalardan esinleniyordu; hepimiz bu suçu işledik.

Öyle deli saçması bir durum doğdu ki, Sovyet Devrimini başaranlardan çoğu, "satılmış", "ajan" olarak damgalandığı gibi Çin Devrimini başaranlar da birbirlerini aynı şekilde suçlayabildiler. Bu üslup bütün dünyayı sardı desek yerinde olur. Neyse ki, Gorbaçov dönemiyle uygarca, Marksistçe düşünmeye, tartışmaya yeniden başlıyoruz. Bu, dünya çapında çok olumlu bir dönemeçtir.

Şimdi kısaca özetlersek, Yirminci yüzyıldaki solun gelişmesinin bazı yönlerinin incelenmesini deneyelim. Yukarıda söylediğimiz gibi Marx ve Engels sosyalizmin, en gelişmiş kapitalist ülkelerde, 1848'de olduğu gibi aynı zamanda oluşacağını varsayıyorlardı. 1871 Paris Komünü hareketi için başarı şansı görmediklerinden, önce karşı çıktılar; sonra bu oluşumu çok desteklediler ve bu ilk işçi sınıfı iktidarından çok önemli dersler çıkardılar. Sonraki durgunluk ve onu izleyen kapitalizmin gelişme döneminde, sosyalistlerin parlamentolarda, belediyelerde artan başarılar elde etmesine paralel olarak, "reformist" akımlar Marksistler arasında oluşmaya başlamıştır. Oysa aynı dönemde Engels, legalitenin yarattığı olanakları överken, *"Dünya tarihinin alaysılaması herşeyi tersyüz etti. Biz 'ihtilalciler', 'karışıklık çıkartanlar' legal olanaklarla, illegal olanaklardan ve kargaşalıklardan çok daha iyi başarı sağlıyoruz". "Düzen partileri.. legalite bizi öldürüyor diye umutsuz çığlıklar atıyorlar... Oysa biz bu legalite ile sağlam kaslar ve pembe yanaklar ediniyoruz ve ebedi gençliği yudumluyoruz. Ve biz onları memnun etmek için sokak savaşlarına itilecek kadar deli değilsek, onların elinde kalan tek şey, eninde sonunda kendileri için bu kadar zararlı hale gelen legaliteyi yok etmek olacaktır... ve eğer siz Anayasayı Bismarck'ın 1866'da yaptığı gibi yok ederseniz, Sosyal-Demokrasi size karşı istediği önlemi almakta hür olur. Ancak o zaman ne yapacağını bugünden size herhalde bildirmeyecektir."* Engels'in 1895 tarihli bu önsözündeki son tümceyi Sosyal-Demokratlar hep hasıraltı etmişlerdir; örneğin, bizde İsmail Cem'in yaptığı gibi.

Marksizm hiç bir zaman bir Blankizm olmamıştır; yani darbe tertipçiliğini öngörmemiştir. Üstelik bu gibi eğilimlere şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü Marksizme göre, tarihin sosyal oluşumunda bazı anlarda devrimci durumlar başgösterir; onlardan yararlanacak bilinçli bir sınıf, bir örgüt ve parti varsa başarı sağlanır; aksi halde karşı devrim, bir dönem için demir ökçesini bastırır. Devrimci durumlar ise yapay olarak oluşturulabilecek kategoriler değildir.

Markx'ın çoğu kez gözden kaçan ilginç bir önsezisi vardır. Eylül 1870'de Sorge'ye yazdı-

ğı mektupta: "Nasıl ki 1866 savaşı Prusya ile Fransa arasındaki savaşı kaçınılmaz kıldıysa, şimdiki savaş da Almanya ile Rusya arasındaki bir savaşa yol açmaktadır... öte yandan böyle bir iki numaralı savaş Rusya'daki kaçınılmaz sosyal ihtilalin ebesi olacaktır." demektedir.

Gerçek tarih nasıl gelişti? Rusya'da 1905 Japon yenilgisi üzerine 1905 İhtilali patlak verdi. Yenilgi ile sonuçlanan bu ihtilalin önemli iki öğesi vardır: Biri, Paris Komünü'nün örgüt biçiminden esinlenerek Sovyet örgüt biçminin Rus halkı tarafından uygulanışı, ikincisi ise yine çok daha ağır bir savaş ve yenilgi üzerine aynı Sovyet biçiminin 1917 devrimi için bir model oluşturması olmuştur.

1905-1914 döneminde İkinci Enternasyonal'in savaş alehtarı savaşımı ağır basmaktadır. Bu dönemde Batı Avrupa'da çok güçlü olan Sosyal Demokrat ve Sosyalist Partileri uluslararası bir dayanışma ile, gerekirse genel grevle ve devrimci atılımlarla savaşı önleyebileceklerini sanıyorlardı. Ancak Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Fransa'da J.Jaures'in öldürülmesinden sonra, Avrupa sosyal demokrasisi kabaran şovenist eğilimlere karşı gelememiş ve her memlekette kendi burjuvazisi ile savaş konusunda işbirliği etmiştir. Bu, İkinci Enternasyonal'in iflası manasına gelmektedir. Şüphesiz Alman meclisinde sosyalist lider Liebknecht ve başkaları, kişisel olarak savaşa karşı çıkmışlarsa da hapis veya sürgün olmuşlardır. Kienthal ve Zimmerwald Konferanslarında da sosyal demokrasinin sol kanadının bu konuda gayreti sözkonusu olmuştur.

Sosyalist bir devrimin olabilmesi karşısında esas engel burjuva devletin şiddet aygıtları, ordu ve polis olmaktadır. Bundandır ki, örneğin Rusya'da Şubat ve Ekim 1917 devrimleri ancak uzun bir savaş ve büyük bir yenilgi üzerine, yani ordunun kontroldan çıkıp yön değiştirmesi üzerine oluşabilmiştir. Bunun tek bir istisnası vardır, 1948 Çekoslovak devrimi. Bu devrim, Komünistlerin üyesi oldukları hükümetten burjuva vekillerin istifası üzerine, halkın desteği ile Komünistlerin yeni hükümeti tek başına kurmaları ile gerçekleşmiştir. Alman işgalini yaşamış olan memlekette polis ve ordu hükümeti destekleyince, demokratik yoldan devrim gerçekleşmiş bulundu. Arnavutluk, Yugoslavya gibi ülkelerde ve hatta Çin'de durum değişiktir. Yabancı istilacılara karşı savaşımı yürüten Komünist ağırlıklı direniş hareketleri zaferden sonra iktidara geçtiler. Benzer durumda olan Yunanistan'da ise İngilizlerin tertiplediği bir iç savaş sonucunda direniş hareketi yenilmiştir. Çin'de Japon yenilgisinden sonra Mao orduları, Amerikancı Çankayçek ordularını yenmişlerdir. Sovyetler'in Almanlar'dan kurtardığı memleketlerde eski iktidarın şiddet aygıtları mevcut olmadığından, Komünist iktidarlar kolayca kurulmuştur. Amerikan işgalindeki ülkelerde, örneğin Fransa ile İtalya'da ise Koalisyon hükümetlerine giren Komünistler, soğuk savaşla birlikte muhalefete geçmişlerdir. Vietnam'da Komünist ağırlıklı direniş güçleri sıra ile Jopanlara, Fransızlara ve sonunda Amerikalılara karşı savaşmışlar ve zafere ulaşmışlardır. Bu tabloda Küba'nın ayrı bir yeri bulunmaktadır. Bu ülkede, çürümüş Amerikancı Batista hükümetine karşı silahlı savaşım veren Kastro kuvvetleri, Amerikalıların göz yumması üzerine iktidara gelebilmişlerdir. Kastro, hareketindeki sağ unsurları tasfiye edince Amerikalıların yapacağı birşey kalmamıştır. Şili'de ise seçimle iktidara gelen Allende, askeri bir darbe ile iktidardan düşürülmüştür.

Şunu da belirtelim ki, Sovyetler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yaptıkları anlaşmalara göre İran'dan, Avusturya'dan çekilmişler, Yunan direniş kuvvetlerini desteklememişler, Yugoslavların ve Çinli komünistlerinin birer koalisyon hükümeti kurmalarını istemişlerse de Tito ve Mao, Stalin'e karşı kendi bildiklerini yapmışlardır. Bunda herhalde Amerika'daki atom bombası tekelinin bir etkisi olmuş olabilir.

Görüldüğü gibi demokratik yoldan olsun veya olmasın bir işçi sınıfı iktidarı için tayin edici unsur ordunun durumu ve tutacağı yoldur ve de geniş halk kitlelerinin örgütlenme ve bilinç düzeyidir.

Bugüne kadar iktidara gelen devrimci hareketlerin tarihsel konumunu özetleyerek açıkladık. Dikkat edersek hemen görürüz ki -Çekoslovakya gibi bir eski kapitalist ülke hariç tutulursa- bu devrimlerin hemen hepsi geri kalmış ülkelerde oluşmuşlardır. Sosyalizmin kuruluşundaki büyük tarihsel zaaf, buradan kaynaklanmaktadır. Bunu söylerken Mozambik ve Angola gibi çok geri Afrika ülkelerini hesaba bile katmıyorum. Bu derecede geri bir ül-

kede yönetici kadroların niteliği ne olursa olsun, kısa sürede elle tutulur bir gelişme olması olanaksızdır.

Marx'ın öğretisine göre: "*Gelişmelerinin belirli aşamalarında, toplumun üretici güçleri var olan üretim ilişkileri ile, veya bunun hukuki ifadesinden başka birşey olmayan, o zamana kadar geçerli olan mülkiyet ilişkileri ile çelişkiye düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, bu güçlerin engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar.*" "*bir dönemin bilincini maddi hayatın çelişkileri ile, toplumsal üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çatışma ile açıklamak gerekir. Bir toplum, içerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce asla yok olamaz ve hiçbir zaman yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları eski toplumun bağrında için için oluşmadan, asla gelip onun yerini alamazlar.*" "*burjuva toplumun bağrında gelişen üretici güçler, aynı zamanda, bu karşıtlığı çözümleyecek olan maddi koşulları yaratır.*"

Bu uzun alıntı da açıkça gösteriyor ki, Marx'ın tasarımına göre, Sosyalist devrim kapitalizmin en gelişmiş aşamasının zorunlu bir ürünüdür. 1917 devriminin tarihi bir raslantı sonucunda kapitalist ülkeler zincirinin en zayıf halkasında, Çarlık Rusyası'nda kopması, başka ve daha gelişmiş halkaların devrimci gelişimlerini zafere ulaştıramaması, Alman devriminin hakim güçler tarafından ezilebilmesi, böyle çok çelişkili bir durum yaratmıştı. Şüphesiz bu durum dünyadaki sosyalist girişim ve gelişimi olumsuz olarak etkiledi.

Sovyet devriminden sonra Rusya yenilginin eşiğinde, halklar baskı altında aç ve perişan halde idiler. Halkın ayaklanışının nedeni bundan kaynaklanıyordu. 1905'de olduğu gibi birçok yerde Sovyetler kuruldu, askeri birliklerin, fabrika ve atölyelerin, köylerin yolladıkları delegelerden oluşan Sovyetler, Petrograd'daki yüksek Sovyet memleketin gerçek iktidarını oluşturdular. Bunların çoğunluğu tam bir politik bilince sahip olmadıklarından, Çarlık devrilince iktidarı burjuvazinin hakimiyetindeki bir geçici hükümete devrettiler. Ancak geçici hükümet, geniş kitlelerin arzuladığı barışı, toprak reformunu ve ekmeği sağlamaktan acizdi, sınıfsal nitelikleri buna engeldi. İşte bu konjonktürde Lenin ve partisi bir yönden zamansız bir ayaklanma provokasyonunu önlemeye çalışırken ve bu ayaklanma kendi iradeleri dışında gelişince, onu kontrol etmeye çalışarak, yavaş yavaş örgütlerini pekiştirerek, kitlelerin bilincini artırarak, Sovyetlerdeki çoğunluğunu elde etmeye çalıştılar. Sovyetlerin çoğunluğunu elde edince de, kitlelerin kendilerinden de ümit keserek aşırı akımlara kaymasına veya yenilmesine fırsat vermeyerek yükselen devrimci dalga zirve noktasına erişince iktidarı ellerine geçirdiler. Bu adeta kansız bir ihtilal oldu. Ancak, zorluklar bundan sonra başladı. Önce en kötü şartlarla barışı sağlamak gerekti; sonra nakil yollarını, iaşeyi, üretimi düzenlemek gibi acil sorunlar varken, kapitalist dünyanın ve de eski egemen sınıfların kışkırttığı iç savaş felaketi başladı; yoktan bir kızıl ordu varetmek gerekti ve halkların desteği ile zafere ulaşıldı. Bu arada en iyi militanların birçoğu öldü, açlık ortalığı kavurdu, düzen tümden bozuldu. En önemlisi Macar ve Alman devrimleri kanla ezildi.

Toprak miktarı yönünden dünyanın en büyük ülkesi olan Rusya'nın büyük dinamikleri vardı. Ancak, zaten cılız olan ve sınırlı bölgelerde yoğunlaşan bir kapitalizm, çeşitli üretim tarzlarını barındıran ve değişik uluslardan oluşan bu uçsuz bucaksız ülkede büyük bir bezginlik, azıcık nefes alma ihtiyacı ve en kötüsü kokuşmuş Çarlık rejiminden arta kalan halktan kopuk bir bürokrasi bulunmakta idi. Herşeyi yeni baştan ele almak ve kapitalizmin kuşatması altında üretimi yeniden oluşturmak, üstelik dünyada hiç denenmemiş bir rejim kurmak gerekiyordu. Lenin 1922'de son yazdığı yazılarda bürokrasinin kendi bürokrasileri olmadığını, Rus şovenizmini temsil ettiğini, sadece Dışişleri Bakanlığının bolşevik bir aygıt haline getirilebildiğini açıkça belirtmiş ve buna karşı önlemler önermişti. İşçi Kontrolünün ve Sovyetlerin güçlenmesi, Merkez Komitesi'nin genişletilmesi gibi önlemlerin alınmasını istiyor, parti yönetiminin bölünmesi tehlikesini vurguluyor ve herşeyden önce Stalin'in Genel Sekreterlikte fazla güç kazandığını, kusurlarından dolayı bu görevden uzaklaştırılmasını talep ediyordu. Trotski'ye olan güvenini açıkça vurguluyordu. İşte tam bu dönemden sonra da Lenin son iki yılını felçli ve etkisiz olarak geçirecekti.

Bu kısa hatırlatmanın, sonraki gelişmeleri

anlamak için önemi bulunmaktadır. Bir yönden Sovyet ülkesini çok büyük bir hızla kalkındırmak zorunluluğu, diğer yönden çarlık bürokrasisi ayak bağı, iç savaşta büyük bir güç kazanan gizli polis aygıtı, ayrıca devrimci atılım yönünden yorulmuş ve üstelik köklü demokratik geleneklere sahip olmayan bir halk ve işçi sınıfı. Üstelik partinin ve bürokrasinin yönetici kadrolarının ayrıcalıklı bir yaşantı sağlamak istekleri. Stalin-Trotski savaşımı bu çerçeve içinde oluştu. Kendi kurduğu Kızıl Ordu üzerinde Trotski'nin etkin olabilmesi kuşkusu, ayrıca Politbüro üzerinde etkisini gösterdi; iki politik tercih söz konusu olunca da Parti bürokrasisi ve asayiş güçleri Stalin'i destekledi. Lenin'in korktuğu bölünme oluştu. Stalin zafer kazandı, ama-yine de unutmayalım kiancak 1927 yılında Merkez Komitesi'nden atılan Trotski 1929 yılında ancak sınır dışı edilebildi; bu da etkisinin çapını gösterir. Yine unutmayalım ki, her başarısızlık muhalefetin etkisini artıracak nitelikte idi.

Bu arada Sovyetler Birliği'nin gelişmesinde iki önemli faktör daha rol oynadı. Biri, 1929-1932 Dünya Krizi konjonktüründe ve Dünya solunun bölünmüşlüğü karşısında, belki de Kominternin yanlış değerlendirmeleri sonucu, en güçlü Komünist Partisi'nin bulunduğu Almanya'da Hitler'in Nasyonel-Sosyalizm'i, kapitalistlerin ve sonra ordunun desteği ile iktidara geldi. Aynı zamanda da İspanya İç Savaşı ve gitgide belirginleşen Dünya Savaşı tehlikesi.

İkinci faktör, Sovyetler Birliği'nde muhalefetin uzun zamandan beri üzerinde durduğu, zengin köylülerin, yani Kulaklar'ın gelişmesinden doğan tehlike olarak belirdi. Stalin sert önlemler aldı, milyonlarca köylü sürgün edildi ve Kolhozlaşma'ya hazırlıksız olarak ve zorla gidildi; kriz böylece çözümlendi, ancak bu arada ağır baş hayvanların yarısı Kulaklar tarafından öldürüldü, bunun zararı yıllarca hissedildi.

Bunun yanında olumlu gelişmeler gerçekleşiyor; ulaşım ve sanayi rayına oturuyor ve ilk Beş Yıllık Plan hızla sanayileşme olanağını gerçekleştiriyordu. Bu zaferler karşısında Parti'nin önemli bir kanadı, 1934 yılında toplanan 17. Kongre'de, "artık düze çıkıldı, sorunlar çözümlendi, muhalefet yok oldu; Sovyet Demokrasisi yeniden kurulsun, gerginlik bitsin eğilimini" belirtti. Hatta Leningrad Sovyeti başkanı Kirov'a Genel Sekreterlik önerildi. Kirov Faşizm'in yükselişi ve savaş tehlikesi karşısında böyle bir değişikliğin zararlı olabileceği kaygısı ile bu teklifi reddetti; fakat sekreterliğe girdi, üstelik kongrede Stalinden çok çok fazla oy aldı.

Birçok suistimali olan, üstelik ayrıcalıklı durumunu kaybetmekten korkan Gizli Polis ve bürokrasinin bir kanadı için çanlar çalıyordu. Önce Kirov Leningrad'daki yazıhanesinde öldürüldü. Stalin derhal bunun eski muhalefetlerin eseri olduğunu ilan etti. Bugün temize çıkan, üstelik çoktandır iktidardan uzaklaşmış bulunan Lenin'in yakın savaşım arkadaşlarının bazıları işkence ile alınan ifadeler sonucunda idam edildiler. Artık büyük ve küçük davalar, idamlar, itiraflar dönemi başlamış bulunuyordu. Temizliğin çapını belirtmek için Khruçov'un 20. Kongre raporunda verdiği bazı sayıları sunalım: Bu rapora göre 17. Kongre'nin seçtiği 139 Merkez Komitesi üyesinden 98 tanesi temizlendiği gibi, Kongre'nin 1966 delegesinden 1108'i aynı akıbete uğramışlardı. Bu durum süregeldi; o kadar ki, Savaş ekonomisini ve Savaş sonrası ilk Beş Yıllık Planı yürüten Politbüro üyesi Voznesenski, 1948 yılında kimsenin haberi olmadan davasızca idam edildi. Bu idamlar ve suçlamalar yöntemi Avrupa'da yeni kurulan Halk Demokrasiler'inde de etkisini gösterdi. Bu memleketlerde liderlerin birçoğu asılsız dava ve suçlamalarla idam edildiler. Sovyetler Birliği'nde Stalin dönemindeki tasfiyeler Kominterni de kapsadığından, yabancı Partilerin birçok lideri de nasibini aldı. 1919 Macar Sovyet ihtilali'nin kahramanı Bela Kun, TKP liderlerinden Ali Cevdet, Salih Hocaoğlu ve diğerleri bu kurbanlar arasında yer almaktadırlar.

Sovyet yönetici ve tarihçilerine göre 2. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarındaki Sovyet kayıpları ve yenilgilerinde bu politikanın payı büyüktür. Çünkü ordunun üst yönetim kadrosu idam veya hapis edilmişti ve Alman tehlikesine karşı gereken önlemler alınmamıştı.

Bu bürokratik ve polisiye yönetim şekli bütün dünya Komünist Partilerini etkilemiş, Komünist ülkelerdeki gelişmeyi frenlemiş, emperyalist dünyanın propagandacılarına büyük kozlar sağlamıştır.

Stalin'in ölümünden az sonra, 1934'de MK

üyesi, 1939'da Polit Büro üyesi olan Khruşov, genel sekreter olunca sert bir savaşım vermiş; Parti legalitesini ve işlerliğini kurmaya uğramış; ancak 1964 yılında aynı bürokratik aygıtın göreceli olarak ılımlı kanadı, onu düşürüp yerine Brejnev'i getirmiştir. Ancak 1985'de partinin en zinde kanadının sözcüsü olarak Gorbaçov genel sekreterliğe getirilince, artık bir tıkanıklığa sürüklenen Sovyetler Birliği'nde köklü reformlar yapmaya cesaretle girişilmiş, Marksist Leninist geleneğe yeniden canlılık verilmiştir. Sovyetler Birliği'nin Saydamlık ve Yeniden Yapılanma politikası, şüphesiz, emperyalist güçlerin sinsi tertipleri ve de bürokratik aygıtın çıkarcı zümrelerinin engellemesi ile karşılaşacaktır. Üstelik halk, Lenin döneminin Sovyetik Demokrasi geleneğinden hayli uzaklaşmış, depolitize olmuştur; bu durumu da aşmak gerekecektir. Bu çifte kışkırtmalar ve dayatmalar, eski alışkanlıklar, şimdilik bazı yönleri ile şaşırtıcı karşı tepkilere yol açmaktadır. Ancak yapılan ilk demokratik seçimler ve hele birkaç ay sonra yapılacak olan taban Sovyet seçimleri, yeni geleneği pekiştirecek, Lenin'in özlediği Sovyet Demokrasi'sini daha yüksek bir düzeyde gerçekleştirmek yolunda önemli bir aşama oluşturacaktır. Şüphe yok ki makamlarını, bizim Orko ve Orduevlerine benzer ayrıcalıklarını kaybetmek istemeyen, direnecek olan kişilerin kışkırtmaları, bunların verecekleri zararlar da gözden uzak tutulmamalıdır.

Bunları söylerken, Stalinci yöntemlerle elde edilen büyük başarıları hiç bir zaman unutmamalıyız. Geri kalmış Çarlık Rusyasından, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücünü yaratan, sanayileşmede olduğu kadar halk kültüründe, bilimde dev adımlar atan, fezaya ilk uyduyu ve ilk adamı fırlatan Gorbaçov'ları yetiştiren o dönemdir. 2. Dünya Savaşı zaferini sağlayan, Emperyalist dünyaya eş bir askeri güç oluşturmak zorunda kalarak, bunları başaran yine Stalin dönemidir. Bu da sosyalizmin iç dinamizminin en güçlü kanıtıdır. Bugün dünya sosyalizminin yaşadığı sanılan kriz, bu dinamizmin yeni bir aşamaya varmasının doğum sancılarından ibarettir.

Kanımca Stalin döneminin en büyük zararı Marksizmin, Marksizm-Leninizmin, teorinin gelişmesine, gelişen dünyanın sorunlarına yanıt verecek duruma gelmesine set çekmiş olmasıdır. Bu dönemde teorik atılımlar, Parti genel sekreterlerinin veya sözcülerinin ve özellikle SSCB Genel Sekreteri'nin imtiyazı haline gelmiştir. Bu doktrinde bir durgunluk, bir dogmalaşma yaratmıştır. Yazımın başında da belirttiğim gibi Marx 1872'de, dünyadaki yirmibeş yıllık gelişmelerin (1848-1872) doktrinin revizyonunu gerektirdiğini belirtiyordu. Engels, her bilimsel ve teknolojik önemli gelişmenin doktrinin revizyonunu, yani aşılmasını gerektirdiğini vurguluyordu. 1917'den önce Lenin'ler, Rosa'lar, Trotski'ler ve başkaları, en sert tartışmalar yolundan geçerek, karşılıklı olarak aynı zamanda da birbirlerini etkileyerek bunu başardılar. Oysa, ondan sonraki çok uzun bir tarihsel dönemde teorik bir boşluk ile karşı karşıya kaldık. Şüphesiz bazı konularda, özel konularda önemli araştırmalar yapıldı, ancak doktrin geliştirilmedi.

Oysa 1924'den bu yana emperyalizm de, emperyalist sömürü biçimleri de, üçüncü dünya milletlerinin durumu da büyük ölçüde değişti, gelişti; kapitalist dünyada, devirli ekonomik fazla üretim krizleri şimdilik frenlenebildi; çok uluslu şirketler büyük bir önem kazandı; Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi yepyeni olgular oluştu. Aynı derecede önemi olan sibernetik, otomasyon, inanılmaz bilimsel gelişmeler, yeni yeni elektronik aygıt nesilleri, nükleer ve termonükleer enerji, lazer, uzay çağı, çeşitli uydular, bunların aracılığı ile televizyonun ve iletişim araçlarının gelişerek dünyayı gitgide küçültmesi. Nüfus patlamaları, sanayileşmenin hatalı uygulamaları yüzünden doğanın kirlenmesinin yarattığı sorunlar, ozon tabakasının delinmesi, bir dünya savaşının dünya üzerindeki sadece insanları ve uygarlıklarını değil, yaşamı bile yok edebileceği bilimsel verisi. Yanyana, kapitalist dünya'nın, sosyalist dünya'nın ve az gelişmişliğin yaşaması, Engels'in sandığından çok büyük ölçüde doktrinin yeniden düşünülmesini, geliştirilmesini, bunun yeni teknolojilerle yapılmasını zorunlu kılıyor. Doktrinin geri kalmışlığı sorunu, karşımıza sosyalizmin geri kalmış ülkelerde gelişmesinin acı bir ceremesi olarak çıkmaktadır. Bu nedenle de hele ülkemizde, ülke ve dünyanın somut şartları ve sorunları Marksist Leninist öğreti açısından ele alınmaktan çok, doktrin, dogmatik bir dinsel ayet çatışması terekesine düşürülmektedir. Ne gariptir ki kapi-

talist dünya birçok yönden, özellikle ekonomik sorunlarda Marksist yöntemlerden yararlanma yolunu bulmuştur.

Gorbaçov'un her dediği doğru mudur? Üstelik üst düzeyde, dünya çapında söylediği doğrular, az gelişmiş bir kapitalist ülke olan Türkiyemiz bakımından ne dereceye kadar geçerlidir? Bu ayrı bir tartışma konusudur. Ancak şimdiden şunu açıkça söyleyebilir: bugün artık, kendilerini Türk Marksistleri olarak tanımlayanlar hiç olmazsa küfürsüzce konuşabilmekte ve tartışabilmektedirler. Bu da Gorbaçov döneminin bir katkısıdır. Ayrıca günah çıkartmaya başladık; her günah çıkartma bir otokritik değilse bile, eski günahlar gitgide artan kişiler tarafından çıkartılabilmektedir. Bunda devam edersek, nesnelliğe dayanan gerçek otokritik yol da açılmış ve karşılıklı birbirimizi anlama sürecine girmiş oluruz.

Bu denememi Gorbaçov'a bir eleştiri yaparak bitireyim: Perestroika kitabında Gorbaçov, haklı olarak devrimlerin ihraç edilemeyeceğini vurguluyor ve diyor ki; *"her ülke kendi yolunu özgürce seçer, kimse karışamaz."* Bu sözler bir iyi niyet göstergesi. Ancak bir Avrupa ülkesi, örneğin İtalya, gelişecek bir sosyo-ekonomik konjonktür sonucunda Komünist bir rejime geçerse ve Amerikan emperyalizmi, buna zor kullanarak müdahale etmeye kalkışırsa, Sovyetler Birliği yansız kalabilir mi? Gorbaçov'un kitabında bu önemli konuya yanıt yok. Şüphesiz Engels'in dediği gibi, olsun da o zaman ne yapacağımızı düşünürüz, denilebilir.

Türkiyemize gelince, son bir söz söylemek gerek; ülkemiz için sosyalistlerin önündeki ilk ve çok tehlikeli adım, katılımcı bir demokrasi için kararlı bir savaşımı en geniş bir birlik içinde vermektir. Bu savaşımı her ne pahasına olursa olsun kazanmalıyız; buna karşı olan gelenekleri kırmalıyız. Partimizi kurmalıyız; askeri müdahaleleri en geniş bir konsensüs tabanı oluşturarak olanaksız hale getirmeliyiz; kişi özgürlüklerini, grup ve örgütlenme özgürlüklerini, dil, ırk, cinsiyet, düşünce, inanç, din ve mezhep farkı gözetmeksizin sağlamalıyız.

Ayşe Koç

belleksiz muhasebelerin yukarıdan söylemi(1)

öfkeyle kalkan zararla otururmuş, bu yazıyı yazmaya bizi yönelten en önemli dürtü öfke. çünkü taner akçam'ın, gerek marksizmin; devrimci mücadelenin kimi çok önemli kavramlarını, gerekse de bizim de paylaştığımız bir tarihin gerçeklerini çarpıtarak yaptığı devrimci yol değerlendirmeleri karşısında öfke duyuyoruz. ve, hiç zarar görmeden, göz göre göre yalan söyleyerek, tarihi, bilinci çarpıtarak, bezirgânca yapılan politikadan da nefret ediyoruz. biz öfkeyle kalktık, bakalım kim zarar görecek?

tarihin çarpıtılması ya da belleksiz muhasebeler

dünyada sosyalizmin resmi devlet politikaları halini almasından sonra tarihin sosyalizm açısından da pek güzel çarpıtılabileceği ortaya çıktı. bunun en bilinen ve bu aralar en çok üzerinde konuşulan örneği stalinizm. stalin ve o dönem sscb kökenli tarihçilerin yorumlarında ve hatta aktardıkları bilgilerde çarpıtmalar olabileceği, olduğu türkiye'de biraz geç de olsa farkedilmeye başlanan bir gerçek. bu durumda gerek stalinizmle hesaplaşmalarını biraz geçe bırakmış sosyalist grupların gerekse de farkettikleri olguları başkalarıyla paylaşmayı becerememiş troçkistlerin payı var.

ancak bütün bunların bu kadar geç farkedilmesinde bütün olup bitenlerin türkiye'deki en yaşlı başlı sosyalistlerin bile doğum ve çocukluk yıllarında olup bitmiş olmasının da büyük payı vardır kuşkusuz. öyle ya bir olayı ga-

(1) ilkay demir alptekin'in bu başlıklı yazısı taner akçam'ın ilk yazısının hemen arkasından geliyordu. ve biz başlığı gördüğümüzde bu yazının taner'in yazısına ilişkin olduğunu sandık açıkçası. oysa ilkay d.alptekin başka bir belleğe sesleniyormuş. yine de bu çok oturan başlığı ödünç alıyoruz.

zeteden okumakla tarih kitabından okumak arasında büyük fark var. ama taner akçam'ın yaptığı doğrusu daha cesurane bir çarpıtma. çünkü sözünü ettiği tarihi, olayları yaşayanlar henüz sağ ve onun yazdıklarını okuyacak durumdalar. bu tarihi, taner akçam'ın ele aldığı sıraya göre ele alalım.

thkp-c ve I.kopuş yani 1970'ler

taner akçam, thkp-c'ye yönelik değerlendirmesine şöyle başlıyor. "THKP-C Hareketi en özlü ifadesini, işçi sınıfının bağımsız devrimci siyasi hareketini oluşturma yolunda 1970'ler öncesi Sol'a egemen olan sağ anlayışlardan kesin bir kopuşu başlatmasında bulur." thkp-c nere işçi sınıfı nere diye şaşırarak[2] okumaya devam ediyoruz:

"50 yıllık Türkiye Sol'una egemen olan siyasal iktidarın devrimci bir rota ile ele geçirilmesi gibi bir sorunu olmayan ve devrimi işçi sınıfı dışında başka güçlerden bekleyen geleneksel sağ anlayışlar, THKP-C'nin gerek siyasal görüşleri gerekse devrimci pratiği ile parçalanmıştır."

hem doğru hem yanlış; 1970'lere gelene kadar siyasal iktidarın şiddet yoluyla ele geçirilmesinin politikasının yapılmadığı doğru. ama buna karşı verilen mücadelede thkp-c yalnız değil. en az onun kadar etkili olan başka örgütler de var. thko, tikko gibi. bu insanlar da en az thkp-c militanları kadar kahramanlar, iktidarın şiddet yoluyla ele geçirilmesini en az onlar kadar kararlılıkla savunuyorlar. ama thkp-c'nin bu örgütlenmelerden bir farkı var, türkiye'de devrimci süreçlerin ve kopuşların en önemli halkalarından biri olduğu artık iyice açığa çıkmış bir konuya, kürt meselesine en sağ yaklaşımı yapıyor. böylece de türk solunun laf kürdistan'a gelince kemalizmin kuyruğuna takılmak konusundaki köklü geleneğini devam ettiriyor. başka farkları da var tabii thkp-c'nin. taner'den okuyalım:

"THKP-C Hareketinin, Türkiye Devriminin bir halk savaşı rotası izleyeceğini; bu halk savaşının ancak silahlı mücadeleyi temel alabilecek bir parti tarafından yürütebileceğini; partinin başlangıçta öncü savaşı aşamasından geçecek bir gerilla savaşını sürdürmek zorunda olduğunu açıklayan temel tezleri ve bunların anlatımında kullanılan kavramlar (suni denge, politikleşmiş askeri savaş, öncü savaşı, evrim devrim aşamaları, milli kriz, vb.) içeriklerinden boşaltılarak, kendi başlarına herşeyi açıklar hale sokuldular. Üstelik devrimci kadrolar arasında, son derece yüzeysel ve kavramlar arasında mantık oyunları şeklinde sürdürülen bu tartışmalar, teoriyi donmuş, olmuş bitmiş birşey olarak görme eğilimlerini geliştirdi. Kısacası dogmatizm, kavram fetişizmi biçiminde tartışmalara egemen oldu."

yıllar boyu insanların tartıştığı, uğruna kavga ettiği, hatta öldüğü kavramları parantez içine sıralayıp sonuna da "ve benzeri" demenin kolaycılığı bir yana, taner akçam'ın atladığı bir nokta var. bu kavramlar ve benzerleri 1978 yani devrimci sol'un kopması öncesinde devrimci yol'un metinlerinde daha çok yer alırdı. bunda o zamanlar henüz devrimci yol içinde yer alan müstakbel devrimci sol kadrolarının etkisi vardı tabii.[3] daha sonraki süreçte bu kavramlar adeta "eriyip" yokoldular. ancak bunun da sebebi devrimci yol'un politik bir hesaplaşması filan değil, devrimci sol'un kendini solun diğer kesimlerinden tecrit etmesi ve dolayısıyla kadrolar üzerinde de bir baskı unsuru olma özelliğini kaybetmesi.

devrimci yol ve 2. kopuş

taner akçam'ın bu konudaki değerlendirmeleri, kendisinin de hayli sorumlu konumda bulunduğu bir sürece ilişkin olması açısından daha önemli tabii. okuyalım bakalım:

"Böylece sadece verilen emirleri yapmakla sınırlı olmayan, bir kere Devrimci Yolcu olduktan sonra kendi verili konumunda belli değişiklikleri yapmayı şart koşan bir ilişki zemininin koşulları oluşuyordu. Bu aslında teorik olarak savunulan katılımcılığın bir örgütte hayat bulmasından başka birşey değildi. Herhangi bir eylemin yapılmadan önce yapacak insanların tümü ile tartışılması, ancak tartışma sonucunda ortak bir onay, irade yaratılıyorsa işin yapılması, hiyerarşinin, örgüt içi ilişkinin alı-

(2) şaşırıyoruz çünkü thkp-c -hem de 15/16 haziran eylemine rağmen- işçi sınıfına politik olarak hiç önem vermemiş, sınıfın fiili önderlik yapamayacağını ancak ideolojik önderlik yapabileceğini kesintisiz'lerde çok açık vurgulanmıştır.

(3) yoksa bugün hiç bu kavramları kullanmadan yazı yazabilen mesela taner akçam gibi devrimci yol yazarları o zaman da hanyanın konyanın farkındaydılar belli ki.

şılagelmiş mantığın dışında ele alınmasının göstergeleridir. 'Bir hareket, yaratıcı, özgür insanların kendi bilinçli iradi katılımlarıyla yaratılır' düşüncesinin pratik şekillenmesinden başka bir anlama gelmiyordu bu. Böylece düşünme ve tartışma özgürlüğü, bu özgürlüğün herhangi katı kurallara ve disipline bağlanmaması, ama işin, eylemin kendi yarattığı, mücadelenin doğal disiplininin sınırlarını tayin ettiği bir ilişki biçimi gelişiyordu.''

bunları okuyunca ''acaba biz yanlışlıkla devrimci yol sanıp başka bir hareketin saflarında mı mücadele veriyorduk?'' diye kendi kendimizi şöyle bir yoklamaktan alamadık. devrimi yol saflarında düşünme (onu askerler bile engelleyemiyorlar!) ve tartışma (özellikle başka gruplarla!) özgürlüğü tabii ki vardı ama koskoca tarihi boyunca bırakın bir kongreyi, bir konferans bile toplayamamış bir harekette bu düşünceleri ve tartışmaları *merkezi* düzeyde(4) yansıtmanın fazla bir aracı da yoktu. bu bir yana, yine aynı nedenlerle varolan hiyerarşiyi değiştirmek pek mümkün değildi. bize, ''sorumlu''sunu seçmiş bir devrimci yol militanı bulun, konuşup tartışmak istiyoruz.(5) bu konuda en bürokratik örgütlenme bile daha iyidir, çünkü *bürokratik* de olsa, tartışma ve seçim mekanizmaları vardır. örneğin taner akçam'ın pek bürokratik bulup dudak büktüğü tkp (biz de hiç sevmeyiz ama) onun taner akçam'lığı boyunca epeyce yönetici değiştirdi. bu ve başka anlamlarda, taner'in ''türkiye sosyalist hareketine'' yöneltiği şu eleştiriler en başta devrimci yol için geçerlidir:

''En olumsuz örneği herhangi bir örgütün iç ilişkilerinde, kendi dışındaki güçlere ve kitlelere bakışında görülen bu yanlış anlayış sonucu, kitleleri yönetilecek koyun sürüsü olarak görme, kendisi gibi düşünmeyenleri düşman olarak değerlendirme; ...... Sol'a egemen olmuştur. Yine bu anlayış sonucu, uğruna mücadele edilen demokrasi, sadece amaca varmak için kullanılacak basit bir araç haline gelmiş; demokrasinin sınırı kendisinin yaptığı ve kontrol edebildiği şey olarak belirlenmiş (kendi dışındaki herşey, demokrasi mücadelesini ilerletse bile, kendisi yapmıyorsa kahrolabilir) ve sonuçta yığınlara bir iktidar alternatifi değil, olumsuz bir tablodan başka birşey sunulamamıştır.''

taner akçam, yazısının başka bir yerinde ''devrimcilerin kontrolu altındaki bölgeler''den bahsederek bu konudaki esas yaklaşımını ağzından kaçırıyor. bu tür yerlerde başka sol gruplara politika yapma hakkını tanımamak (örneğin bildiri dağıtmalarını engellemek) yolundaki devrimci yol geleneğini bugün devrimci sol başarıyla sürdürüyor. maşallah, allah hiçbirini türkiye halklarının başından eksik etmesin!

bilincin çarpıtılması ya da yukarıdan söylem

taner akçam,marksizmi,devrimci bilinci çarpıtırken en kaba biçimiyle idealizme düşüyor. bunu da farklı bir mücadele anlayışı, yeni bir marksizm yorumu gibi kılıflar altında hala kendisine gözlerini dikmiş bulunan devrimci kadrolara kakalamaya çalışıyor. öncelikle okuyalım bakalım taner akçam bir devrimci hareketin hedeflerini nasıl yorumluyor:

''Bir devrimci hareketin gerek kendi örgütlenmesinde, gerekse hedeflediği toplumsal örgütlenmede esas alması gereken şey, sınıflı toplumdaki konumuyla insanı değiştirebilmesidir.''

çok kesin olmayan, herkesçe paylaşılmayan kişisel yorumlarını bu kadar kesin bir biçimde ifade etmek de bir devrimci yol alışkanlığı tabii. bu bir yana, sol harekette darbe sonrası pek moda olan şu insanı değiştirmek düşüncesine taner de kapılmış. buna göre ortada kötü bir düzen var, ona alternatif iyi bir düzen var ve devrimciler bu kötü düzenin insanlar'ını kuracakları iyi ve yeni düzene göre değiştiriyorlar. böylece mut'lak, ideal doğruya ulaşılabiliyor. oysa, bizce devrimci hareketler, bu düzende, ezilen, baskı altına alınan insanları mutlu etmek için bu düzeni değiştirip yeni bir düzen kurmayı hedeflerler. kendi idealindeki iyi düzen için başkalarını değiştirmeye kalkmak en hafif deyimiyle otoriter bir düşünce. bu görüşlerin de taner'in, devrimcileri, belli normlara göre hareket eden, benzer davranış-

(4) zaten taner akçam pek merkezi düşünemiyor ama bu konuya daha sonra değineceğiz.

(5) oysa taner gönül rahatlığıyla, ''kitleler gerek burjuva politikasında gerek klasik sol bakışta aynı görevle yükümlüdürler. kendisini yöneteni tayin etmek.'' diye eleştiriyor. aman efendim, tayin edebilsek öpüp başımıza koyacağız. ama bu konuda taner'in yanlış bilgilenmesi doğal. onun oradan ''yukarıda'' kimse yok gibi görünüyor olabilir tabii.

lar içinde olan ve (sürekli olarak, işçi, memur, mahalle halkıyla iyi ilişkiler kurmaları gerektiği vurgulandığına göre) belli ki öğrenci ve onun doğal bir türevi olan profesyonel devrimcilerden oluşan bir topluluk olarak görmesinin büyük etkisi var kuşkusuz. devrimci yol göz önüne alındığında pek de yanlış sayılmaz bu düşünce. neyse devam edelim.

taner akçam'ın devrimci yol'un devamlılığı konusundaki görüşleri de idealizmin ilginç bir örneği. herhangi bir politik hareketin devamlılığı açıktır ki iki şekilde olabilir. birincisi o politik hareketin, görüşlerinde ne değişiklik olursa olsun örgütsel olarak varlığını, yapısını, sürdürmesidir. ikinci dünya savaşı yıllarında çeşitli avrupa ülkelerinde komünist hücrelerin onyıllarca kendilerine en ufak bir mesaj bile gelmeksizin örgütlenmelerini korumalarına ilişkin şanlı hikayeleri taner de duymuş olacak. ancak böyle bir sürekliliğin sağlanamadığı durumlarda bir politik görütlenmenin görüşlerinin, politika ve programının savunulmasıyla da onun devamlılığını sağlamak mümkün. darbe sonrası devrimci yol'un örgütsel olarak varlığını koruyamadığı malum. ama bunun da ötesinde devrimci yol'dan bugüne bir politik mirasın kaldığından da sözetmek hayli zor. zaten taner akçam da bunun farkında. başka bir devamlılık formülü bulmuş o:

"Dolayısıyla THKP-C ile başlayan bu farklı ruh halinin, davranış biçiminin, anlayışın gelenekselleşmesinden, yeni bir geleneğin yaratılmasından sözediyoruz. Bu geleneğin yaratılması ise açıktır ki basit bir örgüt probleminin çok ötesindedir ve kitlelerin günlük yaşantısında, eylemliliğinde ve örgütlenmesinde, somuta geliştirilecek ve farkları pratik mücadelede, onun dönüştürülmesinde gösterilebilecek gelecek topluma has ilişki ve değerler anlayışı bütünlüğüdür."

evet, yanlış okumadınız, belli bir hareket bir ruh hali, davranış biçimi, anlayıştan oluşur. kim bu ruh haliyle hangi örgütte hangi görüşleri savunuyor olursa olsun. taner bu yaklaşıma çok önem veriyor olmalı ki, yazısının daha üçüncü paragrafında, "Bu hareket kavramını da bir "örgüt", bir "topluluk" anlamından çok bir ruh hali, bir düşünce tarzı, belli bir anlayış olarak kullanıyorum." diye özellikle vurgulamış. oysa politik bir hareket, belli bir düşünce etrafında birlikte *hareket edebilen* insan topluluğuna verilen addır. çünkü aynı politikayı savunmak bırakınız farklı coğrafyaları, farklı tarihlerde bile farklı ruh hallerine tekabül edebilir. örnek mi; jaruzelsky'nin düşüncelerini savunanlar polonya'nın en konformistleri belli ki, ama aynı şeyleri türkiye'de söylerseniz cezaevine konuyorsunuz. ya da örneğin 1978 yılında devrimci yol'un görüşlerini odtü'de savunmakla devrimci sol'cuların güçlü olduğu istanbul'da ya da 1989'da savunmak çok farklı ruh hallerine tekabül eder. hele 1989 türkiye'siyle 1979 almanya'sı iyice farklı ama neyse. öfkemizi sınırlamayı bilelim.

taner akçam'ın marksist bilinci çarpıttığı en önemli noktalardan biri de devrim sonrası sürece ilişkin. taner, devrimci yol açısından çok önemli bir gerçeğin, yani bu hareketin marksist bir hareket olmayıp bir halk hareketinden ibaret olduğunun farkında.(6) bunun en önemli bir göstergesi marks'ın ve marksist hareketlerin programatik olarak çözdükleri devrim sonrası sorunları muğlak bir, "yeşeren ilişkiler", "yeni yaşam tarzı" söylemine bağlaması. bu konuda eski devrimci yol dergilerinden çok sevdiği bir alıntıyı tekrar ediyor:

"bugün devrim için savaşırken, bir yandan da kollektiflik temeli üzerine kurulu olan yeni yaşam tarzını, devrimci bir hayat tarzını nasıl kendimizde somutlama durumundaysak, halkla ilişkilerimizin ileri bir konumda olduğu, devrimcilerin kontrolu altındaki bölgelerde de aynı şekilde, bu yeni toplumsal ilişkilere ait unsurların yeşerip gelişmesi için çalışılması gerekir." koskoca bir ülkenin sorunlarını, düzenini "kollektiflik temeli üzerine kurulu olan yeni yaşam tarzı"(7) gibi yöntemlerle çözmeye kalkmak eğlenceli tabii. mesela ptt'yi ya da sular idaresini nasıl çalıştıracağız? oysa yeni, yani devrim sonrası toplumun nasıl örgütleneceği program düzeyinde ve tabii daha somut olarak tartışılacak, çözülecek bir sorun. bu tür bir tartışma alanı, yıllar boyu devrimci yol'u ve bütün thkp-c kökenli grupları tabiri caizse hiç açmadı. onlar öncü savaşı, politikleşmiş askeri savaş stratejisi filan tartışıp durdular ve devrim sonrası örneğin toprakları ne

(6) ve her burnu büyük devrimci yol'cu gibi devrimci yol neyse onu olmanın iyi olduğunu düşünüyor ve marksist bir hareket olmanın özelliklerini küçümseyip halk hareketi olmak gerektiğini savunuyor.

(7) dedik ya taner merkezi düşünemiyor diye.

yapacaklarını bir türlü düşünmediler. düşündükleri noktalarda da önerileri hep reformist oldu. taner'in kafasına taktığı bir soru var. önemli de bir soru bu aslında. bir hareketin esas kimliğini belirleyen şeyin ne olduğunu soruyor. bizce bir hareketin kimliğini belirleyen esas iki unsur var; programatik önerileri ve somut sınıfsal özü. onun dışında mücadele biçimleri filan tarih ve ortama göre çok değişiklik gösterebiliyor. ikinci dünya savaşında avrupa'da silaha sarılanlar arasında sosyal demokratlar da var. o yüzden devrimciliğin kıstası mücadele yöntemlerinde değil, programatik önerilerde. diğer unsur olan somut sınıfsal öze de değinmek istiyoruz. devrimci yol özünde bir halk hareketidir. pratik olarak işçileri örgütleme konusunda epeyce geç uyanması bir yana bir işçi hareketi olmayıp bir halk hareketi olmuştur hep.[8] taner de gelecek döneme ilişkin olarak sürekli halkın mücadelesinin örgütlenmesinden söz ederek bu konudaki anlayışını değiştirmediğini belli ediyor. oysa halk, işçi sınıfından da emekçi sınıflardan da çok başka birşeydir. hele de devrimci yol'un tanımladığı halk, biraz da mao etkisiyle iyice geniş tutulur. ve işte bu halk kendi içinde egemenlik ilişkileri barındırır. (hani ilişkiler dendi de oradan aklımıza geldi.) ve bu ilişkilerde, örneğin esnafla çırağı arasındaki çelişkide örgütlü bir taraf olmadan işçi sınıfının mücadelesini savunmak mümkün olmaz. sınıf devrim ister, halk ise sivil faşistleri bertaraf etmek istiyordu. gerisini gazetelerden okuduk.

(8) o zamanlar devrimci yol'un kimi muarızları "devrimciler ne için savaşıyor" broşüründe işçilere esnaflardan daha az yer ayrılmasıyla dalga geçerlerdi.

sonuç olarak....

sonuç olarak aslında söylenecek daha başka şeyler de var. çünkü 1980 öncesinin en güçlü örgütlenmelerinden biri olan devrimci yol'un arkasından politik-örgütsel, bu kadar az iz bırakarak dağılması kolay çözülür bir konu değil. ama bu örgütlenmede ve dolayısıyla bu dağılmada en sorumlu olanların sanki hiç hataları yokmuş gibi politikaya bulundukları yerden, yani tepeden devam etmeleri oldukça öfkelendirici birşey. taner akçam, "yenilgi örgütsel-politik bir olgu idi. bir tek devrimci hareketimizin, örgütümüzün yenilmesi dağılması değil, bir bütün olarak halkın eylemliliğinin yenilgisi idi." diyor. ve türkiye solunun yenilgisini de ısrarla, yapılan hatalara (tabii başkalarınca) ve en ilginci dünyada sosyalizmin krizine bağlıyor. çok tuhaf bir tutum bu! evet, polonya'da sscb'de olanların türkiyeli devrimcileri etkilememesi mümkün değil tabii. ama devrimci yol'un yenilgisinde önder kadroların da hiç bir hatası yok mu? bütün olanlardan, hele de şimdiki haliyle hiyerarşiyi sorgulayan taner akçam'a özeleştiri payı düşmüyor mu hiç? devrimci yol bu derece trajik bir biçimde çöktüyse, bunda "türkiye soluna hakim olan memur devrimciliği zihniyeti" kadar ve tabii ki ondan daha fazla örgütsel karar ve tavırların payı vardır. bu kararları kim aldı, bu tavırları kim belirledi? bu kadar bedelsiz, sorumluluksuz bir politika yapma tarzı karşısında öfke duymamak mümkün değil. "sorumlu"larımız ne dersiniz?

yeni sosyalizm anlayışı

Sovyet yazarı ve sosyologu Boris Kagarlitsky ve marksist teorisyen Ernesto Laclau'-nun Sovyetler Birliği ve Avrupa'daki komünist hareket üzerine yazdıkları iki makaleyi yayınlıyoruz. Bu makaleler, Britanya Komünist Partisi'nin aylık yayın organı Marxism Today dergisinin Ekim 1989 sayısında yeraldı. Yazarlar, Britanya Komünist Partisi'nin perestroyka sürecine parelel olarak çıkardığı "Yeni Çağ Manifesto-su"nun geçen ay yayınlanan görüşlerini eleştiriyorlar.
Boris Kagarlitsky, Gorbaçov'un çizgisine sert bir eleştiri yöneltirken, Ernesto Laclau, sosyalizmdeki yeni çoğulcu anlayışına uyarılar yapıyor.

yeni bir bireşim gerekiyor

Boris Kagarlitsky, *1958 doğumlu Sovyet yazar ve sosyolog. Samizdat yazılarından dolayı 1982 yılı boyunca cezaevinde kaldı. 1988'de* Perestroyka Halk Cephesi'-*nin kurulmasında etkin bir rol oynadı. "The Thinking Reed" adlı eseriyle 1989 "Isaac Deutscher" ödülüne layık görüldü.*

Sovyet televizyonu geçenlerde adı pek duyulmamış bir rock grubunun "New Times" (Yeni Çağ) adlı parçasını ekrana getirdi. Elbetteki bu başlık orijinal içeriğinden oldukça uzak kullanılmıştı. Sahnedeki solist, bitkin bir halde nakaratı tekrarlıyordu: "Yeni Çağ, perestroyka, Heyooo..."

Görünen o ki, "Yeni Çağ" ve "perestroyka" Sovyet halkından ziyade batılı izleyiciler ve eleştirmenler arasında daha fazla taraftar buldu. Vatandaşlarımızın yüzyüze oldukları gerçekler şunlardır: Dükkanların önünde uzayıp giden kuyruklar, giderek artan bir suç dalgası, ulusal sınırlar uğruna yapılan milliyetçi kıyımlar, enflasyonun serbest pazara geçiş olarak sunulması ve televizyonda yeni politik liderlerden boş demagojiler. Batıda yaygın olarak geçerli olan bu biçim gibi, bu da bizim yeni bürokratik çoğulculuğumuz. (Yeni Çağ) Manifesto'su yazarlarının kaleme aldığı biçimde bize yeni bir sosyalizm modeli sunuluyor: "Kadınların kendi iradeleriyle, saldırı ve tecavüze uğrama korkusu duymadan yaşayacakları, insanların ten renginin işsiz kalmalarına veya düşük ücretle çalışmalarına sebep olmayacağı, işin gerek sosyal, gerekse üretim merkezlerinde veya ev içinde uygun bir şekilde ücretlendirildiği veya ödüllendirildiği bir ülke görmek istiyoruz.

"Modernize edilmiş bir toplum istiyoruz. Fakat bunu isterken bilimsel ve teknik gelişmelerin, gelecek kuşaklara miras bırakacağımız temiz hava ve temiz denizler için yararlı kullanımını istiyoruz. Toplumda istediğimiz değişimlerin, insanların üzerine zorla yüklenmesi yerine bireylerin kendi yaşamlarındaki kaynaklarını ve özgüçlerini harekete geçirmesinin esas alınmasını savunuyoruz.

"Bu bizim sosyalizme bakışımız."

Şimdi ben eminim ki, bu satırlar bayan Thatcher'in da, kapitalizme bakışı. Problem şudur: Bayan Thatcher'in kapitalizmi, şimdi ve gelecekte eşit haklarımızı veya temiz havayı garanti edemez, edemeyecektir. Fakat, Manifesto yazarlarının ifade ettikleri sosyalizmin bu biçimi içinde, bu temel olguların garanti edildiğinden nasıl emin olabiliriz?

Nitel değişim yaklaşımları, ancak nitel farklı yaklaşımlarla sağlanabilir. Bu, Manifesto'nun gözden kaçırdığı bir noktadır. Hümanizm ve uluslararası pazar başlıklarından sorunu ele aldığımızda, temel problem Thatcher rejiminin insanlık dışı bir rejim olduğudur. Şimdi biz de bu temel problemi çözmeye yönelmeden aynı çizgiyi izlersek, fakat bunu saygılı ve sempatik bir biçim altında gerçekleştirirsek herşey yoluna mı girecektir? Genel bir bakışla sosyalistler, feministler ve radikal liberalistler, aralarındaki, bence ufak farklılıklara karşın, hepimiz daha demokratik ve daha insancıl bir toplum yaratmak istiyoruz.

Bununla beraber, liberaller veya feministler otomatikman sosyalist değillerdir. Fakat Manifesto yazarları, sosyalist fikirlerini savunurlarken, radikal-liberal veya en iyimser yaklaşımla feminist ya da pasifist (barışçı) ideolojilerin söylemlerine bürünmektedirler. Sonuçta, henüz bir bütünün ayrılmaz parçalarının oluşturabildiğini göremiyoruz. Kesinlikle şunu söyleyebilirim ki, sosyalizm üzerine bir dizi tartışmalar sonrasında, üzerinde dikkatle çalışılmış bir program yaşama geçirilmeli ve bu noktada Manifesto yazarları, genel tanımlar ve genel örnekler üzerinde kendilerini sınırlamalıdırlar. Sosyalizm başlığı altında "sosyalizm''in, kapitalist ülkeler ve buna ek olarak uluslararası sermaye çevreleri ile ortak girişimlere yöneldiğini görürüz.

Manifesto yazarları, sosyalist Britanya'yı, Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nin daha gelişkin bir türevi olarak görme eğilimdedirler. Bu da ortak girişim mantığının bir yansımasıdır. Bu ortak girişimlerin çerçevesi, bir taraftan etkili bir dış ekonomik stratejimizin eksikliği, diğer taraftan ise Sovyet oligarşisinin dünyadaki yönetici sınıfla bütünleşme çabasıdır. Sözü tekrar Manifesto'ya getirirsek; Manifesto yazarlarının Gorbaçevizme insancıl bir makyaj yaptığını söyleyebiliriz. Bu ise, Gorbaçov'un günümüz kapitalizminin gerçeklerine eklenme stratejisinin üstünü örtmektedir.

"Yeni Çağ"da topluma ve sola düşen görevleri bir bütün olarak analiz etmemiz gerekiyor. Burada sözkonusu olan, sadece kapitalist ekonomi ilişkilerinin dünya ölçeğinde hızla yaygınlaştırılması değildir. Yeniden yapılanma sürecinin tamamlanışı ile birlikte, yeni karşıtlıkların ortaya çıkışını veya eski karşıtlıkların yeni bir form içinde geri dönüşünü de görebiliriz.

Batı ekonomisindeki yeniden yapılanma süreçleri gerçekleşirken sol, özellikle de sosyal-demokratlar bunu yönlendiremediler. Teknolojik devrimin gerektirdiği değişiklikler, "sağ kanat" çizgisinde yapıldı. Çünkü kimse sol bir alternatif sunamadı. Teknolojik devrim, "eski" işçi sınıfının tabanındaki ilişkileri alt-üst etti. Tıpkı 19. yüzyılda endüstri devriminin "manüfaktür proletaryası"nın konumunu alt-üst ettiği gibi.

Yenildiklerini anlayınca, Avrupa'daki radikal politikacılar, kaybeden rolüne boyun eğdiler ve kendilerini yeni gerçeklere adapte etmeye çalıştılar. Tıpkı eski atasözü gibi: "Bükemediğin eli öpeceksin." Batıdakiler çok erken pes ettiler.

Yeniden yapılanma süreci hemen hemen tamamlanmıştı. Yeni bir ekonomik baz getirildi. Normal ekonomik süreç dönemi, teknolojik devrim süresi ile yer değiştirirken, yeni formun tek yapabildiği, eski karşıtlıkları yeniden üretmek oldu. Her zaman "Neo-Luddite" (teknolojiyi tümden reddetme yaklaşımı) akımı sola egemen olmuştu. "Modern" işçi, teknik gelişimin ve böylece işçinin refahı garantisini veren sağ kanatın bir ittifakı olmuştur çoğu kez. İngiltere'nin modernleşen güneyi, gerileyen kuzeyin aksine, oyunu Thatcher'a vermiştir. Fakat "Neo-Luddite" akımını alt ederken Thatcherizm bu sefer kendi sosyal tabanını kaybetmiştir.(1) Bu tehdit olmadan, mo-

(1) Neo-Luddite: Endüstri devriminin başlangıç yıllarında İngiltere'de, Luddite adlı bir işçinin önderliğinde, işçiler makinaları kırma eylemlerine yöneldiler. Bunda, işçilerin kendi işlerinin yerini alacak olan makinalara tepkilerinin yansıra, üretimin kendi denetimlerinden çıkmasına gösterdikleri bir tepkinin de payı vardı. Sonraları, Luddite Akımı veya Makina Kırıcılar olarak tarihi literatüre geçen bu dönem, 20. yüzyılda solun teknolojik devrimi sosyalistçe dönüştürememesi ve sadece, yeniden, bu sefer bilgisayarlar yüzünden işsiz kalan işçilerin, işlerini talep etmelerine alternatif

dernleşmeden yana olanların birleşik bir cephe oluşturma amaçları kaybolur. Bence Thatcherizmin şu anki krizinde bu neden yatmaktadır. Bu ise, solun karşı saldırısındaki stratejik perspektifi belirleyecektir. Radikal liberallerle uzlaşma aramaktansa yeni bir sosyal tabanın, yeni proletarya alt-kültürünün oluşturulması zorunludur. Bu verilerden hareketle yeni sınıf çatışmalarının parametreleri dikkatle incelenmelidir; ve "yeni" ve arta kalan "eski" işçi katmanları arasındaki bireşim yapılmalıdır.

Manifesto'nun en dikkat çekici noktası, "özyönetim" sorusunu yanıtsız bırakmasıdır. Endüstri-sonrası proletaryasını, yeni teknolojik ilişkiler içindeki çalışma koşullarında incelediğimizde, özyönetim alternatifimizin bir ihtiyaç olduğunu tespit edebiliriz. Sınıf mücadelesinin yeniden alevlenmesi doğal olarak sömürüye karşı işçi sınıfının yeni mücadele yollarını oluşturacak ve bu mücadele özyönetim talebinin çevresinde şekillenecektir.

Elbetteki, ekolojik veriler temel alınarak, yerel sektörlerin "herşeyin küçüğü güzeldir"(2) ilkesinden hareketle kuvvetlendirilmesi, ekonominin insan ihtiyaçlarına yönelik demokratik planlama mekanizmaları çevresinde oluşturulması ve pazar ekonomisinin bu verilere tabi kılınması için birçok sorunun çözülmesi gerekecektir. Fakat, çizdiğim bu perspektif de özyönetim alternatifi hesaba katılmadan düşünülemez. Ve bu çözüm ulusal sınırlara hapsedilerek de düşünülemeyeceği gibi, kalıcı bir çözümü ancak bir Avrupa Devleti veya dünya genelinde arayabiliriz.

Kapitalizmin dünya genelinde hızla yayılması, sol için bir dizi sorun demektir. Fakat bu sorunlar, Manifesto yazarlarının kaleme aldıklarından oldukça farklıdır. Başlangıç noktası olarak Doğu Avrupa'daki gelişmeleri dikkate almalıyız. Stalinizmin çöküşü, bizi otomatikman sosyalizme yaklaştırmaz. İlk defa bu yüzyılda, Doğu Avrupa'yı da içine alan kapitalist pazarın uluslararası gerçek yaygınlaşmasını görüyoruz. Şunu kabul etmeliyiz ki, sosyalist bir alternatif Doğu Avrupa'nın da hesaba katıldığı bütün Avrupa'yı kapsamalıdır. Bu nedenle Avrupa Topluluğu'nun ilerici sosyal bir karaktere dönüştürülmesi için ortak eylem kanallarının oluşturulması zorunludur.

Uluslararası şirketler hakkında daha sosyal düzenlemelere gidilmesi yönünde tartışmak yerine, gerçekten düzenlenmiş ve Avrupa ekonomisinin demokratik planlama yoluyla entegre olacağı bir yapı talebiyle, bu şirketlere karşı mücadele edilmelidir. Endüstri kollarının ulusallığı hakkında değil, Avrupa sahipliği ve Avrupalılaştırma üzerinde düşünmek zorundayız. Bu bütün halinde baktığımızda, Avrupa ekoloji stratejisini doğunun, kuzeyin, batının ve güneyin demokratik güçleri arasındaki dayanışma stratejisini oluşturmalıyız.

Bu radikal stratejinin başarıya ulaşması için birçok ülkede sosyalist hükümetlerin başarıları, yönetimleri ele almaları şart olacaktır. Bu partilerin benzer stratejik perspektiflere sahip olmaları ve kuvvetli bir iletişim ağı oluşturmaları gerekecektir. Görünen o ki, İngiliz İşçi Partisi'nin veya Fransız Sosyalist Partisi'nin bu projeyi gerçekleştirmeleri olasılık dışıdır. (Bu arada Alman Sosyal Demokratları'nın sözünü etmeye bile gerek duymuyorum.) Fakat bütün bu partilerin katılımı olmadan bir değişim süreci imkansızdır. Bu nedenle sosyaldemokrasinin solundaki güçler daha radikal ve büyük işçi partileri için de daha enternasyonel bir yön arayışına girmek zorundadırlar. -Aynı şey bence, aşırı derecede önemli ve aynı zamanda aşırı sağ bir çizgiyi temsil eden İtalyan Komünist Partisi için de geçerlidir.-

Elbetteki, bu sorunların çözümünün kolay olmadığı açıktır. Demokratik komünistler, troçkistler, yeşil hareket oluşturulacak canlı ve çoksesli bir bireşim, yani çağın temel stratejisi olmalıdır. Bir sınıf perspektifinde ele aldığım bu strateji "iyi" liberallerle "hümanist" birliktelik perspektifinden oldukça farklıdır.

geliştirememelerine Neo-Luddite ismi takıldı. Bir başka açıdan ise Luddite geleneğinin, İngiltere'de Old-Dissent olarak adlandırılan bir "Karşı Koymacı" geleneğin tohumu olduğu bazı sosyologlar tarafından savunulmakta; ve örneğin, dünyadaki ilk barış hareketinin İngiltere'de çıkışı bu gelenek çerçevesinde açıklanmaktadır. Yazarın Luddite geleneğine darbeler vuran Thatcher'in sosyal tabanını kaybetmesi gerçeğinde, bu sivil geleneğe bir gönderme yapıldığını sanıyoruz.

(2) "Herşeyin küçüğü güzeldir" (small is beatiful) Taoist felsefenin bir görüşü olup günümüzde Avrupa'daki Yeşillerin temel sloganlarından biridir. Temel görüşü, büyük çaplı ve doğayı kirleten yatırımlara yönelmek yerine küçük-yerel birimlerdeki üretime ağırlık vermesidir.

yeni çağa uyarılar

Ernesto Laclau, Avrupa'nın önde sol muhaliflerinden ve Marksist kuramcılarından biridir. 1935 yılında Arjantin'de doğdu. 1969 yılında Britanya'ya geldi. 1973 yılında Essex Üniversitesi'nde öğretim görevlisi oldu. Bugün aynı üniversitenin "ideoloji ve tez analizleri lisans programı" bölüm başkanlığını yürütmektedir. Son kitabı olan "Günümüz Devriminin Yeni Yansımaları" Britanya'da 1990 baharında yayınlanacak.

Thatcherizmin yenilgisi Britanya'da solun politik ve entellektüel ufkunda yeni değişimlere neden olacaktır. Son 70 yıla hükmeden sosyalizmdeki iki kavramın (sosyal-demokrasi ve komünizm) politik üretkenliği tükenmiştir. Sosyalleştirme ve devletçilik kavramlarını bir arada değerlendirmek artık daha fazla mümkün görünmemektedir. Ulusal devletin sosyal değişim sürecini taşıyacak temel çerçeve olarak algılanması, imkansızdır artık. Ayrıca, toplumu demokratik ve sosyalist bir değişime götüren sürecin taşıyıcı unsuru olarak, homojen ve birleşik bir işçi sınıfını da artık göremiyoruz.

Bugün ise basitçe çizebileceğimiz tek şey, geniş halk tabanını çekebilecek ve onları harekete geçirebilecek yeni bir sosyal politik tasarımın nasıl oluşturulabileceğidir. Manifesto'nun değindiği gibi, eski dilin modası geçmiştir. Fakat, yenisi de tam oluşmamıştır. Manifesto, politik reformize sürecindeki önemli bir noktayı temsil ederken, birçok şeyin farkında olmamızı sağlıyor. Ana başlıklarıyla bunlar: Fordizmden Post-Fordizme geçişteki kapitalizmin yapısal değişimleri; bu çerçevede toplumsal kurumların değişimi; demokratik savaşın alanını genişleten yeni sosyal hareketlerin varlığıyla birlikte, 1992 sonrasındaki yeni arenanın olanaklarında, politik mücadele ve kararların ulusal sınırlar dışına taşırılmak kolaylığı; ve en son olarak, Thatcherizmin sonunu hazırlayan politik ön etmenlerdi. Bütün bunların çözümü ise nispi temsil; yeni orta sınıfın ve sosyal kontrolün artık refah devletinin bürokratik duraganlığı ile tanımlanmadığı toplumsal bir ekonomik stratejinin desteğini kazanabilen, kapsamlı bir bildiri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada bazı şüphelerim ve uyarılarım var. Iki partili sistemin sonunu getirecek olan (İngiltere'de) nispi temsil sistemine dayalı geniş bir politik ittifakı savunmakla birlikte, Manisto yazarlarının sözünü ettiği ittifak, 1930'ların halk cephesi politik stratejisinin tekrarlanmasından ileri gitmiyor.

İkinci uyarım ise, Gorbaçov'un günümüzün uluslararası sahnesindeki rolünün sunuluşu ile ilgilidir. Gorbaçov resmi fazlaca sempatik sunuluyor. Sovyetler Birliği'ndeki son değişimlerin kesinlikle taraftarıyım; fakat, Gorbaçov'un ABD ve Britanya ile bu denli yakınlaşması beni ürkütüyor. Her ne kadar, şu an mevcut olan reel politik görüşler çerçevesinde olayı değerlendirsek de, örneğin Çin'deki demokratik hareketin çöküşüne Gorbaçov'un gösterdiği tepki oldukça güven kırıcıdır. Bu bağlamda ele aldığımda ise Gorbaçov yerine Yeltsin tarafını tutuyorum.

Batının demokratik güçlerinin de Sovyetler Birliği'nin grift dış politikasının doğrultusunda karar vermek yerine, Yeltsin tarafında tutum almalarını beklerdim.

Son olarak söylemek isteğim, tüm bunlar ufak şüpheler ve uyarılar... Yeni Çağ Manifesto'su Thatcherizmin karanlığından çıkmamızda önemli bir kilometre taşıdır.

Erol Bulancaklı

sosyalist hümanizma ve gerçeklik üzerine bir kaç söz:

Barış/demokrasi/özgürlük sloganları Fransız devrimiyle atak yapıp süreçte bir burjuva hümanizmine yol açabilmiştir. Daha üst aşamanın simgesi olan ve yeni tip ilişkilerin öncülüğünü yapması gereken ekim devriminde ise aynı sloganlar kısa bir süre hayata geçse de bilinen nedenlerden dolayı sosyalist hümanizmaya dönüşememiştir. Yetmiş yıllık pratiğin sonucuna baktığımızda ise pek çok alanda olduğu gibi hümanizma anlamında da kapitalizm-özellikle Batı Avrupa kapitalizmi-onca sömürgeci geçmişi ve terörüne karşın ulaştığı nokta ile "sorunlu bir sosyalizm" karşısında kendi hümanizminin "Gerçek", sosyalizminkinin ise "Ütopya" olduğuna ilişkin iddialarda bulunabilmektedir. Burjuva hümanizminin cilalı yüzünü deşifre etmenin gerçek yolu onu aşarak sosyalist hümanizmayı hayata geçirmektir.

Sosyalist hümanizmanın şekillenmesi için veri alınması gereken tek şey dünyayı tamamlanmış şeyler karmaşası olarak görmekten vazgeçmek olmalı. Böylesi bir toplumsal yaşam istemini talep edenler sonsuz gerçekler istemek düşünden de kurtulmuş olurlar. Yani her zaman "edinilen bilginin içinde kazanılmış koşullara bağımlılığının bilincinde" olunması gerektiği anlaşılır olur. Bu noktada bireyler arasındaki ilişkilerde ayrıcalık/üstünlük gözetilmez, eşit ilişkiler yaşanır. İnsanlık tarihinin hemen yanı başında bireyin tarihi de ortaya çıkar. Birey kendi tragedyasını yaşadığının anlamına varır. Sonuçta anlaşılmış ve kavranılmış, bilinçli yaşanan ilişkiler arasından hümanizmanın ilk filizlenmeleri de başlar.

Hümanizmaya ilişkin bir yazıda devrim sonrası toplumlarının Stalinci düşünce biçimini sürdüren edebi yapıtlarından yararlanmak ola-

naksız. Pratikleri bu savın geçerliliğini gösteriyor. Dostoyevski ve Tolstoy'a gidersek onlardan hayli bilgi edinebiliyoruz ama sadece kalkınmayı üretimde gören ve insan ilişkilerine önem vermeyen "Sosyalist Gerçekçi" yazarlarda kendi doğruları ve üstünlüklerinden başka bir şey göremiyoruz. Bu nedenle edebi anlamda da olsa hümanizma üzerine söz ederken burjuva sanat ve edebiyatına daha sık göz atmak zorunda kalınıyor. (1) Bir burjuva sanatçısına göre yüksek dağ köyündeki çocuğun hasta kardeşi için kendine sunulan portakal yerine (hiç portakal görmemiştir) ilaç istemesi hümanist ilişkinin bir parçası olan vicdan olayını yansıtır. Burjuva sanatçının kavrayıp yansıtabildiği bu ilişkiyi, örneğin Sovyetler'de Stalinist dönem de Ehrenburg ve bir kaç yazar dışında kimse anlamış ve kendi alternatifini sunabilmiş değildir. Sonraki dönemden Cengiz Aytmatov ise kuramı oluşmasa da, hümanizm konusunda büyük adımlar atmış diğer yazarları ve rejimin resmi öğretilerini aşabilmiştir.

Sosyalist dünyadaki insanlar (ve bizler) şiddet eylemleriyle oluşturulan ürkütücülüğü gelinen bu uğrakta yaşamamalıdır. Geçmişte yaşananlar kimi vatandaşlar için sadece ders almak anlamına değerlendirilebilir ama yalnızca sosyalistler için değil hiç bir şeyi belirlemesede bütün insanlık için bir ortak duygu yakalanmalı. Hümanizma ve vicdan ilişkisi denen bu olsa gerek; görünmeyen ama duyumsanan/anlaşılan bir şey, hayatımızda yer alması gerekli olgular. Hümanizma bütün dünya vatandaşları için "tanrı Zeus heykeli" kadar önemli olmalı.

Hümanizma ve vicdan ilişkisinin önündeki engel, gelenekselcilik ve Filistenizmden başkası değil. Örneğin bireyin, Praksis felsefesinin temel derslerini kavrayıp o çerçeveden bugüne birey olarak da düşünsel ve pratik gelişme yolunda adım atması gerekirken, dogmatist algılamadan öte gidemiyor ve genel toplum psikolojisine saplanıp kalıyor. Böyle bireylerin -Marksist olsalar da, doğruları yaşama denk düşmüyor. Tıkanıklık başlıyor. Bir başka noktadan bakarsak, hümanizma sorununda bireyler de sorgulanmalı diyebilmeliyiz. Öncelikle kafa içi demokrasiyi kavramalı. Yönetme-yönetilme ilişkisinde aynı bünyede bulunsalar dahi görüş farklılığını da kabüllenmeli. Teorik düzlemde de insan ilişkileri ve vicdan sorununa ilişkin sağlıklı düşünceler üretmeli, uygulama alanına yönelik yöntemler geliştirmeliyiz.

Sosyalist/Hümanist Ehrenburg ile diğer sosyalist yazarlar arasındaki ve Stalinci sosyalistlerle (bizimkiler de dahil) yine Ehrenburg arasındaki farka değinelim. Sistem ne olursa olsun kendi ahlakı, hümanizmi veya anti hümanizmi ve ilişkiler bütününü geliştirdiği gibi "devlete pirim veren bir sosyalizm anlayışı" devletle ittifak halindeki aydınını da yaratıyor. Bu tipik Rus aydınının nasıl Sovyet devletine sırtını dayamasını beraberinde getirirse Osmanlı aydınınında Cumhuriyete dayanmasını beraberinde getirir, ya da yeni aydın kisvesi altında yeni insanlar eski ilişkileri sürdürürler. (Mehmet Akif tasfiye edilse de yeni Akifler türer.) Uzlaşmacı, ittifakçı ve geleneksel aydınlar! İki ayrı sistemde de olsa, biri Osmanlı diğeri Rus İmparatorluğu kökeni taşısa da değişen, sonraları birinin Cumhuriyet aydını diğerinin sosyalist aydın nitelemesini kendine yakıştırmasıdır. Ehrenburg bu sonuncunun dışına çıkma çabasında biri "yeni dünyayı ve idealleri" anlayabiliyor ve görece Stalin'in korumacılığından uzak. Gramsci gibi. Bizim yazarlarımız/geleneksel aydınlarımız ise tamamen Stalin duvarının içine hapsolmuşlar, bilgi dünyası ve entellektüel gelişme yolunda bütün korkulardan kurtulmuş değiliz. Ehrenburg'un özgünlüğü ise burada işte: Klişelerin dışında düşünüp yazmasında.

Yeni açılımlar bulabilmek için kuramcılar dünyasında dolaşmanın, insanın kendisinin de evrilmesinde önemli bir adım olduğunu söylemeliyiz. Dogmatizmden uzaklaşmak için aydınlarla yöneticilerin ilişkilerini kavramak ve örnekleri bilmek gerekir. Örneğin Gramsci Junker'leri Alman endüstricilerinin geleneksel aydınları olarak görür. Avrupa tarihine baktığımızda yazar, ressam ve bestecilerin büyük çoğunluğunun yönetici erk'le içiçeliğini görürüz. Robenson Cruose'nin yazarı Daniel Defoe de düşünsel etkinliğini sürdüren aristokrasinin bir kaleminin örneği olarak gösterilebilir. Ki Defoe bu noktaya gelmeden önce William III'ün yabancılığını ileri sürenlere karşı mücadele etmiş ve liberal görüşlü biriydi. William'ın ölümüyle, Defoe'nin umut kırıklığına uğraması ve

(1) Burjuvazinin yükseliş dönemine denk düşen kimi yapıtlar: Sefiller/Hugo, Kırmızı ve Siyah/Stendal, Suç ve Ceza/Dostoyevski vb.

"hayali edebiyata" başlaması ve yetkin ürünlerini bu alanda vererek dünya çapında bir yazar olması, bu anlamda da aristokrasinin geleneksel aydını oluşu tipik bir içiçeliktir. Keza Stalin'le Gorki'nin ilişkileri ve hiç bir sorgulamaya başvurmaksızın Gorki'nin "sosyalist gerçekçi" teze boyun eğmesi bir başka örnektir ve aldığı tutum Gorki'yi "şekerlemelerle zehirlenmekten" kurtaramamıştır.

Bütün bunların neden yaşandığını açıklamada bir önveri olarak devrimlerin ya da ileri hareketlerin hemen ardından durgunluk döneminin yaşanmasını gösterebiliriz. Bir durgunluk dönemi her zaman beraberinde kendi sınırları içinde yaşamayı da getiriyor. Bu ise idealler ve savunulandan yarı yarıya vazgeçme sonucunu da sağlar. Dogmatizmden uzak bir marksist sanat anlayışı ve ona bağlı sürekli atılım/gelişme/ve değişmelerin imkanlarını yaratmak dogmatizmin karşıtı olan sosyalist demokrasiye varma yolunda sanat ve kültüre düşen önemli bir paydır. Her zaman/sürekli ilerleme. İsterseniz bunun adına kültür devrimi, isterseniz büyük atılım deyin.

Bu makale de Ehrenburg'un düşüncesine özel bir yer veriliyor. Ondan hareketle gerçek kavramı üzerinde örneklerle durmaya çalışacağız. Örneklerimiz Hümanizma sözcüğünün içeriğinin doldurulmasında en azından geçmişi sorgulama anlamında bir adımdır. Gelecek ise bu sorunsal üzerinden kurulacaktır. Yani eleştirel marksist yöntem/bir başka yol ise olmalı.

gerçeğin göreceli olduğuna ve Ehrenburg'a dair genellemeler:

Danton/Robespier ilişkisinin kitaplarda yazdığı gibi yaşandığını kim savunabilir bize? İyi hatip ve devrimci Danton gerçekten saraya bilgi veriyor muydu ya da Robespier devrimin ideallerine ve insan haklarına bağımlı mı davranmıştı? İhtilal mahkemesi kurucusunu bile giyotine yolluyorsa ihtilalin vardığı yer nereydi?

Kişilerin yazgıları üzerine düşünüldüğünde Mistisizme kapılmadan "bir mantık süzgeci" kullanılmadığını söylemek doğru olur. Kimi zaman kimi davranışlarda politik yaklaşım/mantık ve sağlam yorum bulmak da olanaksızdır. Stalin karşısında mücadelesini sürdüren bir Troçki bulacağını tahmin etseydi herhalde onu sürgüne yollamak yerine Moskova Duruşmaları yoluyla yok etmeye karar verirdi.

Gerçek her zaman sözcük anlamına uygun düşmüyor. Burjuva ve sosyalist devrim. Her İkisi de kendi idealleri adına yükselip kitleleri peşlerinden sürüklediler. Aralarındaki tek ortak nokta ise hak ve özgürlük sloganları yanında yarattıkları kurumlarında yargılayıp yok ettikleri devrimciler oldu. Danton ve ondan yaklaşık yüz otuz yıl sonra ortaya çıkan Buharin'in ortak yazgıları devrimin gözüpek'leri olmalarına karşın sağ muhalefetle suçlanıp öldürülmeleridir. Onca yıl sonra değişen devrimin niteliği ve ölüm cezalarının farklılığıdır. Giyotin yerine kurşuna dizilme!

Türkiye kamuoyuna Stalinci bilgilenme duvarını aşıp "kitaplarının ve sözcüklerinin arasından farklı yollar ve düşünceler var diyerek" kendini tanıtan ama bizim daha çok Stalin büyük ödülünü alan romanlarından bildiğimiz bir yazardır İlya Ehrenburg.(2) Oysa onun Buzların Çözülüşü romanı(3) ve Anılar kitabını okuduğumuzda tarihte gerçeğin göreceliliğine ilişkin ipuçlarını yakalayabiliriz. "Görgü tanıkları sustuğu zaman efsaneler doğar" der Ehrenburg ve örnek verir. "Biz Bastille'nin alınması deriz oysa Bastille'i kimse almamıştır. Parisliler pek az tutuklunun bulunduğu Bastille hapishanesine kolayca girmişlerdir." Burada bir başka örnekte Fransız devriminin yorumuna ilişkin verelim. Resmi bilgilenmemize göre devrim feodaliteye son vermiş ve burjuvazi iktidara gelmiştir. Materyalist teorinin tarihe dogmatist/ekonomist yorumu çerçevesinde bakanların ileri sürdüklerine göre olay böyle ama bazılarına ve bize göre öyle değil. (Bence) ve bazılarınca devrim ortaya çıktığında feodalizm çoktan yok olmuştu. "Bu itirazın birinci delili olarak feodalitenin, devrim patladığında çoktan yok olmuş bir tarz olduğunu ortaya koyduktan sonra, devrimcilerin kapitalizm karşısındaki tavırlarını görmek de uygun olacaktır. Daha da geniş bir bakış açısı içinde, devrim arifesinde ve devrim esnasında, Fransız toplumunun hangi sınıf ve tabakalarının kapitalizmden yana, hangilerinin ona karşı olduğunu görmek, yerleşik yargıların ge-

(2) Burada kastedilen kitapları Fırtına/Paris Düşerken ve Dipten Gelen Dalga'dır.

(3) Buzların Çözülüşü Sovyetler Birliği'nde yayımlandığında, üzerinde tartışmalar yaratmış ve genellikle edebi alanda bir dönüm noktası sayılmıştır. Kitap üzerinde "Milattan önce ve sonra" deyimine benzer bir yorumda bulunulmuştur.

çerliliklerinin denetimi açısından yararlı olacaktır. İşe, kralın, aristokrasinin, ruhbanın (yani devrimin kendilerine karşı yapıldığı sınıfların) ve yüksek burjuvazinin kapitalizmden yana olmalarına karşılık; Zenaatkar, tüccar tabakalarının, işçilerin ve köylülerin (yani devrimi yapan sınıfların) kapitalizme karşı olduklarını bildirmekle başlayalım. Eğer bu önerme doğruysa, Fransız devriminin feodaliteyi yıkarak kapitalizmi egemen kılma gibi bir amacı olamazdı ve eğer bu da doğruysa, aşamalar teorilerinin Fransız devrimine yükledikleri misyon doğru değildir."[4]

Bize ulaşan hayat/kişilik ve sistem tarihleri kimi zaman tamamen kurmaca bazen gerçeklerle çelişkili biçimde sunulabilir. Ehrenburg "Gorki caddesinden geçerken çok kurumlu, tunçtan bir adamı gördüğünde her seferinde içtenlikle şaştığını söyler. -Mayakovski'nin heykeli, tanıdığım adama ne kadar da az benziyor!" der. Gerçek kişiliklerle heykeller arasındaki benzeşmemeye şaşmamak gerek. Tarih kitaplarınca yok sayılan binlerce yurttaş/vatandaş ve yoldaşa ne demeli? Bizim Britannica/Larousse ve Sosyalist Kültür ansiklopedilerimizde de var olmayan, hiç yaşamamış gibi gösterilenlerimiz de vardır. Örneğin, Edip Karahan'ın ismine bu ansiklopedilerde rastlayamayız. Yayıncılar ilk sayısı Ekim 1962'de yayınlanan ve 8 sayı çıkabilen (1963 Mayıs) Dıjle-Fırat dergisinin varlığından bile haberli değillerdir. Öyle ya Robespier bile Danton'un giyotine giderken "sende peşimden geleceksin" dediğinden haberdar olmamıştı! (Nitekim o da aynı yolun yolcusu oldu.)

Yaşam bilinen ve bilinmeyenler üzerine kurulu. İnsanlığın bir amacı da, bilinenleri geliştirmek bilinmeyenleri kavramak. Bildirilmeyenlere gelince; bu her ikisinden de fazla ve hem güncel hem de acil bir sorun konumunda. Bir yanıyla bize bırakılansa şu ana dek, sıradan insan tavrını kabullenmek ve bilinçlerimize sunulanın kimini saklayıp kimini ise unutmak olur. (Bu süreci alt üst etmek gerekiyor) Ehrenburg için de bildirilmeyenler üstüne düşünmek önemlidir. Onun olmazsa olmaz koşullarından biridir bu. Nitekim O'nun için Kirov'un öldürüldüğü gün önemlidir. O gün Buharin'e uğrar ve ölüm haberini ondan duyar. Buharin'in yüzü kül gibidir. O an hiç kimse yeni bir dönemin başlangıcını yaşadığını düşünmez ve sezmez. Ama olay önemsenir. Ehrenburg anılarında bu olaya yer verirken, eminiz ki, Buharin'in bu cinayette payı olacağını düşünmüyor ve resmi görüşü de inanmıyordu. "Felaket! Kirov'u öldürmüşler!" sözlerini Buharin'in söylediğini anılarında belirtmesi bu savı kanıtlıyor. Ne ki Ehrenburg'un bu konudaki ve Stalin dönemine ilişkin tüm yorumlarında da yaşanan koşullar gereği bir ortayolculuk tutturduğu açık ve net olduğu kadar, böyle yorumlar yapmasındaki önemli bir etken de, hayat felsefesi. O'nunla -Buzların Çözülüşü'nde yer verdiği gibi- Gorki'nin ortak yanlarından biri olan, Sovyet hümanizmasının oluşturulması gerektiği tespitini yapmaları ve yaşamlarının büyük bölümünü (Gorki için çok az demeliyiz.) böyles değerler bütününün üzerinde sürdürmeleri gözardı edilmemesi gerekli olgulardır. Ehrenburg'un düşünceler bütününde, sevgiye de epeyce yer var. Hayatı anlaması, kavraması ve değiştirme yolları ise daha bir farklı. Onun çizdiği Sovyet insanı ve Sovyet toplumunda sadece "Gülen traktörler, Mutlu İnekler" ya da "yağlıboya kolhoz" resimleri bulunmuyor. Onun toplumunda ve sistematiğinde sorgulayan, eleştiren bireyler, eleştiri/özeleştiriye dayanan toplumsal gelişme ve yeni ahlak/yeni düşünce kavrayışı, zaafları ve olumluluklarıyla insanlar var. Yine ona göre sosyalizm tek çizgi üzerine gelişen, geliştiren ademi-merkeziyete dayalı ve buyrukçu değil kitlelerin gücüne dayalı olmalı. Böylesi bir Ehrenburg ya da bu tipte bir sosyalist birey kimilerince entellektüel aydın gözüyle görülse de, hayatın o çok kolay sanılan gizini çözmeye kalktığında başarılı olur. Değerlerine yenilerini ekler. Kısa süreci dopdolu yaşayabilir. Şu sözleri ancak bir sosyalist aydın ve hümanist söyleyebilir. "Ben hayatı seviyorum. Yaşadığımdan, çektiklerimden hiç pişmanlık duymuyorum. Yalnız çok şey yapmadığıma, çok yazamadığıma, yeterince acı çekmediğime, sevgiye doymadığıma üzülüyorum."

Bir gün bu sözleri hepimiz söyleyebildiğimizde, sosyalist hümanizmanın bir davranışlar bütününden biri olarak, hayatta karşılığını bulduğunu söyleyebileceğiz.

(4) M.Ali Kılıçbay/Büyük Devrimin Çehresi/Argos, No: 5

Mirza Turgut
Ceyhan Özel Tip Cezaevi

tartışmak; ama daha dikkatle

"Sosyalist sol, sosyalist-demokrasi, geçmişin muhasebesi ve birlik konularında bir harmanlanma ve yeniden yapılanma süreci yaşıyor. Yeni bir politik kültürün doğduğu ve bunun sürece damgasını vuracağı söylenebilir." A. Ergün'ün Sosyalist Birlik Dergisi'nin 5. sayısında yer alan "Birlik Süreci Üzerine"deki bu satırlara katılmamak mümkün mü? Gerçekten de, hem devrimci hareketimizin ulusal özgüllüğü, hem de uluslararası komünist hareketteki yenilenme ve birlik süreci hemen tüm devrimci solu etkilemektedir. Bu süreç, belki tüm devrimci, sol güçleri kapsamına alıp birleşik bir partinin potasında toplamayacak; ama büyük çoğunluğunu çağdaş, demokratik, birleşik marksist bir partide topladığı zaman sona erecek. Bu arada hem kendi özgül sorunlarımız hem de evrensel düzlemdeki yeni gelişmelerin tartışılması da devam edecektir. Bu bağlamda, tartışmaya taraf olan A. Ergün arkadaşın bazı konulardaki düşüncelerini eleştirmek için bu yazıyı kaleme aldım.

eleştirdiğimiz şeyi tanıyalım

Yazıda, "yeni politik düşüncenin" "yanlışlığını" ortaya çıkarabilmek için "Kruşçev revizyonizmi"ne atıfta bulunuyor. "60'larda Kruşçev, emperyalizme teslimiyeti savunuyor, Leninist savaş, barış tezlerinin geçersiz olduğunu ileri sürüyordu..." diyerek eleştirisine başlıyor. Gerçekten böyle miydi? Kuşkusuz 20. Kongre'nin hem SBKP hem de uluslararası komünist hareketin saflarında yarattığı şaşkınlığın önemi ortadadır. Örneğin, Stalin'in cinayetlerinin ortaya çıkarılması, dünya komünist hareketinin ulusal müfrezelerinde şok etkisi yapmıştır. Ancak bu durum, SBKP'nin herşeye rağmen dogmatik, bürokratik geleneğini aşabileceğini ve kendisinin kıyasıya bir eleştirisini yapıp yenileyebileceğini göstermesi açısından da önemli bir gelişmedir. Nitekim birkaçı hariç, hemen tüm komünist ve işçi partileri (geçici bir duraklamadan sonra) 20. Kongre'yi selamlamışlardır. Fakat, Stalinist parti ve sosyalizm anlayışına bağlı kalan ÇKP, tümüyle tavır almış, sonra da bildiğimiz Maoculuk ortaya çıkmıştır. ÇKP'ye göre, SBKP Leninizmden sapmış ve emperyalizm karşısında teslimiyet politikası izlemeye başlamıştır. Oysa, tersine SBKP Leninizme, Leninist ilke ve normlara dönmeye başlamıştır. Kısacası "sapılan" Leninizm değil, Stalinizmden arınma girişimidir. Stalinci yapısını daha sola kayarak sürdüren ÇKP, bu gelişmeyi kavrayamamıştır. O kadar sola kaymıştı ki, nükleer silahların sistem farkı gözetilmeksizin tüm insanlığı tehdit ettiği bir dönemde 3. Dünya Savaşının çıkmasını bile savunabilmiştir. Tam da böylesi bir konumda, 20. Kongre'nin "Barış içinde birarada yaşama" Leninci konseptine bağlılığını ilan etmesi, çok haksız olarak "teslimiyet" diye nitelenmiştir.

A. Ergün, Leninist olmayan ve Maoculuktan beslenen bu görüşleri "...Teslimiyet yönündeki eğilime ve bilimin revizyonuna tabi tutulmasına karşı bir mücadele..." olarak görüyor ve "büyük bir başkaldırı hareketi" biçiminde niteliyor. Ardından da, "Doğruluğu 60-70 döneminin büyük kitle hareketinde denendi ve ispatlandı" diyor. Bundan neyi kastettiğini anlamış değilim. Eğer kastı; Maocu kampanya ise, bunun doğruluğunun ispatlanması nasıl oluyor? Çünkü artık Maoculuk en başta ÇKP'de gerilemiştir. Yok eğer Kruşçev'den sonra Brejnev ile birlikte yeniden inşa edilen "Neo Stalinizm" ise, bugünkü Glastnost ve Perestroyka niye? Kuşkusuz 20. Kongre'ye itirazlar oldu ve kimi iktidar partileri açıktan tavır aldı. Ama bu durum Kruşçev'in Leninizmden saptığı anlamına gelmediği gibi, Ergün'ün bahsettiği "kitle hareketlerinin" de

dogmatik, Stalinci konumlarda olmadığını açıklamaz.

Marksizmin evrensel sorunlarında alacağımız tutum, ülke özgülünde de konumlarımızı büyük oranda belirleyecektir. Uluslararası komünist hareketin sorunlarına eski konumlarımız bağlamında yaklaştığımız zaman, ülke özgülünde (teoride savunsak da) yeni politik kültürün taşıyıcısı olamayız. Oysa, (bırakalım kapitalizm dünyasını) sosyalizm dünyasında öylesine hızlı gelişmeler olmaktadır ki, eski teorilerimizin birçoğu bu gelişmeleri açıklayamamaktadır. Örneğin, "barış içinde bir arada yaşama" Leninci konseptini emperyalizme teslimiyet olarak gören ÇKP, bugün aynı şeyleri savunmaktadır. Diğer yandan komünist hareket Stalinizmden, dogmatizmden sıyrılmak ve günümüz sorunlarına çözüm bulmak için yenilenmeye, "yeni düşünceye" ihtiyaç duymaktadır.

A. Ergün'ün, Kruşçev'in Leninizmden saptığını öne sürerken dayandığı şey nedir? Onun deyimi ile, Marksizmin-Leninizmin kimi temel anlayışlarının yeni bir yorumla ele alınıyor, günün şartlarına göre geliştiriliyor olması mı? Marksizmin-Leninizmin değişmeyen dogmalar yığını olmadığını, tersine canlı, yaşayan ve sürekli kendini yenileyen bir ideoloji olduğunu sürekli vurgularız. "Marksizm somut koşulların somut tahlilidir" söylemini hiç unutmayız. Fakat inandığımız şeylerde en ufak bir değişme/yenilenme olduğunda ağzımızdan ilk çıkan "revizyon" ve "teslimiyet" olur. Bu tutumun Marksizmle ilişkisi yoktur.

20. Kongrede bugünkü "yeni düşüncenin" nüvelerini potansiyel olarak içinde barındıran ve Kruşçev'de somutlaşan, Leninizmden sapma olarak nitelendirilen düşüncelere gelince. Daha önce belirttiğim gibi esas sorun Stalinizmden arınma ve Marksizme-Leninizme geri dönüştür. Çünkü Stalinist deformasyon, kuramımızdaki sosyalizmi bütünüyle çarpıtmıştır. Ne partide ne de toplumda demokrasiye yer verilmemiştir. Proletarya diktatörlüğü kutsallaştırılmış; parti ve giderek kişi diktatörlüğü haline getirilmiştir. "Her şartta sınıf mücadelesi" tezi, bu olguyu daha da güçlendirmiştir. Sosyalizmin temel bağlaşıkları olan sınıf ve katmanlar, ikna yerine zorla sosyalizme "kazanılmak" istenmiştir. Muhalifler bilinen uygulamalarla karşılaşmışlardır. Kısacası, Stalinizm bilimsel sosyalizmi her cepheden deformasyona uğratmış ve bu tutum, Komintern aracılığıyla tüm komünist partilere geçmiştir.

Öte yandan, 2. Dünya Savaşı sonrası, dünyadaki karşıt güçlerin konumlanışı büyük bir değişime uğramıştır. Bu değişim emperyalizm tarafından başlatılan soğuk savaş politikasıyla yeni bir aşamaya varmıştır. 20. Kongre, işte tam böylesi bir dönemde gelmiştir. A. Ergün bu olgulara hiç değinmemekte ve soyut "revizyonizm" kavramlarıyla Stalinizmden arınmaya, farkında olmadan karşı çıkmaktadır. Kuşkusuz "yeni düşünceyi" benimsememeyi Stalinizmle özdeşleştirmiyorum. Ancak, ilerde de göreceğimiz gibi, yeni düşünceye eski kalıp ve şemalardan karşı çıkılmaz.

Ergün arkadaşın "revizyon" olarak gördüğü 20. Kongre'nin bugünkü yeni düşünceye katkısı elbette vardır. Ama bu Kongre esas olarak, a) partinin ve sosyalizmin Stalinci deformasyonunun reddini; b) teorinin dogmatizmden arındırılmasını; c) Marksizmin-Leninizmin temel normlarına geri dönüşü; d) emperyalizmin başlattığı soğuk savaşı önlemeyi ve geri püskürterek barışçı bir dünyada yaşayabilmeyi amaçlamış ve kısmen de başarılı olmuştur. Bu bağlamda Kruşçev ile başlayan süreci, Stalinizmden arınma ve Leninizme geri dönüş olarak adlandırabiliriz. Fakat Kruşçev'in açtığı yenilenme süreci yarıda kesilmiş; Marksizme-Leninizme bağlılık söylemleri ardında teori dondurulmuş; hiçbir yaratıcı faaliyet ortaya çıkmamış ve partinin Stalinci yapısı devam etmiştir. Bu durum uluslararası komünist hareketin saflarında büyük ayrımları ortaya çıkarmıştır.

Perestroyka ve Glastnostla gelen yenilenme süreci, sadece tıkanan ekonomiye yeni arayışlar ve teorinin yeniden ele alınması girişimi değildir. Çok daha köklü, devrimci değişimlerin kapısını aralamaktadır. Herşeyden önce kapitalizm dünyasında şimdiye kadar görülmeyen gelişmeleri ele almaktadır. Örneğin, kapitalizmin yakın bir zamanda çökeceği yolundaki eski düşünceler, yerini daha gerçekçi düşüncelere bırakmaktadır. Çünkü, kapitalizmin kendini koşullara uydurabildiği ve bugünkü konumuyla olanaklarını tüketmediği ortaya çık-

mıştır. Bu tespit, hem kapitalist ülkelerdeki ilerici güçlerin programatik değişimleri, hem de sosyalizmin kapitalizm karşısındaki konumunu yeniden gözden geçirmesi açısından önemli açılımlar getirmektedir. Bu bakımdan 20. Kongre kendi içinde Perestroykanın izlerini taşımakta, ama ondan daha farklı bir doğrultu olarak çıkmaktadır. Böyle olması da tarihsel bir zorunluluktur; çünkü 20. Kongre'de "yeni düşünce"nin temellerini oluşturan olgular henüz tam olarak ortaya çıkmamıştı.

yöntem yanlış

A. Ergün, "yeni politik düşünce"ye dogmatik konum ve ikameci mantıkla yaklaşmaktadır. "Yeni politik düşünce" hem kapitalizm hem de sosyalizm dünyasındaki gelişmelerden hareketle günümüz dünyasının yasallıklarına yanıt vermeye çalışmaktadır. Bu bakımdan, herşeyden önce günümüz dünyasını tanımak durumundayız. Marks, kapitalizmin rekabetçi döneminin ilişki ve çelişkilerden hareketle tespitler yapmış, bu tespitlerin bir kısmı değişen koşullar karşısında doğrulanmamış ve "eskimiş" olarak kalmıştır. Bu nedenle, emperyalizm döneminin ilişki ve çelişkilerini (ya da yasallığını) bulgulayan Lenin, Marksizmi geliştirmiş ve çağın koşullarına göre yenilemiştir. Aynı şey Leninizm için de söylenebilir. Çünkü bugünkü dünya, o günün dünyasından çok farklıdır. Bugünün dünyası, pazar savaşı ve geri bir ülkede devrim, bu devrimin sürdürülmesi için tek ülkede sosyalizmi öngören bir dünya değildir artık. Leninizm bu tarihsel, toplumsal temele oturmuştu. Örneğin, Lenin haklı olarak emperyalistler arası savaşı, emperyalizm varolduğu sürece kaçınılmaz görmüştür. Peki, bu tespit bugün ne kadar gerçekçidir? Ya da, diyelim "savaş politikanın bir devamı olarak" benimsenebilir mi halen?

Sadece nükleer savaş tehditi değil, aynı zamanda ideolojik felaket, ozon tabakasının delinmesi gibi, sistem farkı gözetmeden tüm insanlığın yaşamının tehlikede olması sorunuyla ilk defa karşılaşılmaktadır. Başka bir deyişle, işçi sınıfının sınıfsal misyonunun yanına genel insanlık sorunu da eklenmiştir. Bu arada kapitalist ülkeler değil birbirleriyle savaşmak, tersine daha da bütünleşmektedirler. 1992 yılında Avrupa Birleşik Devletlerinin oluşması için önemli adımlar atılacaktır. Yine, sosyalizm dünyasında çoğulculuk, sosyalist demokrasi uygulamaları başlamıştır. Tam da böylesi bir dünyada yenilenme gerekiyor. A. Ergün, "yeni politik düşünce"yi eleştirirken, bu olgulara hiç değinmemektedir. Soruyorum: Yukarıda belirttiğim gelişmeler yeni yaklaşımları zorunlu kılmıyor mu? Bu bağlamda, Marksizmin-Leninizmin bugünün dünyasının ilişki ve çelişkilerini karşılayacak bir şekilde yenilenmesi gerekmiyor mu?

Ayrıca, bilimsel-teknik devrim, ulaşım, iletişim araçlarındaki gelişmeler ülkeleri birbirine daha çok yaklaştırdı ve "karşılıklı bağımlılık" sürecini hızlandırdı. Artık dünya küçülmüştür. Dünyanın en ücra yerindeki insanlar bile, aynı anda Gorbaçov'u, Tien An Men katliamını, Bush'un demecini izleyebilmektedir. Bütün bu gelişmeler karşısında, Marksizmi-Leninizmi dogmatik bir biçimde yorumlayarak, toplumsal ilerleme mücadelesine katkıda bulunmak imkansız değilse bile, yeterli değildir. Kapitalizm ve sosyalizm dünyasındaki gelişmelerin toplamı, hem iktidardaki hem de muhalefetteki komünist ve işçi partilerinin kuramsal, ideolojik ve programatik yenilenmelerini zorunlu kılmıştır. Ne Marks'ta ne de Lenin'de günümüz dünyasına ilişkin (alışmış olduğumuz gibi) hazır reçete ve kalıplar yoktur. Bize gerekli olan Marksizmi-Leninizmi dogmatizmden kurtarmak ve onu esas yerine oturtmaktır. İşte, yeni politik düşünce bu gerçeklerden hareketle ortaya çıkmıştır. Artık şu anlaşılmalıdır: Eski yaklaşımlar, eski kuramlar, eski düşünceler günümüzde, sosyalizm mücadelesinde yığınlara ulaşmada, onlara güven vermede yeterli değildir. Yenilenmenin gerekli olduğuna inandığımız zaman, yeni düşünceyi eleştirdiğimizde yapıcı olabiliriz. Aksi halde, eski düşünce konumundan hareket ederek eleştiri yapmak birçok şeyi birbirine karıştırmamaza neden olabilir. Nitekim bu yaklaşım A.Ergün arkadaşta da gözlenmektedir. Yeni düşüncenin temellerini ve evrenselliğini kavramadığı için TBKP'deki yenilenmeyi "yeni düşünce" ile özdeşleştirerek, bağışlanması güç bir hata yapmıştır.

evrenselle, özgül olan

Evrenselle özgül olan arasındaki ilişki ne bir karşıtlık ne de bir özdeşliktir. Aksine, tümüyle diyalektik bir konumu içerir. Birbirleriyle uyum içinde oldukları gibi uyumsuzluk da gösterebilirler. Birbirlerini etkiler, birbirlerinden beslenir ve hatta birbirlerini tamamlarlar. Ama bu durumda bile, evrensel olan evrensel, özgül olan özgül olarak kalır. Yeni düşünce günümüz dünyasının sorunlarına çözüm bağlamında evrenseldir. Ama ulusal, özgül sorunları çözümlemede bir perspektif, yeni bir yaklaşım olarak her ülke devrimcilerinin kuramsal, ideolojik, programatik oluşumlarına etkide bulunabilirler.

Örneğin yeni düşünce, kapitalizmden sosyalizme geçişin hiç de kuramımızdaki gibi olmadığını ve kapitalizmin (yine kuramımızdan farklı olarak) kendini koşullara uydurduğunu, bu bağlamda geçiş için benimsenmiş eski düşüncenin değişmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, şöyle ya da böyle tek tek ülkelerin koşullarında da etkisini göstermektedir. Ama buradan hareketle özgül olan, parça olan, evrensele, genele ikame edilemez. Bu yaklaşım insanı "TBKP yeni düşünce diyor. TBKP şudur, öyleyse yeni düşünce budur" gibi idealist bir bakış ve yöntem hatasına götürür.

TBKP yeni bir partidir. Ve doğal olarak yeni bir programla devrimci kamuoyunun önündedir. Programın en yeni yaklaşımı, bugünün sorunlarına yönelmesidir. Kısacası, a) Bugünkü rejimden çıkış, b) Demokrasinin kurulması, barış ve diğer global sorunların çözümüne Türkiye'nin katkısının artması, c) Demokrasi ve sosyalizm arasındaki ilişkiyi yeniden gözden geçirmek olarak özetlenebilir. Hatta diyebilirim ki, bugünkü TBKP programı, sadece TBKP'yi oluşturan partilerin eski programlarından değil, hemen tüm partilerin programlarından daha çok ulusaldır. Biliniyor; en ulusal olduğunu iddia edenler bile ya Mao'dan ya da Che'den etkilenmişlerdir. Buna karşın Ergün, "Dün olduğu gibi bugün de bu arkadaşlarımız Türkiye özgüllüklerini yakalamak yerine SBKP'nin tezlerini olduğu gibi Türkiye'ye uygulamaya çalışmaktadırlar" gibi eski politik kültür konumlarından eleştiri yapmaktadır. Yeni politik kültürü olumlayan ve benim de katıldığım kıstasları belirten arkadaşımız, ne yazık ki TBKP eleştirisinde eski alışkanlıklarını sürdürmektedir. Halbuki TBKP programını okumuş olsaydı, tepeden tırnağa değiştiğini daha iyi görecekti.

Herhangi bir parti ya da grup, "bunlar taklitçidir" diye suçlanabilir. O grup geçmişteki konumuyla bu yargıyı pekiştirmiş de olabilir. Ama şimdi "kültürüm, düşüncem, programım yeni" diyorsa, bunu ciddiye almak ve artık taklit "tekerlemelerini" bir kenara atmak gerekir.

Biraz önce (biraz da yukardaki önyargıdan hareketle) yeni politik düşüncenin TBKP programına ikame edildiğini söylemiştim. Bu konuya biraz daha değineceğim. A. Ergün şöyle diyor: "Yeni politik düşünce a) politik güçlerin siyaset sahnesinde yer almasını önlediği, b) yasallığı, meşruiyeti hakim sınıfların gözünde yasallık, meşruiyet olarak kavradığı, c) Milli mutabakat teorisi ile devrimci bir ikidarı imkansız kıldığı, d) gelecek projemize ait negatif sonuçlar çıkardığı için dolaylı biçimde de olsa muhafazakarlıkla buluşuyor." Bu satırlardaki ikameci anlayış nettir. Şunu tekrar belirteyim: Yeni politik düşünce TBKP programının hazırlanmasında etkili olmuş ya da olmamıştır. Evrensel boyuttaki bir olguyu, ulusal özgülde somutlaştırmak herşeyden önce yeni düşüncenin kendisine aykırıdır. Sıralanan maddelerin ne kadar gerçekçi olduğuna değineceğim. Fakat, bu maddeler tümüyle TBKP hedef alınarak yapıldığı için, eleştirimi de aynı temelde yapacağım.

a) Politik düşüncenin siyaset sahnesinde yer almasını engellemesi: Bunun neden ve nasıl olduğunu açmamış, fakat, tam da bu nedenle TBKP, programını yenilemiştir. Çünkü eski programlar, yığınların taleplerinden, duygu ve düşüncelerinden hayli uzaktı ve bundan dolayı "politik güçlerin siyaset sahnesinde rol alması" yeterince başarılamıyordu. Şimdi ise, geniş halk kitlelerinin bugünkü bilinç durumları, talepleri, bu taleplerin karşılanmasını geleceğe erteleyerek değil, hemen bugünden çözmek amaçlanmaktadır. Geniş kitlelerin sorunlarını gelecekteki devrime erteleyen eski programlar, bugünün gündemini kazanmaya yetenekli olamıyorlar, yığınları siyaset dışına itmeye, onları pasif bekleyişlere sürüklemeye neden oluyorlardı. Ergün arkadaşın taklit vb. suçlamaları bir kenara bırakarak TBKP prog-

ramını bu yönleriyle incelemesi gerekiyor.

b) Yasallığı, meşruiyeti hakim sınıfların gözünde yasallık, meşruiyet olarak görmesi: Ergün arkadaş, tüm eleştirilerini nesnelliklerden (örneğin alıntılarla) değil de, kendi öznel yorumlarından hareketle yapıyor. TBKP'nin yasallaşma girişimlerini de böyle yorumladığı için eleştirebiliyor. Oysa ne TBKP'nin kendi yayınlarından ne de o doğrultudaki yayınlarda böyle bir duruma rastlanmaz. Tersine TBKP yasallığı, hiçbir zaman kendisi ile sınırlı görmemekte, sorunu komünizmin yasallaşması olarak ortaya koymaktadır. Bu hedef, 70 yıllık antikomünizmin geriletilmesini ve gerici, militarist güçlerin yalıtılmasını amaçlamaktadır. Bunun içindir ki, birleşik partinin "sosyalist" adıyla değil "komünist" adıyla örgütlenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Başka bir ifade ile, politik güçlerin konumlarında değişimler sağlanmasını ve işçi sınıfı güçlerinin yeni mevziler elde ederek yasallaşmasını hedeflemiştir. 1987 Kasım ayından bu yana ortaya çıkan gelişmeler de, demokrasi güçlerinin konumlarını önemli ölçüde değiştirmiştir. Öyleyse TBKP'nin yasallaşma çabası en genelde demokrasi mücadelesi açısından da yeni bir cephedir.

c) Milli mutabakatın devrimci iktidarı olanaksız kılması: Ülkemiz marksist solunda teori hep kabalaştırılarak ele alınmıştır. Örneğin ideoloji ile politika arasındaki ilişkide daha açıktır bu. Politikanın ekonomiden kaynaklandığı haklı bir şekilde vurgulanırken, aşırıya varılmış ve politika tümüyle ideoloji ile özdeş görülmüştür. İdeolojik düzlemde, işçi sınıfı ideolojisi ile burjuva ideolojisinin uzlaşması elbette mümkün değildir. Bu durum, politika için de böyle anlaşılmış ve bu yüzden sol örgütler devrim programlarını hep dar tutmuştur. Halbuki, politika ile ideoloji özdeş olmadığı gibi, zaman zaman birbirlerinden bağımsız hale de gelebilirler. Çünkü ideolojinin alanı ve konusu ile politikanın alan ve konusu farklıdır. Yani ideolojilerde uzlaşma olmaz ama politikalarda pekalâ mümkün olabilir. Marksizmin-Leninizmin tarihsel pratiği bunu açıkça kanıtlamıştır.

TBKP'nin, günümüzün çözüm bekleyen sorunları için demokrasiyi öne alması ve bu uğurda varım, diyen herkesle birlikte hareket edeceğini söylemesi, nasıl oluyor da "devrimci iktidarı olanaksız" kılıyor? Ergün arkadaşa soruyorum: Bugün ülkemiz sosyalist (ya da başka) bir devrimle mi karşı karşıya? Yoksa, 12 Eylül'ün tüm anti-demokratik uygulamalarının devam ettiği anti-demokratik bir rejimle mi karşı karşıya? Devamla; bu rejime karşı olan güçlerin politik örgütlülük düzeyi ne durumda? Yani, bugün demokrasiyi elde etmeye ye mi, yoksa devrime mi daha yakınız? İkincisi, bugünkü rejime karşı olan ama sosyalizmi de istemeyen politik güçler yok mu? Bu durumda hedefimizi nereye oturtacağız? Demokrasiden yana olan tüm politik güçlerin (bunlar çeşitli nedenlerden dolayı rejimle çelişkisi olan burjuva çevreler de olabilir) biraraya gelmesi ve demokrasinin kazanılması, hangi bakımdan ve ne için devrimci iktidarı imkansız kılsın? Ben tersini düşünüyorum. Çünkü tüm demokratik güçlerin mutabakatı şu noktalarda toplanacak: 12 Eylül rejiminden çıkış. Bu ise a) gerici, faşist güçleri geriletecek, b) sosyalist güçlerin konumlarını güçlendirecek, daha ileri hedefler için olanaklar yaratacaktır.

sonuç

Birlik sürecinin hızlandığı şu günlerde tartışmalarımız da hızlanacak ve geçmişteki konumlarımızı acımasızca eleştireceğiz. Ancak bunu yaparken dikkatli olmak durumundayız. En azından neyi eleştireceğimizi ve neden eleştirdiğimizi iyice bilmeliyiz. Yoksa elmalarla armutları aynı kaba koyarız ki, bu durum ne birlik sürecine ne de dogmatizmden arınmaya yardımcı olur. Halbuki bugün, sadece ülkemizde değil, tüm dünyada esas hedef dogmatizmdir. Çünkü teoriyi yıllardır donmuş, şematik kalıplar olarak bizlere sunan ve tepeden tırnağa her tarafımızı saran, hem birlik hem de demokrasi mücadelesinden hepimize büyük zararlar veren yine dogmatizmdir.

Engin Arıcan
Bartın Özel Tip Cezaevi

'yenilenme' tarihsel ve güncel bir zorunluluktur...

Ülkemiz sosyalist hareketi bir çok açıdan tarihsel bir sürecin eşiğinde bulunmakta ve bu tarihsel süreçte, bugün için önemi değişik sol çevrelerce tam olarak anlaşılamasa da 'yenilenme' yönünde önemli adımlar atılmaktadır.

Türkiye sosyalist hareketinin birlik, yasallık ve yenilenme yönündeki ideolojik-teorik, örgütsel ve pratik mücadele açısından yeni girişim ve açılımlar içersine girmesi ile, uluslararası sosyalist harekette yaşanan ve yaşamın (tüm zorluk ve engellemelere karşın) her alanını kapsayan yenilenme yönündeki girişim ve açılımların bir çok yönden çakışıyor olması basit bir raslantı olmasa gerek. Bugün yaşadığımız ve mücadelemizi olumsuz yönde etkileyen tarihten gelen sorunlarımızın çözümü yanı sıra, günümüzün sorunlarını çözmeye aday çağdaş bir komünist partisinin, Marksçı-Leninci dünya görüşü ve yöntemi temelinde yeniden yapılanmasını sağlamak; sosyalizmi, kendisine yabancı her türlü dogmatik, tutucu sağ ve 'sol' yorum ve etkilerden arındırarak sosyalizmin demokratik, hümanist, barışçıl, özgürlükçü ve eşitlikçi karakterini teoride ve pratik de öne çıkartmak bizlerin önünde tarihsel ve güncel bir zorunluluk, bir görev olarak duruyor. Artık uluslararası alanda KP'lerin gündemini, yenilenmenin tarihsel ve güncel bir zorunluluk olup-olmadığının belirlenmesi oluşturmaktan çıkmıştır. Bugün tartışılan, yenilenmeden, iktidardaki ve muhalefetteki KP'lerinin ne anladığı ve yenilenmenin nasıl ve hani yöntemlerle gerçekleştirilebileceği sorunları üzerinde odaklanmaktadır.

Burada öncelikle şunun belirlenmesinde fayda var, sanıyorum. Ülkemiz sosyalist hareketi gerek partiler ve örgütler ve gerekse de tek tek kişiler nezdinde uluslararası platformlarda sosyalist harekette ve sosyalist ülkeler özgülünde yaşanan olay ve olgulara nasıl yaklaşmaktadır? Tüm ülkeleri, yönetimleri, kısacası tüm insanlığı derinden etkileyen ve etkilemeye devam edecek böylesi bir gelişme karşısında ülkemiz sosyalist hareketi ve devrimci sol güçlerinin politik tavrı ve tutumu ne olmuştur? Belirlenmiş ve geliştirilmiş bir politik tutum ve tavır söz konusu ise bunun yeterli hassasiyet ve ciddiyete sahip olduğundan ve mücadelemiz açısından gerekli sonuçlara varabildiğinden ne ölçüde söz edebiliriz?

Bu nokta da, genel olarak sergilediğimiz tablo pek içaçıcı olmamanın ötesinde bu olumsuz tabloyu değiştirme yönündeki teorik ve pratik çabalar, bir yönüyle Sosyalist Parti içinde yaşandığı gibi, ciddi zorluk ve engellemelerle karşı karşıyadır. Türkiye sosyalist hareketi ve devrimci sol güçler arasında gerek örgüt ve gerekse de kişiler nezdinde 'yenilenmeye' karşı çıkışlar ve mevcut durumun savunulması noktasında kendini gösteren anlayış ve tutumlar varlığını hala büyük ölçüde korumaktadır. Böylesi bir durum anlaşılmaz da değildir. Çünkü, gerek uluslararası düzeyde ve gerekse de ülkemiz özgülünde teori ve pratiğimizi Marksçı-Leninci dünya görüşü ve yöntemi ışığında sorgulayarak, eksiklik ve yanlışlarımızı bulup ortaya çıkartmanın, yeniden Lenince temelde ve anlayışla yapılanmanın önündeki en büyük engel 'geçmiş' anlayış ve bu anlayışın karakterize ettiği davranış biçimleri, örgüt modelleridir.

Yenilenme, yenilenmenin tarihsel ve güncel gerekliliğini görmüş ve bunu bilince çıkartmış sosyalistlerin, ısrarlı girişim ve çabalarıyla; yenilenmenin mücadelemizde ortaya çıkan sonuçlarının başarıyla somut bir biçimde sergilenmesiyle zaman içinde elde edilecektir. Yenilenmenin gerekliliğinin bilincine varmış ve bu yönde ideolojik-teorik, örgütsel girişim ve açılımlar içersine cesaretle girmiş bulunan TBKP için bile, yenilenmenin pürüzsüz bir yol izlediğini söylemek mümkün olmadığı gibi; tüm parti kadro ve taraftarlarının bu politikayı tam olarak ne ölçüde içlerine sindirmiş olup pratikte uyar oldukları da sanırım tartışılır bir konudur. Çünkü sorun tek başına yenilenmenin gerekliliğini anlamak sorunu değil, 'eski' anlayış ve davranış normlarından kurtulmak, yeninin tüm örgütlü mücadele yaşamımızda egemen kılınması sorunudur.

Mehmet Gündüz

bahro: üretimci reel sosyalizmin eleştirisi

Bahro'yu *Alternatif* kitabından tanıyoruz. Türkçeye çevrilmedi ama, Türkiye'de yine Bahro deyince akla bu kitap gelir. Dileyelim ki, dilimize kazandırılsın. Okuyucu bu düşünürü bu temel yapıtıyla ve oradaki fikirleriyle de tanısın.

Rudolf Bahro, Nasıl Sosyalizm, Hangi Yeşil, Ne İçin Sanayi, çeviren ve derleyen: Tanıl Bora, Ayrıntı Yayınları, Eylül 1989, 159 sayfa, 5000 TL.

Tanıl Bora, uzun bir yazıyla Bahro'yu tanıtıyor. Ardından, Bahro'nun Batı'ya geçtikten sonra yazdığı makaleleri okuyoruz. Bu makalelerde de görüleceği gibi, Bahro, reel sosyalizmin eleştirisi noktasından giderek Leninizmin eleştirisi noktasına kaymış ve dini akımlarda da "islah edici" bir yön bulmaya başlamış.

Ama yine de Bahro'da, *Alternatif* kitabını yazdığı dönemden kalan önemli bir yön var ve kanımca Bahro'yu esas değerli kılan da bu: *Üretimci* reel sosyalizmin eleştirisi. Kapitalizmle sanayileşme rekabeti çıkmazının güçlü bir eleştirisi. Bazı satırları buraya alalım:

"Emir kipi: 'Yetişmek ve geçmek!' - bu tarihin temel şiarı bunlardır. Bu yapılırken doğrudan bağımlılıktan kaçınıldıkça, dolaylı bağımlılığa teslim olundu." (S.98)

"Bu saptamanın altını çizen ve anlamını ortaya koyan gerçek, yüzyılın başından beri bu modeli izlemiş olan hiçbir ülkenin, göreli bir özerklik içinde sanayileşerek bir ölçüde bütünlüklü ve kendi içine kapalı bir iç ekonomik yapı yaratamadığı gerçeğidir. Yani öyle görünüyor ki, 'yeni', yani gerçek bir sosyalizmden söz etmemiz, ancak kapitalist sanayi sistemini kapitalist olmayan yoldan yakalamayı, ona yetişmeyi ve geçmeyi reddettiğimiz zaman mümkün olabilecektir." (S.109)

"Sosyalizm sanayi sisteminin devamı değildir, ondan kopuş olmalıdır. Bu sanayi sistemi sosyalizmin temellerini yaratmıyor, tersine, bizi onun mümkünlüğünden uzaklaştırıyor. Bu sanayi sistemi, üzerinde yaşadığımız toprağın yüzde 99'unu tahrip ederek, halkın çoğunluğunu, yerkürenin son yüzde birlik bölümü üzerindeki viranelerde yaşamaya mahkum edecektir." (S.106)

Kapitalizmin "dünyanın damını deldiğini" dillerinden düşürmeyen, ama aslında sosyalizm adına kapitalizmle sanayi rekabetinden başka hiçbir şey önermeyen muhafazakar sosyalistlerimizin Bahro'nun bu söylediklerinden öğrenecekleri çok şey olduğu kanısındayız. Devrimci Marksistlerin de bu konu üzerinde düşünmeleri ve tartışmaları şarttır. Bahro'nun Stalinizmin aşırı bir Leninizm olduğu, sanayileşmeden kopuş derken kırlara dönük bir cemaat hayatı önermesi gibi noktalara katılmasak bile, onun sanayi rekabeti konusunda söylediklerinin reel sosyalizmin altmış yıla varan deneyiminin incelenmesinden çıkan oldukça esaslı bir eleştiri olduğunu saptamamız gerekiyor. Devrimci Marksizm, geniş sosyalizm alanı içinde yer alan düşünürlerin şu ya da bu yöndeki hatalı fikirlerini eleştirmeden önce —elbette bu, onlara katılmak anlamına gelmez— onların yaptıkları bazı doğru saptamaları ya da üzerinde düşünülmesi gereken noktaları ön plana çıkartırsa, yani kibirin yerine başkalarından da öğrenmeyi koyarsa, kendini ve dolayısıyla sosyalizmi gerçekten geliştirebilecektir.

Sosyalizmin Güncel Sorunları Dosyası, Sovyetler ve Çin'de Neler Oluyor? / Yunanistan.

Kitapta Sovyetler Birliği üzerine 16, Çin üzerine 11 ve Yunanistan solu üzerine 1 makale yer alıyor. Aslında Yunanistan solu ile ilgili makalenin bu kitapta yeri olmadığı çok açık.

Sovyetler Birliği üzerine makalelerin ilk ikisi doğrudan Stalin dönemi üzerine. İlk makale Thomas Angotti imzasını taşıyor. Yazar safkan Stalinist bir bakış açısına sahip. Stalin'i savunabilmek, Moskova duruşmalarının gerçekliğine inandırabilmek için kırk dereden su getiriyor. O zaman Moskova duruşmalarını izlemiş ve Doğu kurnazlığına bir türlü akıl erdiremeyip Batı safdilliğini sergilemiş Batılı gözlemcilerin, büyükelçilerin tanıklığından bile medet uman bir yazarın, 1940'larda değil de 1980'lerde yaşadığımızı düşünürsek, ne kadar inandırıcı olabileceği ortadadır. Yazarın ciddiye alınabilecek hiçbir yanı yok. İkinci makale objektif ölçülere daha bağlı.

Sovyetler Birliği üzerine yazılan makalelerin en ilginçleri bugünkü Sovyet toplumu, Glasnost vb. üzerine somut bilgiler veren B.Kagarlitsky'nin makaleleri. Sovyetler Birliği'ndeki "Sosyalist Kulüplerin" sözcüsü ve gazetecisi olan B.Kagarlitsky sol kanat hareketinin lideri sayılan B.Yeltsin'in destekleyicisi olan sol taban hareketinin önde gelenlerinden biri.

Kagarlitsky'nin açıklamalarından da bir kere daha öğreniyoruz ki, bugünkü Sovyetler Birliği'nde sağ Stalinizm tarafından; sol, radikal reformcular diye adlandırılan Yeltsin kesimi tarafından temsil ediliyor. Solun gerisinde "Sosyalist Toplumsal Kulüpler Federasyonu" etrafında örgütlenmiş bir kitlesel hareket gözleniyor. Stalinist sağın gerisinde ise klasik anlamda aşırı sağcı, aşırı Rus milliyetçisi, faşizan Pamyat örgütü vb. türü örgütler yer alıyor. Bu iki kesimin ortasında ise Gorbaçov tarafından temsil edilen resmi reformcu-teknokratik kesim yer alıyor. Kagarlitsky bu kesim hakkında pek iyimser değil ve bunların son zamanlarında Stalinistlerle işbirliğine yöneldiği kanısında:

"Sol, işçi demokrasisini hedef alıyordu. Dahası, genç sosyalistlerin çoğunluğunun düşüncesine göre, resmi reformcuların destekleyicileri, sonunda Sovyet menecerlerinin gizli rolünü yeniden değerlendirmişlerdi." (s.80)

"Muhalif hareketin bunalımı ve solun zayıflığı nedeniyle resmi reformculuk Brejnevciliğin tek alternatifi olarak kaldı." (s.81)

"Teknokratik ideologlar yaldızlı köktencilik adı altında bürokrasi tarafından kabul edilebilir yöntemler önermekte, toplumun geleneksel ekonomik ve siyasal yapısının korunmasını örgütlemektedirler. Anti-Stalinci söylemine karşın teknokratik akım gittikçe daha fazla muhafazakar Stalincilerle yakınlaşmaktadırlar." (s.93-94)

"Teknokrasinin önde gelen ideologlarından Popuv'un pervasızca solun bu karmaşık ortamda tutuculardan çok daha fazla tehlikeli olduğunu ileri sürerken Yeltsin'e yönelen suçlamalarıyla basında görünmesi tesadüf değildir. Yeltsin'i düşürdükten sonra teknokratlar ve Stalinciler çok daha sık bir birleşik cephe olarak hareket etmeye başlamış, fiyatların artışının onlara göre solda olanların ve "öncülük" adını verdikleri düşüncedeki kişilerin elenmesinin propagandasını yapmaya başlamışlardır." (s.94)

Kagarlitsky, "resmi ilericiler"in Troçkizme karşı tutumunu da şu sözlerle eleştiriyor:

"Troçki... Stalinizmin sosyal, politik ve sınıf yapısı hakkında Marksist bir tartışma başlattı. Bu biraz fazla. Ya da belki resmi ilericiler için çok fazla, çünkü onlar tutucularla aynı sandalda oturuyorlar." (s.183)

Kagarlitsky'nin Sovyetler Birliği'ndeki antikomünist, ırkçı aşırı sağ ile Stalinizm arasındaki bağlantı noktalarını açıklayan satırları ise tek kelimeyle çarpıcı:

"Aşırı sağın çekim merkezi... Pamyat (Bellek) ve Rodina (Anayurt) kulüpleri oldu. Onların önderleri Yahudi karşıtı ve antidemokratik görüşlerini gizlemiyorlardı; güçlü

bir devleti, eski imparatorluğun gerçek ruhunun canlanmasını düşlemektedirler. Yetkililerin 1985-86 yıllarında başlattıkları sarhoşluğa karşı kampanya sürecinde oluşmuş çeşitli içki aleyhtarlığı kulüplerinde tutunmuşlardı. Moskova çevresindeki bölgede "Lyuberler" diye bilinen bir yarı-kendiliğinden hareket başgöstermiştir. Programları şaşırtıcı derecede basittir: Moskovalıları, yabancı elbiseler giyen herkesi dövmek, 'metalciler'i kovmak ve hippilerin saçlarını kesmek... Lyuberlerin eylemlerinin psikolojik temeli Stalinizme duyulan nostaljidir." (s.117)

Aynı bağlantıyı, Aiberterkampf dergisinin şu yorumunda da okuyoruz:

"Pencap, devrim öncesi kültürün ve ülkenin geçmişteki ideallerini kapsayan büyük Rus şovenizmini militanca yapmaktadır... 'Siyonistler' ve 'kozmopolitler' asıl düşman olarak ele alınıyor... Eski Rus kültürünün yozlaşmasında Yahudiler suçlanmakta, ayrıca Batı moda dünyasından hiçbir şekilde etkilenmek ve hakkında bilgi edinmek istemiyorlar. Pencap'ın anti-komünist tutumuna karşın, Stalin dönemine özlem duyulmaktadır. Stalin dönemi, huzur ve güvenliğin hüküm sürdüğü bir dönem olarak tanımlanıyor." (s.157)

Kagarlitsky'nin ve Arbeiterkampf'ın bu gözlem ve saptamalarını, gençliklerinde sağına sarmısak, soluna soğan asarak gereken terbiyeyi alamamış ve bu yüzden Stalinizmi "sol", devrimci muhalefeti "sağ" olarak nitelemekte ısrar eden bizim muhafazakarlarımızın ve yeni-reformcularımızın okumasını ne kadar isterdik.

genç gramsci

İTALYA'DA
İŞÇİ KONSEYLERİ
DENEYİMİ

Antonio Gramsci

Antonio Gramsci, İtalya'da İşçi Konseyleri Deneyimi, *çev: Yusuf Alp, Belge Yayınları, 1989, 173 sayfa.*

Günün birinde bir sanatçı bir yapıtıyla ünlenir. O zaman bütün yazdıkları da bu ünüyle birlikte değer kazanır. Hatta ilk gençlik döneminin beceriksiz kalem oynatmaları bile okuyucu kitlesinin gözünde anlamlanır. O beceriksiz satırları herhangi birisi yazmış olsa hiçbir önemi yoktur da, o sanatçı yazınca işler değişiverir.

Gramsci'nin Ekim devriminin etkisiyle ve İtalya'da o dönem yükselen işçi hareketinin verdiği cesaretle kaleme aldığı bu güncel makaleler de bence, bugün açısından pek bir değer ifade etmedikleri halde, salt Gramsci yazdığı için ve bir de üstüne üstlük işçi konseyleri sorunu, haklı olarak devrimci Marksizm tarafından yeniden gündeme getirildiği için önem kazanmışlar. Aslına bakarsanız, bu makaleler, ne Gramsci'nin düşünce yapısı konusunda çok fazla değer ifade ediyor, ne de işçi konseyleri deneyi konusunda.

Ama yine de, Türkiyeli devrimciler, ikameci parti anlayışının fazlasıyla etkisi altında bulunduklarından, işçi konseyi sorununu yeni yeni gündeme getiren bu tür kitapların yararlı olduğu ve daha da kapsamlı olarak yayınlanması gerektiği kanısındayız. Kitapta Gramsci'nin düşünce yapısı açısından ilginç noktalar da var elbette. Örneğin son zamanlarda, Gramsci'nin hegemonya kavramını proletarya diktatörlüğü kavramının karşısına çıkardığı türü anlayışlar açısından makalelerin incelenmesi ilginç olacaktır. Görüleceği gibi, Gramsci açıkça ve net bir şekilde proletarya diktatörlüğünü savunmaktadır. Daha sonraları, hegemonya kavramını geliştirdiği zaman ise buradaki proletarya diktatörlüğü anlayışını değiştirdiğini gösteren hiçbir belirti yoktur. Diğer yandan, Gramsci'nin bu makalelerde görülen en temel özelliklerinden biri de işçi sınıfına sonsuz güven ve onun yerine partiyi ikame etmek biçiminde hiçbir anlayışa sahip olmamak, tersine proletarya diktatörlüğünü tamamen kendi öz örgütlenmesine, konseylere dayandırmasıdır. Bu kitabın öğrettiği iki basit gerçek: Gramsci, proletarya diktatörlüğünü reddeden bir reformcu da değildir, işçi sınıfının yerine partiyi ikame eden bir Stalinist de.

birlik için; sosyalizmin tanımını "tavır" olarak kurmak

Öyle görünüyor ki "birlik" birçok sosyalist için, güç kazanmak ve ülke politikasında etkin hale gelmenin tek yolu gibi görülmekte. Bu nedenle de kökenleri ve şu an işgal ettikleri politik konumlarının bütün çeşitliliğine rağmen birçok sosyalist, birlik tartışmaları içinde; birliğin imkânları aranıyor, sosyalist kamuoyunun gündeminde bu konu var. Bunlarda Kuruçeşme toplantıları adı altında yürütülenleri üzerine endişelerimizi ve genel olarak sosyalistlerin birliği konusunu nasıl değerlendirdiğimizi açıklama gereği hissettik. Çünkü bu toplantılar, birçok sosyalisti umutlandırmakta, düşüncelerini ve gündemlerini işgal etmektedir. Eleştirilerimizi yayınlanan ilk metin üzerinden yapacağız.

Öncelikle bu toplantılarla hedeflenenin toplumun çeşitli sınıf ve tabakalarına yönelik bir biraraya gelme çağrısı olmayıp sosyalistlerin grup ve bireyler olarak birliği olduğu açık. Ancak bu birlik çalışmasında tartışmalar işçi sınıfının gündemi etrafına değil, çoğu belli bir örgütlülüğü bile temsil etmeyen, temel ortak özellikleri elit olmak olan ağırlıkla Türk, ağırlıkla erkek bir grup aydının kendi gündemleri etrafında yürütülmektedir. Çünkü bugün dünyada işçi sınıfının gündeminde, kapitalizm, kapitalizme karşı mücadelelerin yetersizliği, sosyalizmin başarısızlığı vardır. Türkiye'de ise işçi sınıfının gündeminin başında ekomik politikalar yer almaktadır. Çünkü bu politikalarla işçiler hem ağır bir yoksulluğa itilmekte, bu yoksulluğa karşı mücadeleleri ise bir yandan egmen güçlerce bastırılmakta, diğer yandan örgutlü mücadeleleri sarı sendikacılarca parçalanmakta, saptırılmakta, ehlileştirilmeye çalışılmaktadır. Sendikal alandaki egemenliğe karşı mücadele etmek sınıfın gündeminin bir diğer önemli maddesini teşkil etmektedir. Politik alanda ise Özal hükümeti işçi sınıfının gündeminin birinci sırasında yer almaktadır. Çünkü Özal hükümeti hem ciddi bir muhalefetle karşı karşıya dolayısıyla gidici değildir. Hem de işçi sınıfı açısından alternatif bir örgütlülükten sözetmek mümkün değildir. Sınıfın gündemini başlıca bu konular oluştururken, sosyalist aydınların gündeminde örgütsüzlük, varolan örgütlerin zayıflığı, dağınıklık, dağılan kadroların yöneldiği feministler, çevreciler gibi gruplarla hesaplaşma ve en başta da 1917 sularında SSCB'de olanlar vardır. Birlik tartışmalarının gündemini de bunlar belirlemektedir.(1)

Kendi gündemini sınıfın gündeminin yerine koymak, bu gündem üzerinden tartışıp bir yerlere varmaya çalışmak, örgütlenme konusunda birbirlerinden farklı iki anlayışa tekabül etmektedir. Birlik çalışmalarındaki anlayış, dağılmış bulunan sosyalistlerin toparlanmasını, örgütlenmesini hedeflerken, diğer yaklaşım, sınıfın muhalefetinin örgütlenmesini amaçlar. Bu da ancak işçilerin mücadeleden beklentilerini tespit etmekle, bunlara cevap vermekle mümkün olabilecek birşey. Burada en önemli olan, en başta gelen nokta, sosyalizmin bir toplumsal düzen olarak tanımlanabilmesi, toplumun sorunlarına yönelik somut çözümlerin, mücadele yöntemlerinin önerilebilmesi, belirlenmiş bir politika olarak propagandasın yapılabilmesidir. Bu da açıktır ki oturmuş, ayrıntılandırılmış bir sosyalizm anlayışını ve dolayısıyla da varolan sosyalizme belli bir bakışı, esas alarak da hesaplaşmayı gerektirir. Oysa birlik isteyen, karşılıklı birlik çağrıları yayan ve toplantılara katılan çevre ve bireylerin politik konumlarındaki farklılık hemen göze çarpıyor. Bir açıdan bakıldığında, bir uygarlaşma göstergesi olarak olumlu da sayılabilir. Geçmişte çatışan sosyalistlerin biraraya gelmesi bir çok insan için sempatik de olabilir. Ancak sosya-

(1) Bu arada yeri gelmişken, kadınların nasıl (örneğin sosyalizm önkoşuluyla) kurtulacaklarını bildirerek bağımsız bir kadın hareketini savunmak mümkün değildir. Çünkü bağımsız hareketler kendi politikalarını kendileri belirlerler.

lizmin günümüzde yaşadığı sorunların ulaştığı boyutlar bu sempatinin etkisini ortadan kaldırmaya yeter. Bu koşullarla bir araya gelen sosyalistler eğer bu sorunlar konusunda net, doyurucu ortak tavırlar almakta zorlanacaksa, ki öyle görünüyor, birlik çabaları birliksever sosyalistlerin görüşmeleri olarak kalır. Nitekim, bir yargıya varmak için erken olsa bile, ortaya çıkan ilk metindeki çerçevenin içeriksizliği, lafazanlığı bu endişemizi güçlendiriyor. Sosyalist Polonya'da bir katolik başbakanlık koltuğuna oturuyor, Macaristan K.P. sosyal demokrat bir partiye dönüştüğünü ilan ediyor, Çin'de öğrenciler tanklarla eziliyor, Gorbaçov barış içinde işbirliğinden söz ediyor. Bu ortamda, kaba bir sosyalizm ve sosyalist iktidar tanımı gibi bütün sosyalistlerin teorik bazını oluşturan maddeler, birlik platformunun ilkeleri olarak sunulamaz. Açıktır ki bugün sosyalist olmak, Marx'la aynı idealleri paylaşmaktan daha farklı bir tanımlamayı gerektiriyor. Tavır almak, sosyalizmin tanımını tavır alarak kurmak gerekiyor. Sosyalizmin sorunları bugün sosyalizm içi tartışmalarla çözülebilme sınırını çoktan aştı. Sosyalistler bugün ikinci, üçüncü enternasyonal ayrışmasından çok daha kesin, çok daha net bir ayrışmanın sınırında duruyor. Güncel sorunlarda tavır almayı genel geçer nitelikte, istenildiği gibi yorumlanabilecek teorik maddelerle bir baz oluşturularak girişilen birlik çabası, en iyi olasılıkla felçleşip, kokmaz, bulaşmaz bir birlik yaratacaktır. Evet, bu platform ülkede gerçek demokrasi talep eden, insan haklarının peşini kovalayan, "sosyalist" değil ama "sol" bir platform yaratabilir ama emekçileri yeni bir dünya için savaşa çağıracak saygınlığa ulaşamaz.

Yine de denebilir ki, sözkonusu metin daha ilk çalışmadır ve bunun arkasından sosyalizmin acil sorunları tartışılacak ve tavır alınacak. Ancak bu konuda "gelin sosyalistler tartışalım" demeden, "sosyalistler" tanımını yaparak başlangıçta tavır almak gerekir. Ayrıca da, çağrılılar listesine gözatınca ortaya çıkan ilk izlenim, bırakınız ortak-benzer, tavırlar bile üretemeyecek bir ekibin toplandığı yönünde oluyor.

Bütün bunların sonucu sağlam bir propagandanın, programatik önerilerin de mümkün olmaması olacaktır. Oysa işçi sınıfının muhalefetten beklentisi, tuhaf bir biçimde ısrar edildiği gibi birlik filan değil, somut, alternatif politikalardır. Sosyalistlerin ihtiyacı olan en önemli şeyse, geçmiş sosyalist uygulamalar gelenekler, politik projelerle ilgili düşüncelerde açıklıktır. Nelere karşı, nelerden yana olunduğunun kesin ve yuvarlanmadan ifade edildiği, herkesin (karşı veya yandaş) bağlantılarını bulanık bir şekilde korumaya çalışmadığı bir tartışma ve eylemlilik platformudur.

Daha önce de söylediğimiz gibi bunun tek mümkün yolu, toplantılara, ya da herhangi bir birlik çalışmasına katılanların görüşlerinde köklü değişiklikler yapması ve bunun doğal sonucu olarak örgütsel bağları olanların bu bağlarını koparmaları (ya da örgütçek görüşlerini değiştirmeleri) dolayısıyla, bir grup örgütsüz sosyalistin yeni bir örgüt kurmalarıdır. Herkesin biraraya gelme, tartışma, örgütlenme hakkı elbette vardır ve her kurulan örgüt bir kazanç sayılmalıdır. Ama bunu sosyalistlerin birliği olarak adlandırmak mümkün olmaz.

Alev Pınar
Bir Grup Bağımsız Sosyalist adına

belleksiz ve yukardan

Sevgili İlkay,

Sosyalist Birlik dergisinin Eylül sayısındaki yazını okuyup bitirince, yeniden geriye dönüp, bu TİKP muhasebesi eleştirisine attığın başlığa bir kez daha baktım: Belleksiz muhasebelerin yukardan söylemi... Sonra, hazırladığım bir yazı nedeniyle masamın üzerine yığdığım gazetelerden birini çekip aldım. Hayli yıpranmış, solmuş bir gazeteydi bu. Tarih olarak değil, ama, içerik olarak çok çok eski bir gazete, belki bu nedenle olduğundan daha çok yıpranmış geliyor bana. Ve, "İlkay'ın yazısı, dedim, ne kadar da başlığıyla malul. Belleksiz ve yukardan..."

Sözünü ettiğim gazete 1 Mayıs 1978 tarihli. 51. sayı. Baş sayfada, sol üst köşede bir patlangaç var. İçinde "Proletarya hareketinin zaferi" yazıyor. Bir de, sekiz sütuna manşet:

"Yayın hayatımıza son veriyoruz ve TÜM DEVRİMCİLERİ TİKP SAFLARINA ÇAĞIRIYORUZ".

Sevgili İlkay, TİKP önünde secdeye vardığınız, "özeleştiri"ler yapıp geçmişinizde savunduğunuz ne varsa lanetlediğiniz bu sayıyı anımsıyor musun?

Sosyalist Birlik'te Aydınlıkçı geleneğin on yıllarca sınıf uzlaşmacı çizgide yürüdüğünü söylüyorsun. Güzel. Güzel de, sen, şu yukarıdaki gazetede TİKP'ye alkış tutarken bunu bilmiyor değildin ki. Saçak'ta TİKP'ye yönelttiğim sorunun "çok anlamlı" olduğunu belirtmekle birlikte, "yeni bir soru değil" diye de vurguluyorsun. Yeni bir soru değil elbette. Hep beraber sorduğumuz bir soru. Verdiğimiz yanıt da, çakışıyordu. Sonra nasıl oldu da, sen yeni bir yanıt keşfediverdin?

Sevgili İlkay, yazdıklarını uzun uzun tartışacak değilim. Ama, inanıyorum ki, insanlar bazı konuları merak ediyorlar. Ve sen yukardan söylemi bırakarak, TİKP çizgisinde yürümüş bir insan olarak bir muhasebe çıkarmalısın. O sayıp döktüğün hataların hiçbirinden azade değilsin.Sanki hiç bulaşmamış gibi bir üslup, senin adına üzücü. Çünkü sosyalistler sandığın gibi belleksiz değil. Bu birincisi. İkincisi ise İlkay, TİKP'ye iltihak edip Sosyalist Birlik'te ifade ettiğin oldukça doğru görüşlerden çarkederken hangi güdüyle davrandın? Sık sık pişman olup zikzaklar çizmenin pek hoş olmayışı bir yana, bazen pişmanlıklar telafiye de yaramıyor. Tarihi başa alamıyoruz ki. Artık, koskoca bir hareket yok. Ne ağır bir sorumluluk! Yoksa bu yüzden mi, kişisel bir muhasebeye girişmek konusunda isteksizsin?

Sen doğruları terk et, kadroları TİKP'ye taze kan haline getir, aradan yıllar geçsin "hey gidi günler" der gibi, ta baştaki doğrulara geri dönmeye çalış. Olmaz İlkay olmaz. Önce yapıp etmelerinin bir kişisel bilançosunu çıkar da, herkes TİKP'ye devrimcilerin katıldığı sözünün gerçek yönünü öğrensin. Bari bu saatten sonra reklamlara araç olma.

Sana son olarak tavsiyem, şu 51 nolu gazetede yazdıklarını bir daha oku. Sonra, daha eski sayıları karıştır. Ardından Sosyalist Birlik'teki yazını gözden geçir. Ve sor kendi kendine: "Ben ne yaptım?" Vereceğin yanıtın bize hiçbir hayrı yok tabii. Maksat, insanlar gerçekleri bilsin, o kadar. Hoşçakal.

Asaf Güven Aksel

idamlar için pratik yol

Eskişehir Cezaevi'nde tünel kazıldığı bahanesiyle tüm tutuklu ve hükümlüler cezalandırılarak, açlık grevine itildi. Bu, bu çaptaki üçüncü çirkin oyundu. 259 kişi, tek seçenekleri olan açlık grevinin 35. gününde ve yılın en sıcak zamanı olan "eyyamı bahur"da, cehennem gibi zırhlı ring'lerde, 13-14 yerine 18-19 kişi tıkıştırılarak, molalardan yararlandırılmayarak, tuvaletlerini üstlerine yaptırtarak, ter içinde bıraktırıp büsbütün "dehidratasyon"a sokularak ve yollarda "Su!.Su!.." diye bağırtarak ve 11 saatlık ölüm yolculuğunun üzerine hiç gereksiz bir 6 saat daha bekletmeyi ekleyerek 17 saat sonunda cezaevi avlusunda zorla soyundurulup sıra dayağından geçirilmişler, üzerlerine basınçlı su sıkılmış ve dayaklara hücrelerde devam edilmiştir. Böylesine infazlar Hitler zamanında uygulanmış ve havasız yük vagonlarına tıkıştırılan insanlar, tren durup da kapılar açılınca, cansız olarak yerlere dökülmüşlerdi. 4 gün önce avukatıyla görüştüğünde hiç de ölecek gibi gözükmeyen Mehmet Yalçınkaya ile Hüseyin Hüsnü Eroğlu, kesin olarak, bu dayak sırasında öldürüldüler, darb izleri ise, otopsilerin ikinci kez yinelenmesi sonunda bile silinemedi.

Aydın tam bir terör havası içinde tutuldu, cezaevinde, hastanede, revirde kuş uçurtulmadı. Aileler dövüldü, gözaltına alındı, hastanelik edildi. Evlerden su, barınak sağlamaları önlendi. Devlet bulunamadı. İHD üyelerinin otobüsleri, kente girerken ve çıkarken kontrollardan geçirildiler, kentte sıkı takip altında tutuldular.

52. gün, birdenbire yöneticilerin insanlıkları tuttu. Tam rezaletin ayyuka çıkacağı sırada, koşulları kabul ettiler; daha önce iki kez daha yapıldığı gibi, tamamiyle bir oyalamaca..

İçeridekilerin istediği, 57 madde, 4 ana noktada toplanabilecek ve uygar ülkelerdeki en az standartlara uygun, haklı, masum, insanca gereksinimlerdir: Beslenme, havalandırma, görüş ve iletişimle ilgili bu istekleri suçlayabilmek, can çekişen insanlara "Politika

yapıyorlar" diyebilmek, ancak, cezaevlerini fare kapanı olarak değerlendirip de sonra Aydın Cezaevi'nin dışına kaçırılamayacak suçları, cinayetleri, suçluları ile o fare kapanının içine kısan ve o telaşla olayları doktorlara, "Öldürülecek daha 5 kişi"lere, Cudi Dağlarına bağlamaya yeltenen bir Oltan Sungurlu'nun harcı olabilirdi.

Ve daha önce üç kez oynanan çirkin oyun şu anda yinelenmekte, Bakanın hep yalanladığı protokol çiğnenmektedir. Aydın Cezaevi'nde *çok yakında ölüm orucu başlayacaktır.*

Cezaevlerindeki dramlar, sivil bir görünüm altında sürdürülen 12 Eylül'ün işkence ve infazlarının sessizce sürdürüldüğü bir parçasından başka birşey değildir. 50'si infaz edilmiş, 237'si TBMM'de bekleyen idamlar.. "Asmayalım da, besleyelim mi?".. Ne yapalım bunları? Avrupalılar da, "İdamları kaldırmazsanız, AT'ye giremezsiniz" diyorlar. En iyisi, o açlık grevinden bu açlık grevine, o cezaevinden bu cezaevine ölüm yolculuklarında eritelim, yine de tükenmeyenleri, M.Yalçınkaya, H.Hüsnü Eroğlu gibi kim vurduya getirelim!

Son dört dönemdir hepsi de MHP kökenli olan adalet bakanlarının gözünde, cezaevleri birer fare kapanıdır (Nasılsa sizi, dört duvar arasında elimize kıstırdık!). Ama o dört duvar, sizin suçlarınızın içinde kıstığı, kaçıp kaybolamadığı dört duvardır şu anda. Aydın Cezaevi, ağzına kadar suçlarla dolu bir çıkındır şu anda. Hukukçular, görev başına!

12 Eylül'ün hukuksuzluğunu, yalnız Demokrasi Kurultayı değil, en yetkili ağızlar olarak, bir önceki Yargıtay ve Danıştay başkanları da vurgulamışlardı. 12 Eylül hukuksuzluğunun verdiği hükümler de, kendisi gibi, boşluktadır. Böyle bir ortamda, genel af, politik değil, hukuksal bir zorunluktur.

Alpaslan Berktay
İzmir İnsan Hakları Derneği

saflaşma
reform ve devrim arasında

THKP-C geleneğinin "Atak" dergisi bünyesinde evrimleşen çevreden olduğumu belirterek başlıyorum yazmaya. Önce, olumsuz bir geleneğin iflah olmaz örneği olarak şekillenen TİKP çevresinden kopuşunuzdan dolayı sizleri kutluyorum. *Sosyalist Birlik*'in sosyalist basında olumlu bir geleneğin —farklı anlayışların tartışılmasına kapılarını açması— oluşumuna öncülük etme misyonunu üstlenmesi sevindirici. Hele hele, farklı çevrelerin, sürecin güncelliğine ilişkin kendilerince şekillendirdikleri çizgilerinin sosyalist kamuoyuna duyurulmasındaki etkinliğiniz gerçekten de sevindiricidir. Özellikle kırk parçaya ayrılmış ülkemiz solunun kırk çeşit görüşünü farklı dergi ya da broşürlerden öğrenebilme koşullarımızın olmadığı bu ortamda, bu daha da anlam kazanıyor.

Bugün legal parti ve komünistlerin birliği sorunu tartışma sürecinin odağına oturmuş durumda. Bu durum, olumlu ve olumsuz ikili bir karakteri içinde taşıyor. Ezilen ulusun toplumsal kurtuluş için yükselttiği savaşımın günden güne artan boyutu, işçi sınıfının hareketliliği, öğrenci gençliğin kendi sorunlarını da aşan bir mücadelede yer alması gibi, yaşamsal önemde olan kimi sorunlara ilişkin politikaların üretilmesi ve tartışılması tamamen arka plana itiliyor. Tartışmaların bu yönde de yoğunlaşmaması bir eksiklik ve olumsuzluk.

Birlik ve legal partiye ilişkin gerek derginizde gerekse de diğer dergilerde yayınlanan görüşlere katılmadığımı belirtmek istiyorum. Grup ve çevreler birliğin öneminden dem vuruyor, iktidar alternatifinin birlikten geçtiği vurgulanıyor, hareketli ve canlı bir tartışma süreci yaşanıyor, ama buna koşut olarak pratik adımlar atılamıyor; bir zaman daha atılamayacağı da açık. Bu, tartışmaların gereksizliği gibi bir sonuç üretmez. Tartışma süreci, ayrışma ve birleşme sürecinin de kendisidir. Farklı saflarda bütünleşecek kesin bir kopuşu besleyen bu süreç, farklı perspektiflerin dışa vurumuna kapı aralıyor. Reform ve devrim, güncelleşen saflaşmanın karşıt iki kutbu olarak şekilleniyor. Tartışmanın kısa vadede üreteceği olumlu sonuç, kanımca tastamam budur.

Süleyman Çolak
Ceyhan Özel Tip Cezaevi

asıl değerlendirme için, somut adımlar

Duvarların elverdiği ölçüde, süreç ve sürecin içerdiği tartışmalar buranın da yoğun ilgi odağı. Sosyalizm üzerine ve birlik konularında yapılan tartışmaları ilgiyle izliyor ve ufuk açıcı buluyorum.

Ülke temelli tartışmalarda ise, "pc" kökeninden gelme biri olarak —ki, bu geleneğimi sürdürüyorum— birlik ve parti konuşunda farklı düşünmekle birlikte, bu çabayı ve tartışmaları hiç de olumsuz bulmuyorum. Aynı zeminde mücadele eden, ancak ayrı ayrı hareket edenlerin marjinal kalması, zemindeki potansiyeli bile kucaklayamayıp etkisizleşmesi, işçi sınıfı hareketi için de yararlı değil. Açık bir zeminde, etkili bir sesi gerekli görmüyorum. Ancak, birlik tartışmaları, yöntem ve dileklerin ötesine pek taşmayıp yılan hikayesi gibi uzamaya başlarsa, bir süre sonra bıkkınlık getirecektir. Asıl değerlendirme için, somut adımlar önemli.

Size, içinden geldiğim geleneği belirttim. Bu yazdıklarım bile geçmişe göre farklı bir atmosferde soluklandığımızı gösteriyor. Birbirimize karşı önyargısız bakmaya ve söylenenleri önemsemeye başladık. Bunu olumlu buluyor ve gelişmesini destekliyorum. Somut adımlar temelinde daha boyutlu tartışmak dileğiyle.

Halil Yavaş
Çanakkale E Tipi Cezaevi

yasal parti çalışmalarını olumlamıyorum

"Biz yeni bir hayatın acemileriyiz./Bütün bildiklerimiz yeniden biçimleniyor" diyen ozan haklıymış. Belki her şey yeniden biçimlenmiyor, ama büyük bir değişim yaşandığını da, sanırım kimse inkar edemez. Dün-bugün-yarın diyalektiği içinde, nesnel bir bakışla yapılacak sorgulama hayati önem taşıyor. Bu değerlendirmede iki tür sapmadan, keşinlikle kaçınılması gerekiyor. İlki, geçmişin tümden yadsınmasına dayanan, daha çok sağ sapma biçiminde ortaya çıkan görüş. İkincisi, madalyonun öbür yüzü; geçmişte hiçbir hata yoktur, varsa da belirleyici değildir, diyen anlayış. Peki, hiç hata yapmadık da sonuç neden böyle oldu? Yanıt hazır! Oportünistler ve revizyonistler yüzünden. Oysa, yaşanan sonuçta, hepimizin payı var. Belli bir hareketin içinden geliyorum. (D.Y.) Bir yandan "iç hesaplaşma" yaşarken bir yandan da bu hesaplaşmayı Türkiye Solunun sorunlarıyla bütünleştirmeye çalışıyorum. Geçmişle ilgili düşüncelerimi daha ileride yazmak istiyorum.

Bugün, en önemli sorun örgütsüzlük. Bunun için, hayatın her alanında, kitlelerin olduğu her yerde olmak gerekiyor. Kuşkusuz bunları en yüksek derecede gerçekleştirecek olan partidir. Ama, bunu uzun erimli bir sorun olarak görüyorum. Partinin kendini parti olarak ilan etmesi yetmez, önemli olan kitlelerin onu kabul etmesidir. Yasal parti çalışmalarını olumlamıyorum. Ülkemizin nesnel şartlarının buna izin vermeyeceğini düşünüyorum. Marksist-Leninist bir parti için gerekli olduğunu düşündüğüm süreçte, teorik ve siyasi sorunların geniş bir açılımla, özellikle parti ve devrim anlayışlarının tartışılmasının olumlu sonuçlar vereceğine inanıyorum. Yeter ki, teorik tartışmayı basit reddiyelere indirgemeyelim, bildiğimiz tüm doğruları yürekli bir şekilde yeniden sorgulayabilelim.

Öcal Karaduman
Antalya E Tipi Cezaevi

İzmir'den sosyalistlere çağrı

Biz aşağıda imzaları bulunan sosyalistler;

Ülkemizdeki nesnel koşulların da zorladığı birlik eğilimlerinin, çeşitli biçimler altında ve çeşitli bölgelerde değerlendirilmesi gerektiğine ve bu eğilime iradi bir içerik kazandırılması zorunluluğuna inanıyoruz.

Böyle bir süreç nesnel koşullarla uyumlu olduğu gibi, teorik üretime, sosyalistler arası ideolojik birlik ve netliğin geliştirilmesine, yeni bir güven, anlayış ve tartışma ortamının oluşmasına da katkıda bulunacaktır.

Oluşturulmaya çalışılan birlik sürecinin yöntem ve içerik olarak "sonuç" sağlayamıyacağı önyargısı yanlıştır. Birlik gibi nihai bir noktaya ulaşamıyacak olsa dahi, böyle bir tartışma ortamının sosyalistlere kazandıracağı zenginlikler gözardı edilmemelidir.

Biz bu anlayış doğrultusunda, İstanbul'da "Sosyalistlere" çağrısı ile başlayıp Kuruçeşme Toplantıları ve Sosyalist Arası Tartışma Düzenleme Kurulu'nun oluşumu ile devam eden süreci sosyalistlerin birliği yolunda atılmış önemli bir adım olarak değerlendiriyor ve olumlu buluyoruz.

Türkiye'deki tüm sosyalistleri, oluşturacakları çeşitli insiyatiflerde "birliğin tarihsel ve teorik arka planını kurmak ve sosyalist hareketin geçmişini ve bugününü, birlik deneyleri ve birlik imkanları bakımından değerlendirmek" ve sosyalistler arası yeni bir birlik kültürü oluşturmak üzere biraraya gelmeye çağırıyoruz.

* Çağrıda bulunan sosyalistler olarak bu süreçte hiçbir ayrıcalık veya önceliğimizin olmadığını belirtiriz.

Halil Rıfat Ozbaşı
Tuncay Atmaca
Sezai Candan
Manbur Cem Boğatur
Nihat Topalakçı
Levent Çelik
Hüseyin Yılmaz
Ahmet Aksüt
Ayhan Demir
Asuman Boran
Ergun İlter
Demet Sabuktay
Yadigar Sarıoğlu
Şefika Uğurlu
Aziz Kadir
Umut Ekip
Ali Sabuktay
Bekir Yıldırım
Haluk Tüzün
Selim Uyurkulak
Vedat Peker

cem yayınevi 25. YIL

TÜRKİYE TARİHİ 4
Mete Tunçay-Cemil Koçak
Hikmet Özdemir-Selahattin Hilav
Korkut Boratav-Murat Katoğlu
Ayla Ödekan
*

HARİCİYE ÇARKI
Mahmut Dikerdem
*

NÂZIM'IN DÂVALARI
Atilla Coşkun
*

SOSYALİST SOL KONUŞUYOR
Rafet Ballı
*

TEK PARTİLİ DÖNEM
Mete Tunçay
*

FELSEFENİN NERESİNDEYİZ
Aziz Çalışlar
*

BİR İHTİLALCİNİN SERÜVENLERİ
Alpay Kabacalı
*

SVETLANA UTURGAURİ
Türk Edebiyatı İncelemeleri
*

FOTOĞRAFLARLA NÂZIM HİKMET
Kıymet Coşkun
*

ESİNTİLER (80'li Yıllar)
Zeynep Oral
*

SOSYAL DEMOKRASİ NEDİR NE DEĞİLDİR?
İsmail Cem
*

DARBE
Bekir Yıldız
*

YAĞMUR SICAĞI
Demirtaş Ceyhun
*

GÖKYÜZÜNE AKAN IRMAK
Öner Yağcı
*

BİR YAŞAM ÖYKÜSÜ
Vartan İhmalyan
*

BEN ARANIYOR
Yüksel Pazarkaya
*

BÜTÜN ŞİİRLER
Lorca
*

UMUT İÇİN SENFONİ
Uğur Kökden
*

GERÇEKÇİLİK YOLUNDA
Feridun Andaç
*

25. YILDA 60 YENİ KİTAP

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han 1/3 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 526 97 42 - 527 17 41